

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Grau de FILOGIA CATALANA

Treball de Fi de Grau

Curs 2019-2020

Sobre la distribució vocàlica en els manlleus i el seu grau de nativització fonològica: estudi experimental a través d'una mostra del català de la plana de Vic i proposta d'explicació tipològica

Xevi Pujol i Molist

Tutora: Clàudia Pons Moll

Barcelona, 12 de juny del 2020

Resum

En aquest treball formulem un seguit d'hipòtesis que integren un marc teòric a partir del qual es pot donar una explicació global per a la nativització o la manca de nativització dels manlleus i el seu abast. Segons aquesta explicació, els factors tipològics que determinen la nativització d'un manlleu són principalment les vocals que n'ocupen les posicions àtones, la posició de l'accent en el mot i el nombre de síl·labes que té. D'entre els factors vocàlics, la /i/, la /u/ i, en menys mesura, la /a/ àtones s'han establert com a factors nativitzadors, mentre que les vocals mitjanes altes àtones, la /e/ i la /o/, s'han situat com a factors antinativitzadors. Així mateix, la posició posttònica d'aquestes vocals i una distància sil·làbica petita a la síl·laba tònica s'han assenyalat com a contextos més decisius en el balanç de nativització d'un manlleu. Els resultats del treball experimental dut a terme a través d'una enquesta confirmen en bona mesura les hipòtesis plantejades, però també mostren la rellevància dels diversos condicionants no fonològics que intervenen en la nativització dels manlleus. Els resultats també posen de manifest que la nativització, en manlleus llargs, tendeix a restringir-se només a una part del mot, que anomenem *finestra de nativització*. Finalment, donem una explicació especulativa per al fet que els patrons mixtos, amb nativització parcial, són casos infreqüents, que denominem *Principi d'eficiència comunicativa*.

Paraules clau: manlleus, nativització, distribució vocàlica, balanç de nativització, finestra de nativització, Principi d'eficiència comunicativa.

Abstract

In this essay we state a set of hypotheses which build up a theoretical framework on the basis of which a complete explanation on the nativisation or the lack of nativisation of loanwords and its extent can be given. According to this explanation, the typological deciding factors for the nativisation are mainly the unstressed vowels of a loanword, the stress position within the word and its number of syllables. Among the vocalic factors, unstressed /i/, unstressed /u/ and, to a lesser degree, unstressed /a/ have been proposed as pronativisation factors, whereas unstressed close-mid vowels, i.e. /e/ and /o/, have been proposed as anti-nativisation factors. Likewise, the post-stressed

position that these vowels may occupy and a shorter distance between its syllable and the stressed syllable of the word have been pointed out as more deciding contexts in terms of the nativisation assessment of a loanword. The results derived from the experimental work that we have carried out by means of a survey are consistent to a large extent with our hypotheses, although they also show the relevance of the several non-phonological factors that play a role in the nativisation of loanwords. Our results also bring to light the fact that nativisation in long loans tends to be restricted within a part of the word, which we name as nativisation window. Finally, we provide an explanation to the fact that mixed patterns, the ones representing partial nativisation, are very uncommon cases; we refer to this explanation as principle of communicational efficiency.

Keywords: *loanwords, nativisation, vowel distribution, nativisation assessment, nativisation window, principle of communicational efficiency.*

Índex

1. Introducció	5
2. Objectius del treball i hipòtesis inicials	7
2.1. Objectius del treball	7
2.2. Hipòtesis inicials	8
3. Marc descriptiu	17
3.1. Estat de la qüestió en l'estudi del vocalisme dels manlleus	17
3.2. Explicació i justificació de les hipòtesis plantejades	28
4. Marc teòric	39
5. Metodologia	41
5.1. Selecció i característiques dels informants	41
5.2. Característiques del corpus	41
5.3. Disseny i execució de l'enquesta	43
6. Anàlisi experimental	44
6.1. Anàlisi dels resultats i discussió.....	44
6.1.1. Monosíl·labs tònic amb vocal mitjana	44
6.1.2. Mots de més d'una síl·laba	46
6.1.2.1. Bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana tònica i vocal posttònica no mitjana	47
6.1.2.2. Mots de més de dues síl·labes paroxítons amb vocal mitjana tònica i /i/ posttònica	53
6.1.2.3. Bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana posttònica	65
6.2. Plantejament d'una possible explicació global de la distribució vocàlica observada en els manlleus: el Principi d'eficiència comunicativa	73
7. Conclusions.....	83
8. Bibliografia	90

1. Introducció

La incorporació de lèxic forà a una llengua és un fenomen antic i generalitzat que es produeix de resultes del contacte entre llengües. En el cas del català, si bé s'hi han incorporat cultismes i manlleus de diverses llengües des d'èpoques remotes, en els darrers temps, d'acord amb els canvis socials, tecnològics i de tota índole que han experimentat les comunitats lingüístiques a escala mundial, l'entrada de manlleus, o préstecs lèxics, al sistema de la llengua catalana ha experimentat un creixement accelerat. Els diversos aspectes de la vida actual tenen un component global cada cop més significatiu i els manlleus en són una mostra. Un catalanoparlant d'avui, per exemple, pot sortir a sopar i demanar un *wok*, un *kebab* o una *raclet* o pot mirar una *sèrie* a casa en *streaming* i queixar-se perquè algú li n'ha fet un *espòiler*. Tanmateix, els manlleus no es limiten únicament a aquests aspectes de la quotidianitat sinó que són igualment freqüents en la transmissió del saber i de la cultura i en totes les situacions comunicatives en general. Així, entre els manlleus que usem en l'actualitat, s'hi compten topònims i antropònims de tot el món, com *Teheran* o com *Xostakóvitx*, locucions llatines, cultismes i altres tipus de manlleus d'incorporació relativament antiga, com *in extremis*, *frase* o *òpera*, lèxic d'especialitat, com *tungstè*, un element químic el nom del qual és un manlleu del suec, etc. La neologia a través dels manlleus és, doncs, un fenomen molt productiu. De fet, segons Muñoz-Espí i Bastida-Serra, autors d'un article recent sobre neologia, "la formació de neologia a partir de manlleus és a hores d'ara la més prolífica en llengua catalana" (Muñoz-Espí i Bastida-Serra, 2019).

Com afirma Cabré (2009a), totes les llengües desenvolupen estratègies fonològiques per adaptar els manlleus al sistema de la llengua d'arribada. L'autora explica de la següent manera la contraposició de forces que hi ha entre la tendència a adaptar un manlleu al sistema fonològic de la llengua receptora i la tendència contrària:

Quan una llengua manlleua mots d'una altra llengua hi ha un conflicte entre la preservació de la informació (en aquest cas fonològica) del mot d'origen i la satisfacció de les condicions que fan que un mot soni com a tal en la llengua d'arribada. Els parlants tendeixen a preservar aquells trets l'absència dels quals seria molt notòria i fan canvis quan cal, substituint un so pel que sembla més pròxim a l'original [...].

(Cabré, 2009: 1)

Aquesta adaptació fonològica dels manlleus al sistema genuí del català, o nativització, es dona, doncs, en general, només de manera parcial: Pons-Moll *et alii*. (2019) ho corrobora assegurant que "és sabut que els manlleus poden presentar un comportament que es desmarca de la fonologia

regular de la llengua, fet que es coneix com a *importació diferencial* (Holden 1976, Kang 2011)" (Pons-Moll *et alii.*, 2019: 1-2). La nativització dels manlleus en català pot fer referència a diversos fenòmens fonològics que actuen de manera regular en el lèxic patrimonial, com l'elisió de /r/ en posició de final de mot o l'elisió de /n/ també en posició de final de mot, o com la reducció vocàlica i l'obertura de les vocals mitjanes tòniques en el cas del català central (veg. Pons-Moll *et alii.* (2019)). En aquest treball ens centrem exclusivament en l'estudi d'aquests dos darrers fenòmens. El nostre objecte d'estudi és, doncs, la nativització dels manlleus pel que fa a les vocals, tant en posició tònica com en posició àtona.

Els factors que intervenen en la nativització de les vocals dels manlleus són múltiples i potser n'hi ha que encara resten ignorats. Aquests factors es poden dividir en dos grups principals: el dels factors fonològics, o interns, i el dels factors no fonològics, o externs. Són factors no fonològics, per exemple, l'antiguitat de la incorporació del manlleu a la llengua, la seva freqüència d'ús, la seva via cultural d'entrada, el pes del canal escrit (i, per tant, de la grafia) o de l'oral en la incorporació del manlleu, el coneixement per part dels parlants del timbre vocàlic del manlleu en la llengua originària, etc. D'altra banda, d'entre els factors fonològics, Pi-Mallarach (1997) estudia, entre altres qüestions, els diversos contextos consonàntics que acompanyen les vocals mitjanes en els manlleus. Nosaltres, en aquest treball, només analitzem com a factors fonològics que intervenen en la nativització vocàlica dels manlleus tres factors tipològics. A saber, la distribució de les vocals en les posicions àtones dels manlleus, la posició de l'accent en el mot i el seu nombre de síl·labes. A partir d'aquestes tres variables elaborem, mitjançant diverses hipòtesis, una teoria que explica quins contextos afavoreixen la nativització i quins contextos la inhibeixen.

Aquest treball té una part experimental en què recollim les dades de pronúncia d'un corpus de manlleus a través d'una enquesta aplicada a un grup d'informants de la plana de Vic. Aquestes dades són confrontades, d'una banda, amb les nostres hipòtesis, i, de l'altra, amb alguns resultats i aportacions dels estudis anteriors sobre el tema. Finalment, com a resultat d'aquesta confrontació, arribem a un seguit de conclusions i proposem, també, una explicació especulativa basada en els resultats obtinguts sobre quina pot ser la causa que determina les característiques que veiem que presenta la nativització en els manlleus analitzats.

2. Objectius del treball i hipòtesis inicials

2.1. Objectius del treball

Amb aquest treball ens proposem fer una aportació a l'anàlisi de certs aspectes rellevants de la fonologia dels manlleus en l'àmbit del català central, sobretot pel que fa a dos fenòmens vocàlics rellevants: la reducció vocàlica i l'obertura (o el manteniment del tret d'obertura) de les vocals mitjanes tòniques. A través de l'anàlisi d'aquests fenòmens, pretenem determinar, d'una banda, quins poden ser els seus factors afavoridors o inhibidors i, de l'altra, quina és la correlació que aquests fenòmens poden presentar: si la pronúncia oberta de la vocal mitjana tònica d'un manlleu coincideix sempre o no amb el fet que les vocals àtones del manlleu es pronunciiïn amb reducció vocàlica i quines condicions afavoriran que això s'esdevingui. Per dur a terme aquesta anàlisi, ens proposem que el treball tingui una vessant experimental consistent en la recopilació i el tractament de dades extretes d'un grup de parlants sobre un conjunt escollit de manlleus a través d'una enquesta. Aquest grup de parlants enquestats és d'una franja d'edat d'entre 33 i 36 anys i tots ells han crescut a la zona geogràfica de la plana de Vic, zona pertanyent a la varietat diatòpica del català central.

A través de la nostra aportació, pretenem contrastar els resultats obtinguts mitjançant l'anàlisi experimental amb els d'estudis anteriors sobre el tema i amb les descobertes, les consideracions i les apreciacions que han fet els diversos estudiosos sobre el tema. Per això, en primer lloc, pretenem esbossar de manera sumària quin és l'estat de la qüestió en els següents apartats (veg. el §3, i també el §4). A partir de la perspectiva dels estudis precedents sobre la fonologia dels manlleus i de la nostra experiència com a parlant, pretenem formular un seguit d'hipòtesis inicials sobre el tema d'estudi (veg. el §2.2). Aquestes hipòtesis s'hauran de confirmar, refutar, revisar o ampliar a l'apartat de discussió dels nostres resultats experimentals i la seva valoració comparativa amb els de la literatura precedent. Això ha de menar-nos, finalment, a establir unes conclusions pel que fa al tema d'estudi del treball que donin compte de manera coherent dels resultats obtinguts i del marc teòric general que han anat construint els diversos estudis sobre el tema. Tant les hipòtesis inicials del treball com les conclusions pretenem que siguin un sistema coherent que ofereixi una explicació tan global com puguem dels dos fenòmens vocàlics estudiats en els manlleus.

2.2. Hipòtesis inicials

Tot seguit formulem el conjunt d'hipòtesis que ens hem plantejat a l'inici d'aquest treball, abans de recollir i analitzar les dades de la part experimental. Són, per tant, hipòtesis basades, d'una banda, en alguns resultats aportats pels estudis previs que hi ha sobre el tema, i, d'altra banda, també basades en la reflexió a partir de la nostra experiència personal com a parlant. Hem procurat que l'ordre de les hipòtesis tingui una certa coherència deductiva, de manera que algunes hipòtesis es deriven fins a cert punt de manera lògica de la hipòtesi precedent, o, en alguns casos, les hipòtesis estenen, restringeixen o matisen certs aspectes de la hipòtesi precedent. Amb la hipòtesi final pretenem oferir una visió globalitzadora i de síntesi del tema estudiat i posar de manifest de manera coherent la interrelació entre totes les hipòtesis precedents. Els enunciats de les hipòtesis estan destacats amb lletra cursiva per diferenciar-los de les explicacions que els acompanyen, que es presenten en lletra rodona, com la resta del text del treball.

CONSIDERACIONS PRELIMINARS

1. En aquest treball ens hem centrat en l'estudi dels manlleus nominals, que són els majoritaris, i, per tant, deixem fora del nostre àmbit d'estudi els manlleus verbals i els possibles fenòmens que s'hi puguin donar amb exclusivitat. Conseqüentment, totes les hipòtesis i consideracions que hi ha a continuació estan restringides de manera implícita a elements nominals.

2. Des del punt de vista fonològic, i, concretament, pel que fa al vocalisme, cada realització d'un manlleu per part d'un parlant tindrà un cert grau de nativització, que és el grau d'adaptació del vocalisme del mot original al sistema fonològic del català central a través dels seus fenòmens i característiques genuïns. Del grau més elevat de nativització en direm nativització absoluta. La nativització absoluta en la realització d'un manlleu es definirà per complir de manera necessària i suficient les dues condicions següents:

a) Les vocals àtones del manlleu han de formar part de l'inventari vocàlic àton genuí del català central, això és, el que formen les vocals [i], [u] i [ə].

b) Les vocals mitjanes tòniques dels manlleus paroxítons i proparoxítons han de realitzar-se obertes, és a dir, han de ser o bé la mitjana baixa anterior, [ɛ], o la mitjana baixa posterior, [ɔ], i no

pas les corresponents mitjanes altes, [e] i [o]; en canvi, en els manlleus oxítons excepte els monosil·làbics, tant considerarem pròpies d'una nativització absoluta les vocals mitjanes tòniques baixes com les altes, i, pel que fa als manlleus monosil·làbics, les vocals mitjanes s'hi han de realitzar obertes.

La condició *a* implica que totes les vocals àtones de la forma subjacent del manlleu susceptibles de rebre l'acció del procés fonològic de la reducció vocàlica, a saber, /ɛ/, /e/, /a/, /ɔ/ i /o/, han d'experimentar reducció total d'acord amb aquest procés. Pel que fa a la condició *b*, cal explicitar que l'aparició de vocals no mitjanes en posició tònica no és considerada definitiva quant a la nativització o la no nativització del manlleu perquè aquestes apareixen en posició tònica tant en els mots nadius com en qualsevol realització possible d'un mateix manlleu, independentment del seu grau de nativització pel que fa a la condició *a*. Per il·lustrar-ho amb un exemple, fixem-nos que en el manlleu *tango*, la vocal tònica tant es realitza com a [á] en el cas de produir [tángo] (no nativització) com en el cas de produir [tángu] (nativització absoluta). En canvi, en el cas de *Porto*, el timbre de la vocal mitjana tònica pot canviar: la vocal es pot realitzar [ó] o bé [ó̃]. En aquest exemple, si es donen les dues condicions de la nativització absoluta, la realització del manlleu serà [pórtu], i, si no se'n dona cap, la realització serà [pórto]. Per a una justificació completa d'aquestes consideracions preliminars, veg. el §3.2.

PRIMERA HIPÒTESI

D'acord amb el model proposat a Itô i Mester (1999), com explicarem detalladament al §4, i tal com han fet ja Cabré (2009b) i Pons-Moll et alii. (2019) en l'àmbit del català, assumim que el lexicó del parlant està estratificat segons el grau de nativització fonològica dels manlleus.

En el marc de la Teoria de l'Optimitat, i més concretament en el model d'Itô i Mester (1999), el grau de nativització dels manlleus està relacionat amb el diferent ordre de prioritat en les restriccions fonològiques de fidelitat en relació amb les de marcatge, i a cada ordre diferent d'aquestes restriccions li correspon un estrat del lexicó diferent. Aquesta diferència de prioritat en les restriccions de fidelitat té com a conseqüència un comportament fonològic diferent en cada estrat. Cada manlleu se situa en un estrat diferent del lexicó del parlant d'acord amb el seu comportament fonològic. Els manlleus que estan als estrats més superficials del lexicó són els menys nativitzats i, per contra, els manlleus situats als estrats més nuclears són els més nativitzats. Per a una justificació completa d'aquesta hipòtesi, veg. el §3.2.

SEGONA HIPÒTESI

El pes de llengües que estan en contacte directe amb el català, com és, sobretot, el cas del castellà, no dona compte de per què es produeixen molts casos de no nativització.

Cabré (2009a: 4) i Mascaró (2015) afirmen que la influència del castellà no pot ser l'únic factor que expliqui l'origen i el desenvolupament del fenomen de la manca de reducció vocàlica al sistema àton genuí del català central pel que fa a les vocals mitjanes que estan en posició àtona en els manlleus. Per a una justificació completa d'aquesta hipòtesi, veg. el §3.2.

TERCERA HIPÒTESI

En els mots paroxítons o proparoxítons amb vocal mitjana tònica no només la [i] i el vocoide [j] posttònics són un factor causant del caràcter obert de la vocal mitjana tònica sinó que també ho és la /u/ subjacent i, menys productivament, també la /a/ subjacent posttòniques.

Per a una justificació completa d'aquesta hipòtesi, veg. el §3.2.

QUARTA HIPÒTESI

La /i/, la /u/ i, menys productivament, la /a/ posttòniques no són únicament factors causants del fet que les vocals mitjanes tòniques siguin obertes, sinó que són factors causants de la nativització de tot el mot.

Les dues primeres d'aquestes tres vocals corresponen a [i] i [u], respectivament, en la forma superficial perquè no experimenten reducció vocàlica, tant en els mots patrimonials com en els manlleus. La /a/, en canvi, en el lèxic patrimonial correspon a [ə] en la forma superficial en virtut de la reducció vocàlica, i en els manlleus o bé pot correspondre igualment a [ə] o bé pot no experimentar reducció vocàlica i correspondre a [a]. A part de la /a/, l'altra vocal subjacent que en un manlleu pot correspondre a [ə] en la forma superficial és la /E/ (que és una vocal subespecificada pel que fa al tret d'obertura [$\pm$ AA] i, doncs, pot tractar-se tant d'una /e/ com d'una /ɛ/, tal com

s'explica a Bonet i Lloret (1998: 56)), associada normalment a una *e* gràfica. Per a aquesta quarta hipòtesi, així com per a la tercera, creiem que, pel que fa a les vocals àtones dels manlleus, el parlants, cognitivament, fan més freqüentment l'associació de /a/ amb [ə] i de /E/ amb [e] que l'associació de /a/ amb [a] i de /E/ amb [ə]. És a dir, creiem que els parlants una vocal neutra superficial la fan correspondre preferentment amb una /a/ subjacent més que no pas amb una /E/ subjacent (detallem les raons que ens ho fan pensar al §3.2, al subapartat de justificació de la tercera hipòtesi). Per tant, creiem que les vocals /i/, /u/ i /a/ àtones i, en particular, les vocals /i/, /u/ i /a/ posttòniques, es fan correspondre en una majoria de casos a les vocals [i], [u] i [ə] en la forma fonològica dels manlleus, respectivament. I aquestes tres darreres vocals no són sinó les vocals que integren l'inventari vocàlic àton genuí en els mots nadius en català central, la qual cosa ens fa pensar que la presència d'aquestes vocals en un manlleu afavoreix que el parlant concebi com a opció preferent una pronúncia nativitzada d'aquest manlleu: si les vocals àtones d'un manlleu són /i/, /u/ o /a/, el manlleu es podrà associar fàcilment amb un mot natiu perquè les seves vocals àtones superficials pertanyeran a l'inventari vocàlic àton dels mots nadius. Segons això, creiem, per tant, que les vocals /i/, /u/ i /a/ àtones actuen com a ressort o desencadenant (o *trigger*) d'una articulació nativitzada del manlleu, la qual cosa, segons la definició de nativització absoluta que hem formulat més amunt, implica, d'una banda, la realització com a vocals mitjanes baixes de les vocals mitjanes tòniques i, de l'altra, la reducció vocàlica de totes les vocals àtones d'un manlleu susceptibles d'experimentar-ne. Tocant a això darrer, en aquesta hipòtesi, presumim, per tant, que la presència de les vocals /i/, /u/ i /a/ en posició posttònica tindrà prou pes com perquè el parlant opti per una pronúncia amb reducció vocàlica a la resta de les vocals àtones del mot que puguin experimentar-ne, tant si són la /a/ com si són una vocal mitjana, i tant si són posttòniques com pretòniques. D'altra banda creiem que la /a/ àtona és un factor nativitzador menys productiu que la /i/ i la /u/ àtones perquè, tot i que, com hem dit, creiem que l'associació de /a/ amb [ə] és preferent, la /a/ també es pot realitzar en els manlleus com a [a], sense reduir, i la [a] no forma part de l'inventari vocàlic àton genuí del català central, la qual cosa, d'acord amb l'explicació que hem donat adés per a aquesta quarta hipòtesi, fa disminuir l'efecte nativitzador de la vocal baixa subjacent en posició àtona respecte del que tenen la /i/ i la /u/ àtones.

CINQUENA HIPÒTESI

La /i/, la /u/ i la /a/ pretòniques també són factors causants de la nativització de tot el manlleu. Tanmateix, ho són amb menys efectivitat que la /i/, la /u/ i la /a/ posttòniques.

L'explicació que hem donat per a la quarta hipòtesi serveix també per a la cinquena hipòtesi atès el caràcter general de l'explicació donada i el fet que la cinquena hipòtesi és, de fet, una generalització de la quarta hipòtesi. El major pes dels factors nativitzadors quan estan en posició posttònica respecte a quan estan en posició pretònica creiem que es deu al fet que la posició posttònica és més prominent i, per tant, els sons posttònics són més decisius pel que fa a la seva incidència en la nativització o en la manca de nativització d'un manlleu.

SISENA HIPÒTESI

La manca de síl·laba posttònica (la síl·laba que podríem anomenar síl·laba zero o $\emptyset$) és un factor màximament causant de nativització de tot el manlleu, juntament amb la /i/ i la /u/ posttòniques (la /a/ posttònica és menys efectiva com a factor nativitzador).

De manera paral·lela, la manca de síl·laba pretònica és un factor causant de nativització de tot el manlleu amb el mateix grau d'efectivitat que la /i/ i la /u/ pretòniques (la /a/ pretònica és menys efectiva com a factor nativitzador que aquestes). Tots els factors nativitzadors són menys efectius en posició pretònica que en posició posttònica; per tant, la manca de síl·laba pretònica és menys efectiva com a factor nativitzador que la manca de síl·laba posttònica.

Aquesta hipòtesi implica que els manlleus monosil·làbics s'han de realitzar majoritàriament nativitzats pel fet que tenen dos factors nativitzadors: una síl·laba zero posttònica i una de pretònica.

SETENA HIPÒTESI

La nativització d'un manlleu causada pel fet de contenir /i/, /u/ o /a/ àtones pot afectar en particular tot el mot però no sempre ha de ser així necessàriament: en general, la nativització es veurà restringida a una part del mot, que coincidirà amb algunes de les síl·labes que l'integren. Direm que la part del manlleu que és objecte de nativització està compresa dins el que anomenarem finestra de nativització, l'àmbit del mot en què la nativització és absoluta.

Així mateix, creiem que la finestra de nativització serà contínua, és a dir, que estarà formada per un únic interval dins el mot, o, dit altrament, que seria possible passar d'un segment qualsevol contingut dins la finestra de nativització a un altre qualsevol que també hi estigui contingut només

fent salts d'un segment a un altre d'immediatament adjacent sense haver de passar per cap segment de fora de la finestra. Això implica que hi haurà un únic interval amb nativització per a cada mot (o per a cada conjunt de síl·labes organitzades a partir d'una única síl·laba amb accent principal).

Per il·lustrar el concepte de continuïtat de la finestra de nativització, prenguem per exemple el manlleu *Xostakóvitx*. En les següents pronúncies d'aquest mot la finestra de nativització (marcada en groc) és contínua:

(1) a) [fostəkóβitʃ]

b) [fostakóβitʃ]

c) [fostəkóβitʃ]

d) [fustakóβitʃ]

e) [fustəkóβitʃ]

f) [fustəkóβitʃ]

I no seria contínua en l'exemple següent:

(2) [fustakóβitʃ]

Expressat amb mots planers, dir que creiem que la finestra de nativització sempre és contínua equival a dir que creiem que sempre és d'una sola peça, sense que les síl·labes que la integren estiguin separades per síl·labes no nativitzades.

La finestra de nativització estarà caracteritzada per la seva longitud, que serà igual al nombre de síl·labes contingudes dins seu. Així doncs, la longitud de la finestra de nativització podrà ser, en particular, igual al nombre de síl·labes del mot (cas de nativització total), o bé, en el cas oposat, podrà ser igual a zero (cas de no nativització). Tots els casos intermedis correspondran a una nativització parcial pel que fa a l'abast de la finestra (però sempre absoluta pel que fa als fenòmens fonològics que hi concorren).

En els exemples anteriors, el cas de nativització total és el cas (1) f), amb una longitud de la finestra de nativització de 4 síl·labes, la longitud màxima en aquest manlleu. I el cas de no nativització correspondria a la forma següent, en què la longitud de la finestra de nativització és zero:

(3) [fostakóβítʃ]

Els casos (1) a)-e) serien tots els casos intermedis entre el cas (1) f) i el cas (3), i en aquests casos intermedis la finestra de nativització tindria longituds d'una síl·laba (casos (1) c) i d)), de dues síl·labes (casos (1) b) i e)) i de tres síl·labes (cas (1) a)).

VUITENA HIPÒTESI

D'entre els factors que determinen si un manlleu s'articula amb nativització o sense, creiem que n'hi ha de fonològics i de no fonològics. En el grup d'aquests darrers s'hi compten factors com l'antiguitat de la incorporació del manlleu a la llengua, la seva freqüència d'ús en l'àmbit general i el seu coneixement per part dels parlants, factors de tipus cultural, etc. Tots aquests factors els considerem externs. Els factors fonològics, en canvi, els considerem interns. Dins d'aquests, creiem que n'hi ha que fan referència als contextos consonàntics que presenten els manlleus, estudiats per exemple per Pi-Mallarach (1997), però també creiem que n'hi ha uns altres que tenen un pes molt important en la nativització o no nativització dels manlleus. Aquests altres factors tenen a veure amb aspectes de l'estructura fonològica dels manlleus no específicament consonàntics (la disposició de les síl·labes i de l'accent i la distribució de les vocals en les diverses posicions del manlleu) i són els quatre factors següents:

1. Quantes vocals mitjanes hi ha a les posicions àtones del manlleu vs. quantes n'hi ha de no mitjanes.

2. Si les vocals que hi ha a les posicions àtones del manlleu són posttòniques o pretòniques. Les vocals posttòniques són més decisives (tenen més pes) quant a la nativització o a la no nativització del manlleu que les pretòniques.

3. Si les vocals no mitjanes que hi ha a les posicions àtones del manlleu són les dues vocals altes, la /i/ i la /u/, o bé la /a/. Tant la /i/ com la /u/ són factors màximament nativitzadors, mentre que la /a/ és també un factor nativitzador però menys potent que aquelles.

4. *La distància de la síl·laba tònica del manlleu a la síl·laba àtona de cada vocal del manlleu, mesurada en nombre de síl·labes.*

Al punt 1 hem suposat que, de la mateixa manera que /i/, /u/ i /a/ àtones es consideren factors nativitzadors, /e/ i /o/ àtones es consideren factors antinativitzadors. Aquesta suposició es fonamenta en casos del tipus *Bòston* o *télex*, que es realitzen amb vocals mitjanes tancades tan a la síl·laba tònica com a la posttònica, segons Mascaró (2011), Cabré (2009a) i Bonet *et alii.* (2007), per efecte metafònic (veg. el §3.1).

Per decidir si pronunciar un manlleu amb nativització absoluta o no, doncs, el parlant, cognitivament, duria a terme un balanç global de les seves característiques fonològiques en el qual intervindrien els quatre factors anteriors (a banda dels factors no fonològics esmentats anteriorment). Aquest balanç es pot designar com a *balanç de nativització*. Cada factor contribuiria amb un cert pes a la decisió final, i el valor de cada factor seria independent dels altres factors, de manera que la contribució de cadascun d'aquests factors seria additiva. Fins i tot es podria assajar d'assignar uns certs pesos als diversos valors que poden tenir aquests quatre factors i sumar-ne les contribucions a fi de predir la nativització o la no nativització d'un manlleu. Per exemple, el manlleu *Xostakóvitx*, pel que fa al punt 1, veiem que a les posicions àtones hi té una vocal mitjana (la *o*) i dues vocals no mitjanes (la *a* i la *i*); pel que fa al punt 2, veiem que, d'aquestes vocals, la *o* i la *a* són pretòniques i la *i* és posttònica; pel que fa al punt 3, veiem que, d'entre les vocals no mitjanes la *i* és un factor màximament nativitzador mentre que la *a* és un factor nativitzador però no en el mateix grau; i, finalment, per que fa al punt 4, veiem que la *i* i la *a* estan a distància d'una síl·laba de la síl·laba tònica mentre que la *o* hi està a una distància de dues síl·labes. Si volguéssim representar aquest balanç global numèricament, caldria assignar uns pesos a cadascun dels valors d'aquests quatre factors. No és en absolut un objectiu del treball determinar un mètode de càlcul d'aquest còmput, una tasca que, d'altra banda, no sabem si seria factible, però per il·lustrar la interacció de tots aquests factors en el balanç final a continuació utilitzarem una assignació de pesos arbitrària sense cap fonament experimental i amb un interès merament exemplificatiu. Assignaríem, doncs, a la /i/ posttònica un pes de 1 perquè és un factor màximament nativitzador, està en posició posttònica (no dividim el pes) i a distància 1 de la síl·laba tònica (tampoc no dividim el pes). A la /a/ li assignaríem un pes de 1/4 perquè és un factor nativitzador però no màximament nativitzador (pes de 1/2), està en posició pretònica (pes de 1/2) i està a distància 1 de la síl·laba tònica (no dividim el pes). El pes de 1/4 s'obtidria, doncs, de multiplicar els dos pesos de 1/2. Finalment, a la *o* àtona li assignaríem un pes de 1/4 perquè està en posició pretònica (pes de 1/2) i està a distància 2 de la síl·laba tònica

(pes de 1/2). Per tant, el balanç de nativització global seria que els factors nativitzadors (/i/ i /a/) sumen un pes total de 1,25 mentre que els factors antinativitzadors (en aquest cas la *o* àtona) sumen un pes total de 0,25. Com que pesen més els factors nativitzadors que els antinativitzadors, podríem afirmar que el manlleu *Xostakóvitx*, si no existissin els factors externs, els que no fan referència a l'estructura fonològica del mot, es pronuncia nativitzat.

D'altra banda, com hem vist a la setena hipòtesi, la nativització absoluta en general creiem que no es produirà a tot el mot sinó dins de la *finestra de nativització*. Doncs bé, creiem, com a part d'aquesta vuitena hipòtesi, que la longitud de la finestra de nativització serà major com més favorable a la nativització sigui el balanç global dels quatre factors enumerats més amunt. En canvi, si en el balanç global pesen més els factors antinativitzadors, la longitud de la finestra de nativització serà zero; és a dir, el manlleu no es nativitzarà.

Per a una justificació d'aquesta hipòtesi, veg. el §3.2.

3. Marc descriptiu

3.1. Estat de la qüestió en l'estudi del vocalisme dels manlleus

Atès que la incorporació de lèxic forà ha estat un procés creixent, l'interès de la fonologia pels manlleus i per les estratègies d'adaptació fonològica que en duen a terme els parlants també ha augmentat en els últims temps. Durant les darreres dècades han aparegut diversos estudis sobre el tema i n'han parlat també els principals tractats i manuals de fonologia. Un dels primers aspectes fonològics dels manlleus que molts autors han coincidit a assenyalar és que en molts casos els manlleus constitueixen una excepció al fenomen de la reducció vocàlica del català central. A Bonet i Lloret (1998: 41-42) s'estableix que hi ha tres grans tipus d'excepcions a la reducció vocàlica, a saber, els casos morfològics, els casos lèxics i els casos contextuais, i se situen els manlleus en els casos lèxics. En aquest grup, les autores expliquen la manca de reducció vocàlica com una qüestió idiosincràtica, és a dir, inherent a cadascuna de les peces lèxiques que presenten aquesta manca de reducció vocàlica, no atribuïble a elements del context morfofonològic i, per tant, com una singularitat impredecible emmagatzemada al lexicó. Per aquest motiu Bonet i Lloret (1998) qualifiquen els casos del grup de les excepcions lèxiques a la reducció vocàlica com a autèntiques excepcions a la regla, a diferència dels elements dels altres dos grups. Així mateix, les autores expliquen que al grup de les excepcions lèxiques, juntament amb els manlleus (com *vàter* o *córner*), hi ha cultismes (com *frase*, *cràter* o *túnel*), noms propis (com *Oslo* o *Washington*), sigles (com *UNESCO* o *RENFE*) i formes truncades (com *Montse* o *foto*).¹ En els elements d'aquest grup les vocals mitjanes àtones no es redueixen totalment sinó que es realitzen com a mitjanes altes a la forma superficial; per tant, es pot suposar que a la forma subjacent aquestes vocals són igualment altes, /e/ i /o/. Es produeix, per tant, una manca de reducció vocàlica (o *reducció parcial*, designació usada per diversos autors) en les vocals mitjanes, semblantment al que li passa a la vocal mitjana posterior en mallorquí. Les autores aclareixen, tanmateix, que totes les formes amb absència de reducció vocàlica (total) del grup de les excepcions lèxiques poden realitzar-se per part dels parlants igualment amb reducció vocàlica, i que, de fet, la normativa vigent en el moment de publicació de l'obra recomana preferentment aquesta darrera opció. Aquesta qüestió resulta d'especial interès per a aquest treball perquè, entre altres coses, ens proposem recollir informació que mostri si els

---

¹ Com veurem a §5, nosaltres considerem que els cultismes són igualment manlleus per tal com es tracta de lèxic manllevat del grec i del llatí, encara que una bona part s'incorporés en èpoques molt reculades. Els topònims (els que no són exònims) i antropònims estrangers, així com les sigles provinents de mots estrangers també els hem considerat manlleus i n'hem inclòs a l'enquesta del treball.

informants pronuncien els manlleus amb reducció vocàlica o no (una de les condicions per al que hem anomenat *nativització absoluta*, veg. les consideracions preliminars de §2.2) i quines són les causes que ho determinen. D'altra banda, Bonet i Lloret (1998) fan atenció a casos de manlleus esdrúixols, com *òpera* o *apòcope*, en què les vocals de les síl·labes posttòniques, la medial en un cas i totes dues en l'altre, no es redueixen a [ə] i a [u]. Així mateix, Bonet i Lloret (1998: 41-42) exemplifiquen amb el cas d'*òpera*, entre d'altres, que, en els mots derivats a partir de manlleus amb vocals no reduïdes, la reducció vocàlica sí que es produeix de manera sistemàtica: mentre que *òpera* [óperə] no presenta reducció vocàlica a la *e*, els seus derivats *operístic* [upəristik] i *opereta* [upəretə] sí que n'hi presenten. L'exemple d'*òpera* ~ *operístic*, i els de *càtedra* ~ *catedràtic* i *Boston* ~ *bostonià*, també adduïts a Bonet i Lloret (1998: 41-42) al costat del primer, són precisament els exemples que es donen a Mascaró (1976: 59-60), que ja atesta aquest mateix fet que la reducció vocàlica, si bé no es dona en algunes vocals de certs manlleus, sí que es dona en les vocals corresponents dels seus mots derivats. A la traducció al català de Mascaró (1976) també se'n dona compte (Mascaró, 1982/1983: 73-75) i s'hi recullen els mateixos tres exemples.

Mascaró (2015) manté els tres grups en què Bonet i Lloret (1998) classifiquen les excepcions a la reducció vocàlica, a saber, les excepcions lèxiques, les excepcions contextuais i les excepcions morfològiques, i hi afegeix un quart grup, el de les excepcions paradigmàtiques, que fa referència a casos que es donen en mallorquí, estudiats per Pons-Moll (2011, 2013a i 2013b). Igual que Bonet i Lloret (1998), Mascaró (2015) assenyala que els únics casos que constitueixen pròpiament una excepció a la reducció vocàlica són els de les excepcions lèxiques perquè la seva excepcionalitat és idiosincràtica, això és, no es poden explicar de manera regular a partir de característiques gramaticals sincròniques. Mascaró (2015) assenyala, d'altra banda, la impossibilitat de trobar les vocals mitjanes baixes, [ɛ] i [ɔ], en posició àtona encara que es tracti de casos d'excepció a la reducció vocàlica, cosa que el porta a referir-se a aquests casos excepcionals com a casos de reducció vocàlica parcial, i presenta el següent inventari com a sistema vocàlic àton per a les excepcions lèxiques a la reducció vocàlica: [i, e, ə, o, u]. Wheeler (2005: 56-57) també dona compte del fet que les vocals mitjanes baixes tenen una distribució tal que fa que no apareguin en les síl·labes àtones i en dona una explicació emmarcada en la Teoria de l'Optimitat. Tot i això, a diferència de Mascaró (2015), aquell no fa esment del fenomen per al cas concret de les excepcions a la reducció vocàlica del català central sinó que explica aquesta absència de les vocals mitjanes obertes en posició àtona com un fenomen global del català. Els exemples que ofereix Mascaró (2015: 64) d'excepcions lèxiques a la reducció vocàlica són tots manlleus (incloent-hi els cultismes) excepte un cas de mot truncat (*cine*), la majoria tenen una estructura trocaica i totes les excepcions a la reducció vocàlica que comporten corresponen a la reducció parcial de les vocals mitjanes. Molts

d'aquests manlleus els hem inclòs a la nostra enquesta (veg. el §6).

D'altra banda, Mascaró (2015: 64-65) ressenya un seguit d'observacions i consideracions que resulten d'especial interès per a aquest treball. En primer lloc, l'autor constata la dificultat per determinar quines causes provoquen que un determinat mot constitueixi una excepció lèxica a la reducció vocàlica. Sembla que entre els noms, els adjectius i els verbs, els mots de classe oberta (és a dir, aquells que admeten la incorporació d'unitats lèxiques noves i, doncs, que obren la porta a la neologia i, en particular, als manlleus), hi ha diferències significatives: els verbs no poden constituir excepcions lèxiques i els adjectius molt rarament ho fan; per tant, la immensa majoria de les excepcions lèxiques són noms, fet que el mateix autor constata ja a Mascaró (2002: 112). Per il·lustrar la impossibilitat dels verbs de no seguir la reducció vocàlica, a Mascaró (2015: 64) s'esgrimeix com a exemple una forma verbal derivada d'un nom manllevat, en la qual desapareix la no reducció de la vocal mitjana posterior: *r[o]sbif ~ enr[u]sbifat*. És a dir que, bé que tangencialment, a Mascaró (2015: 64), com hem vist a Bonet i Lloret (1998), veiem que, encara que un cert manlleu no presenti reducció vocàlica (o, si es vol, que presenti reducció vocàlica parcial), els seus derivats sí que en presenten, un fet que, com hem dit més amunt, ja és atestat a Mascaró (1976: 59-60) i a Mascaró (1982/1983: 73-75) i que s'explica també a Mascaró (2002: 112). Alguns dels exemples que es donen d'aquest fet a Mascaró (2002: 113) són *espòns[o]r ~ espons[u]ritzar*, *Wagn[e]r ~ wagn[ə]rià* i *Bost[o]n ~ bost[u]nià*. Aquest darrer exemple, com hem vist més amunt, forma part dels exemples que l'autor dona a Mascaró (1976: 60) i que també recullen Bonet i Lloret (1998).

En segon lloc, Mascaró (2015: 64) afirma que en els mots incorporats a la llengua recentment les *e* i les *o* de la forma gràfica es pronuncien per norma com a vocals mitjanes tancades, és a dir, que no es redueixen, però que no sempre és així en el cas dels cultismes. L'autor, per tant, observa la coexistència entre pronunciacions amb reducció vocàlica i pronunciacions amb reducció parcial, igual com hem vist que consignaven Bonet i Lloret (1998), per bé que Mascaró restringeix l'observació només per al cas dels mots savis. Mascaró (2015) es planteja, doncs, quin és el tret diferencial dels mots que constitueixen el grup de les excepcions lèxiques a la reducció vocàlica i posa en dubte que aquest interrogant es pugui respondre, com s'ha fet en estudis anteriors, únicament atribuint-ho al fet que un mot pertanyi a un seguit de tipus de mots com els cultismes, els manlleus, els acrònims, les sigles, els tecnicismes, etc. (una llista semblant a la que hem vist que donen Bonet i Lloret (1998)). Mascaró (2015), per tant, igual que Bonet i Lloret (1998) i igual que Cabré (2009a), a través de les seves observacions, posa sobre la taula el fet que la reducció vocàlica o la manca de reducció vocàlica en aquest tipus de mots necessiten una explicació que vagi més

enllà de tenir únicament en compte si es tracta de neologismes o no. En particular, la implicació que relaciona el fet que un mot sigui un manlleu i el fet que no experimenti reducció vocàlica es manifesta incerta, i les possibles resolucions d'aquesta incògnita són un dels principals temes d'interès d'aquest treball. A més, Mascaró (2015) afegeix com a argument en contra de la hipòtesi que els parlants pronuncien els manlleus exhaustivament sense reducció vocàlica el fet que moltes vegades els parlants no identifiquen els manlleus com a tals perquè la seva percepció de la llengua és sincrònica. En relació amb això, Cabré (2009a: 7-8) fa una observació que fins a cert punt va en sentit contrari a la de Mascaró: Cabré fa referència, en aquest cas, a les vocals mitjanes tòniques de manlleus aguts i diu que es realitzen tancades com a estratègia per part dels parlants per identificar els manlleus com a tals i diferenciar-los del lèxic natiu. Wheeler (2005: 70) afirma el mateix pel que fa a la reducció vocàlica parcial de les vocals mitjanes posttòniques en els manlleus: creu que la manca de reducció total és una manera de marcar aquest tipus de mots com a forans. Per tant, Cabré (2009a) i Wheeler (2005) pressuposen que el parlant identifica una unitat lèxica com a préstec i l'etiqueta fonològicament com a tal per mantenir la distinció d'aquesta unitat respecte del corpus lèxic patrimonial, mentre que Mascaró (2015), potser situant-se en una època posterior a la de la incorporació d'un préstec determinat a la llengua, creu que el tal préstec pot no ser percebut com a préstec pel parlant, un fet que no podria passar si el marcatge fonètic que apunten Cabré i Wheeler es donés de manera sostinguda. De fet, el mateix Mascaró discrepa de la deducció que acabem d'apuntar i, uns anys abans, a la *Gramàtica del Català Contemporani* (Mascaró, 2002: 110), explica que mots que, en el moment d'incorporar-se a la llengua eren percebuts com a cultismes, tecnicismes o, en general, com a neologismes, efectivament han mantingut la manca de reducció vocàlica al llarg del temps tot i ja no ser percebuts com a tals, i en dona els exemples de *classe* i *cine*.

Pons-Moll (2015) és un article de comentari de Mascaró (2015) en què s'examina a fons el tema de la regularitat, de les excepcions, de la subaplicació, de la productivitat, etc. en els fenòmens fonològics. L'autora analitza diversos fenòmens fonològics del català d'acord amb una sèrie de factors que en determinen la productivitat. Un d'aquests factors és si el fenomen en qüestió presenta subaplicació en el cas dels manlleus. Una resposta afirmativa contribueix a abaixar la productivitat del fenomen en un balanç global tenint en compte tots els factors. Segons Pons-Moll (2015), per exemple, el fenomen de la reducció vocàlica, que (tal com hem vist que també assenyalen els altres autors) té subaplicació en els manlleus, té una productivitat més baixa que altres fenòmens fonològics destacats com la inserció vocàlica a final de mot o l'ensordiment d'obstruents finals, que l'autora situa com al fenomen més productiu de tots els que estudia. Nosaltres ens plantegem que potser el fet d'utilitzar els manlleus com a indicador de la productivitat d'un fenomen constitueix un

exemple per a l'afirmació que es fa a Pons-Moll *et alii*. (2019) que diu que l'estudi dels manlleus pot ser útil per posar al descobert aspectes de la fonologia del català que a través únicament del lèxic patrimonial no es poden elucidar.

Per la seva banda, Wheeler (2005) fa una classificació dels grups de mots que no experimenten reducció vocàlica diferent de la de Bonet i Lloret (1998) i de Mascaró (2015) únicament basada en contextos fonològics, i situa els casos de certs manlleus al grup de mots que tenen [e] o [o] posttòniques. Wheeler, per tant, deixa de banda el fet que en manlleus que tenen vocals mitjanes a les síl·labes pretòniques, com per exemple *pepperoni* o *Dostoievski*, aquestes no experimentin reducció vocàlica. Nosaltres, en canvi, en aquest treball sí que tenim en compte aquests casos (veg. el §6.1.2.2). D'altra part, val a dir, d'una banda, que Wheeler (2005: 70) coincideix amb el criteri que hem adoptat d'incloure directament els cultismes com un subgrup més dins els manlleus, i, d'altra banda, que uns quants dels manlleus que l'autor utilitza d'exemples (Wheeler, 2005: 70-71) han estat inclosos a la nostra enquesta de producció. Wheeler (2005: 72) justifica el fet d'atribuir només a les síl·labes posttòniques la possibilitat de no experimentar reducció vocàlica a través de la constatació de Bonet i Lloret (1998), feta ja, com hem vist més amunt, per Mascaró (1976: 59-60), que diu que, adjuntant sufixos derivatius tòncics als manlleus, les vocals de l'arrel que no experimentaven reducció sense el sufix, amb l'adjunció del sufix en el mot derivat, l'experimenten categòricament (*cf. B[ó]st[o]n ~ b[u]st[u]nià*): segons Wheeler (2005: 72), una vocal com la segona *o* de *Boston*, no es redueix perquè es troba en posició posttònica, però, en canvi, en afegir el sufix derivatiu a *Boston* per formar el derivat *bostonià*, aquesta mateixa vocal experimenta reducció vocàlica perquè, amb l'adjunció del sufix, ha passat d'estar en posició posttònica a estar en posició pretònica. Des del nostre punt de vista, aquesta explicació obvia el cas de manlleus nominals no derivats com *pepperoni* o *Dostoievski*, que poden realitzar-se sense reducció vocàlica a les síl·labes pretòniques, i, per tant, la limitació del fenomen únicament a les síl·labes posttòniques que estableix Wheeler no ens sembla justificada. El mateix autor, de fet, acaba dient que la causa d'aquesta limitació que defensa és una qüestió no resolta, però, amb tot, es planteja si no podria trobar-se en el concepte de prominència: les vocals [e] i [o] àtones, que són més prominents que les vocals de l'inventari àton genuí del català central, només estarien permeses en la síl·laba final, que, segons Wheeler (2005: 72), és relativament prominent. No obstant, aquesta possible explicació resulta incoherent amb el fet que, com afirmen Lloret i Jiménez (2008), les síl·labes posttòniques són menys prominents que les síl·labes pretòniques. A part d'això, Wheeler (2005: 72) es planteja la possibilitat de no considerar la reducció vocàlica a les síl·labes posttòniques com un procés productiu i, per tant, explicar els casos en què els derivats presenten vocals de l'inventari reduït a l'arrel a través d'al·lomorfia. Tanmateix, aquesta opció és descartada, entre altres raons, perquè el

lèxic que segueix la reducció vocàlica és àmpliament majoritari i es proposa que les vocals mitjanes subjacentment són tancades, /e/ i /o/, i que la seva manca de reducció, des del punt de vista de la Teoria de l'Optimitat, s'explica mitjançant una restricció de fidelitat aplicada únicament a les vocals mitjanes posttòniques. Finalment, com a remarca al marge del que s'ha dit sobre les consideracions de Wheeler, observem que els exemples que dona de mots derivats de manlleus (Wheeler, 2005: 71) corresponen principalment a casos de derivació a través de sufixos preaccentuats (com, per exemple, *apòstol* ~ *apostòlic*, amb el sufix preaccentuat /ik/, o *cosmos* ~ *cosmògraf*, amb el sufix preaccentuat /grəf/), els quals, com va establir Mascaró (1976: 14), provoquen la tonicitat i l'obertura de les vocals mitjanes de l'arrel que els precedeixen (veg. el §3.2). Des d'aquest punt de vista, ens plantejem si es podria assegurar que la vocal mitjana és subjacentment oberta i es tanca (reducció vocàlica parcial: *còlera* /kólɛrə/ → [kólɛrə]) o esdevé la vocal neutra o la vocal alta posterior (reducció vocàlica total: *còlera* /kólɛrə/ → [kólərə]), o bé si aquesta vocal és subjacentment tancada i es manté inalterada (manteniment: *còlera* /kólɛrə/ → [kólɛrə]) o esdevé la vocal neutra la vocal alta posterior (reducció vocàlica total: *còlera* /kólɛrə/ → [kólərə]) i, en adjuntar-se al manlleu un sufix preaccentuat, se selecciona un al·lomorfo de l'arrel que té la vocal mitjana oberta ([kulérik]).

Mascaró (2002) també aporta un seguit de consideracions sobre les excepcions lèxiques a la reducció vocàlica que resulten interessants de ressenyar en aquest treball. L'autor explica que hi ha molta variació en les pronunciacions de les vocals àtones de cultismes, manlleus, tecnicismes i, en general, de neologismes pel que fa a la reducció vocàlica. La causa a la qual atribueix aquest fet és precisament que la manca d'aplicació de la reducció vocàlica en aquests mots es deu a una propietat idiosincràtica dels mateixos mots, difícil d'identificar per part del parlant, més encara si es tracta d'un mot d'incorporació remota en la llengua. Així, segons Mascaró, parlants diferents, tant si comparteixen el mateix parlar (i es diferencien en trets d'idiolecte) com si pertanyen a parlars diferents, poden pronunciar un mateix mot amb reducció vocàlica els uns i sense reducció vocàlica els altres. Tocant a aquest punt, resulta d'especial interès comprovar si les dades que es recullen en l'anàlisi experimental duta a terme en aquest treball reflecteixen aquesta variació i com s'hi explica, si hi ha casos en què n'hi ha més que en d'altres i quins factors ho poden causar, etc. També és interessant, des d'aquest punt de vista, el fet que la nostra enquesta s'ha restringit a parlants d'una zona geogràfica relativament petita, que forma part de la plana de Vic, i, doncs, ens hem centrat a analitzar el parlar d'aquesta zona. Així mateix, Mascaró (2002: 110) indica dos aspectes del context fonològic que condicionen la productivitat de la reducció vocàlica en les excepcions lèxiques, els quals constitueixen factors centrals per al procediment analític d'aquest treball: la posició de l'accent dins el mot i la de la síl·laba de la vocal que pot estar exempta de reducció. D'aquesta manera,

Mascaró (2002: 111) dona una sèrie de manlleus (entre els quals, diversos mots cultes) classificats segons si les vocals no reduïdes són pretòniques (cas que, com hem vist, Wheeler (2005) no té en compte), si són posttòniques en posició no final o bé si són posttòniques finals. Diversos d'aquests manlleus han estat inclosos a la nostra enquesta. Hi ha encara unes quantes consideracions més que fa Mascaró (2002) que resulten molt d'interès per a nosaltres. La primera és que les varietats rurals presenten menys excepcions a la reducció vocàlica que les urbanes. La segona és que hi ha subvarietats del català central, com la de la zona nord-est, en què la *a* pot no experimentar reducció vocàlica, juntament amb les vocals mitjanes, mentre que en altres subvarietats la *a* sempre es redueix a [ə]. La tercera és que el més habitual és que es redueixin totes les vocals del mot susceptibles de fer-ho o bé no se'n redueixi cap, tot i que també és possible que una mateixa vocal en dues síl·labes àtones d'un mateix mot mostri en un cas reducció i en l'altre no. Aquesta observació entronca plenament amb la nostra setena hipòtesi de §2.2 sobre l'existència d'una finestra de nativització. La quarta consideració a destacar de les que fa Mascaró (2002) és que, com assenyalen també els altres autors que hem vist, si no es produeix la reducció vocàlica (a [ə] i a [u]) necessàriament s'ha de produir la reducció parcial a [e] i [o] a les síl·labes àtones ([ɛ] i [ɔ] no poden produir-se en aquest context). La cinquena és que els neologismes, els cultismes i els manlleus han arribat a la llengua a través de l'escriptura, sobretot durant les èpoques més recents (idea que també abona Cabré (2002: 927; 2009: 1)), i que, per tant, el pes de la grafia en la pronunciació de les vocals és important i ha determinat que, per exemple, manlleus com *vàter* o *Goethe*, que en anglès i en alemany, respectivament, s'articulen amb [ə] posttònica, en català s'hagin passat a articular amb [e]. Cabré (2002: 927) addueix en aquesta mateixa línia l'exemple d'*iceberg*, adaptat clarament a partir de la grafia com a [isəβérk]. Mascaró (2002), en aquest punt, també atribueix la no reducció al fet que molts d'aquests mots de nova incorporació han arribat al català mediatitzats pel castellà, un factor el pes del qual, com hem vist, es matisarà a Mascaró (2015). Sigui com sigui, la influència de la grafia en la pronunciació dels parlants i, de fet, en la forma subjacent de les vocals dels manlleus serà, segons el nostre criteri, un factor de pes i serà a la base d'algunes de les nostres deduccions. Totes aquestes qüestions que hem enumerat ens interessarà comprovar-les pel que fa a les dades del nostre estudi experimental.

Cabré (2002), d'una banda, com hem vist, igual que Mascaró (2002), constata el fet que es traça una correspondència entre el sistema gràfic dels manlleus que arriben per via escrita al català i el sistema fonològic català, però, de l'altra, també assegura que no tots els manlleus que arriben actualment a la llengua ho fan també a través de l'oralitat. D'entre els que arriben per via escrita, segons l'autora, hi ha casos que ens arriben de la forma transliterada quan la llengua de partida té un altre alfabet, com en el cas del rus. Trobem oportú, a propòsit d'això, fer esment al fet que a la

nostra enquesta hi ha una gran quantitat d'antropònims provinents del rus. Cabré (2002) diu, a més, que en els manlleus que s'incorporen a la llengua oralment la correspondència no s'estableix a partir de signes gràfics sinó entre el sistema fonològic de la llengua donant i el de la llengua receptora. L'adaptació fonològica dels manlleus al català, segons Cabré (2002: 929), és, pel que fa a les vocals, tant en posició àtona com en posició tònica, molt irregular, un fet que ja hem vist que assenyala Mascaró (2002) quan es refereix a la gran variació que hi ha pel que fa a la reducció vocàlica en el vocalisme àton. Cabré (2002) diu que, atès que la no reducció de la /e/ posttònica en català central també es dona en mots que l'autora considera tradicionals com *base* o *classe*, es pot considerar que manlleus d'incorporació recent com *pòquer* [póker] o *vale* [bále] estan completament adaptats. Aquest és un criteri que nosaltres descartem per a aquest treball (veg. les consideracions preliminars sobre què entenem per *nativització absoluta* a §2.2). A diferència de Wheeler (2005) i coincidint amb Mascaró (2002), Cabré (2002) afirma que la reducció parcial de les vocals mitjanes també ocorre a les síl·labes pretòniques, i en dona exemples amb més d'una síl·laba pretònica en què això ocorre, com *Copenhage*, cosa que va més enllà dels casos aportats per Mascaró (2002), que només tenien una síl·laba pretònica. D'altra banda, Cabré (2002: 929-930) dona compte del fet que la posició de l'accent en els manlleus també és senyal de l'adaptació fonològica al sistema del català: per als manlleus adoptats oralment, l'accent es tendeix a posar a la posició no marcada, que és l'última síl·laba, si aquesta és travada, o bé la penúltima, si l'última no és una síl·laba travada. En canvi, en els manlleus que arriben per via escrita, segons l'autora, es pot posar l'accent en posicions marcades precisament per fer palès que es tracta de mots forans. Val a dir que en el corpus de manlleus de la nostra enquesta hi ha molts casos que verifiquen tant una tendència com l'altra.

Cabré (2009a) es referma en aportacions ja fetes anteriorment (Cabré, 2002) pel que fa a la via d'adopció dels manlleus i com aquesta en condiciona l'adaptació fonològica. L'autora, fent referència a la via d'adquisició escrita, afirma que "els parlants intenten ser fidels a la llengua d'origen a través del que hi ha reflectit en la forma escrita, però també a través de la idea fonològica que se n'han fet" (Cabré, 2009: 1). Aquesta afirmació, ens servirà de base per plantejar, quan sigui necessari, quina pot ser la forma subjacent d'un manlleu determinat en la gramàtica d'un parlant o d'un grup de parlants. Però, més enllà d'això, l'anterior afirmació porta Cabré (2009a) a plantejar que el fenomen de la reducció vocàlica que opera a les síl·labes àtones del lèxic patrimonial de manera general en català central, en el cas dels manlleus, suposa reduir l'inventari vocàlic àton a massa pocs sons, [i], [u] i [ə], i massa diferents dels sons vocàlics als quals es poden associar les vocals de la forma gràfica o, depenent del cas, massa diferents de les vocals de la llengua original. Tanmateix, explica Cabré, hi ha casos que presenten reducció vocàlica total, com *bolero* o *desaigüe*, tot i ser tan clar per als parlants del català central que aquests manlleus del castellà es pronuncien

originalment amb les vocals mitjanes [e] i [o], molt allunyades de les corresponents [ə] i [u] a què es veuen convertides en adaptar-se els manlleus al sistema fonològic del català central. Malgrat l'existència d'aquests casos d'adaptació absoluta pel que fa a les vocals àtones, la major part dels exemples de Cabré (2009a) corresponen a casos de no adaptació fonològica i, de fet, l'autora afirma que la tendència majoritària per a les vocals mitjanes àtones és que no experimentin reducció total. Una part significativa dels exemples de manlleus que apareixen en aquest article, molts dels quals també recollits en altres treballs que ja hem comentat, han estat inclosos al corpus de la nostra enquesta. Altrament, Cabré (2009a: 3) distingeix entre manlleus més antics, en què, en certes subvarietats diatòpiques de la varietat central, com la del Camp de Tarragona, s'ha produït adaptació total pel que fa a la reducció vocàlica, i manlleus d'incorporació més moderna, sense reducció vocàlica (casos als quals, com hem vist, alguns autors es refereixen com a *reducció vocàlica parcial*). Aquests manlleus més antics són casos com els d'*informe* o *dossier*, els quals, segons l'autora, es pronuncien amb reducció parcial (*inform[e]*, *d[o]ssier*) per part dels parlants de certes subvarietats del central, mentre que aquestes pronúncies no adaptades són percebudes com a acastellanades per part dels parlants d'altres subvarietats del central, com la del Camp de Tarragona. En tot cas, més enllà d'aquestes apreciacions concretes, Cabré (2009a) dona globalment la idea que hi ha molta variació pel que fa a la reducció vocàlica en funció dels manlleus, dels parlants, de les varietats dialectals i de quina de les vocals és la que s'observa. Resulta especialment interessant per a nosaltres la clara associació que Cabré (2009a: 4-5) diu que es dona entre una *a* gràfica àtona i la vocal neutra, cosa que distingeix la /a/ de les vocals mitjanes anteriors. Nosaltres inferim d'això que les vocals mitjanes anteriors (o, senzillament, una *e* gràfica), per tant, es fan correspondre en els manlleus a [e], mentre que la *a* es fa correspondre a [ə]. Aquesta assignació (*mapping*) que pensem que el parlant té interioritzada per als manlleus redueix l'ambigüïtat inherent a la reducció vocàlica i permet recuperar quina és la vocal original (si més no, la seva grafia) en el manlleu; és a dir, manté part de la diferenciació que podria fer un inventari vocàlic àton sense reducció vocàlica. Això, per tant, podria ser una explicació de per què s'esdevé la manca de reducció vocàlica, la qual contrastaria amb l'explicació que hem vist que Wheeler (2005) es planteja sobre la mateixa qüestió, relacionada amb el concepte de la prominència de les síl·labes en què no hi ha reducció vocàlica.

Fins ara hem vist què diuen els principals estudis sobre la fonologia vocàlica dels manlleus pel que fa a la reducció vocàlica. L'altre gran tema d'interès per als estudiosos quant al vocalisme dels manlleus és la distribució de les vocals mitjanes tòniques. En efecte, el que autors com Cabré (2002; 2009) designen com a *adaptació fonològica* dels manlleus al sistema de la llengua d'arribada, el català, es resumeix pel que fa a les vocals amb aquests dos factors, la reducció vocàlica i la distribució de les vocals mitjanes tòniques. Altres autors, com Pons-Moll *et alii.* (2019), parlen de

nativització. Nosaltres hem adoptat aquesta darrera denominació i, com s'ha vist, hem definit el concepte de *nativització absoluta* (veg. el §2.2) a partir d'aquests dos aspectes. L'aportació de Pi-Mallarach (1997), prèvia a molts dels estudis duts a col·lació fins ara en aquest apartat, precisament aborda el tema de l'obertura de les vocals mitjanes en els neologismes, una part important dels quals són manlleus. Pi-Mallarach (1997) formula tres hipòtesis principals: la primera hipòtesi planteja l'existència d'una dependència intersegmental, és a dir, planteja que l'obertura de les vocals mitjanes depèn de les consonants del seu entorn; la segona hipòtesi planteja que l'obertura de les vocals mitjanes tòniques també depèn de la seva posició dins del mot; i la tercera hipòtesi planteja que una /u/ posttònica és un factor obridor, juntament amb una /i/ posttònica. Pel que fa a aquesta darrera hipòtesi, que es veu confirmada per les dades aportades, l'autor afirma que la seva "investigació ha posat també en relleu que hi ha fenòmens relacionats amb l'obertura vocàlica que actuen a distància dins dels neologismes" (Pi-Mallarach, 1997: 180). Aquesta afirmació pot donar peu a fer el plantejament d'algunes de les hipòtesis que nosaltres formulem en aquest treball: com es veu al §3.2, la idea que hi ha en l'anterior afirmació de Pi-Mallarach és a la base del nostre plantejament d'interdependència entre totes les vocals àtones del manlleu i el caràcter obert o no de la vocal mitjana tònica. És a dir, per a nosaltres, les vocals àtones condicionen l'obertura de les vocals mitjanes tòniques, la qual cosa implica una actuació a distància dels factors obridors. Així, les hipòtesis que més ens interessin en aquest treball de les tres hipòtesis plantejades per Pi-Mallarach (1997) són les dues darreres, les quals van en consonància amb les nostres, d'hipòtesis. I la primera hipòtesi de Pi-Mallarach (1997), que l'autor verifica matisadament amb un extens i profund estudi dels contextos, la prenem en aquest estudi com una possible contribució en l'obertura o no de les vocals mitjanes tòniques, que actuaria en paral·lel amb la contribució que ens plantejem nosaltres, que és la de la influència de totes les vocals àtones del mot.

Mascaró (2011) també aborda el tema de la distribució de les vocals mitjanes en català central. L'estudi se centra sobretot en el lèxic patrimonial però també entra dins del terreny dels manlleus. L'autor estableix que hi ha quatre factors categòrics que determinen si les vocals mitjanes tòniques es pronuncien obertes o tancades, dels quals, per als manlleus, a nosaltres ens n'interessen dos: l'efecte obridor de [i] o [j] posttòniques (que l'autor anomena *lleï de Wheeler*, designació que nosaltres adoptem en altres apartats del treball) i la metafonia produïda per les vocals mitjanes tancades àtones, [e] i [o]. Aquest efecte metafònic, posat al descobert per Pi-Mallarach (1997), consisteix en el fet que, "en mots plans, quan la vocal posttònica és una *e* o una *o* no reduïdes, si la tònica és mitjana no pot ser oberta" (Mascaró, 2011: 415-416). Aquest efecte metafònic també el tracten de manera destacada Bonet *et alii.* (2007), designant-lo en anglès com a *harmony*, i Cabré (2009a), que també anomena *harmonia vocàlica*. De fet, Cabré (2002: 929) ja diu que hi ha

correlació entre la manca de reducció vocàlica de les vocals mitjanes posttòniques i el tancament de les vocals mitjanes tòniques. Aquests estudis ofereixen un seguit de manlleus plans (uns quants dels quals, inclosos al corpus de l'enquesta d'aquest treball) en què es mostra el caràcter tancat de les vocals mitjanes tòniques pel fet que a la posició posttònica també hi ha vocals mitjanes tancades. Així, segons aquests autors, l'efecte metafònic es donaria regressivament, de la posició feble, la de la síl·laba àtona, a la posició més prominent, la de la síl·laba tònica. Cabré (2009a) afirma que el fet inhabitual que el desencadenant de la metafonia sigui la síl·laba àtona és un element de singularització dels manlleus que duen a terme els parlants. Nosaltres el situem al costat de la manca de reducció vocàlica mateix, que Cabré (2009a) també atribueix a un marcatge diferenciador. Mascaró (2011) diu, endemés, que no s'han trobat alternances rellevants que provin realment el tancament en un mateix segment vocàlic d'un mateix morfema produït per metafonia sinó que simplement s'ha identificat a la distribució de les vocals dels manlleus que hi ha concurrència entre vocals mitjanes tancades posttòniques i tòniques, però l'autor esgrimeix un cas en què sí que es pot mostrar alternança. Es tracta de manlleus en què la marca de gènere és una vocal mitjana (*cf.* [pép+e] *vs.* [pép+ə] o [mənól+o] *vs.* [mənól+ə], exemples de Mascaró (2011)). D'altra banda, Mascaró (2011), igual que Bonet *et alii.* (2007), constata que en els mots esdrúixols les vocals mitjanes posttòniques no desencadenen la metafonia, i, en els aguts, es pot dir que tampoc perquè es troben casos de manlleus aguts amb les pretòniques mitjanes tancades i la vocal mitjana tònica oberta (com [eβerést]) i casos amb la mitjana tònica tancada. Bonet *et alii.* (2007: 3) aporten diversos exemples de manlleus aguts, com [eβerést], que il·lustren que la metafonia no es produeix categòricament com en els manlleus plans. En tot cas, Mascaró (2011) es planteja que hi pugui haver metafonies regressives i metafonies progressives, una idea afí a les consideracions que fem en les hipòtesis d'aquest treball: la influència intervocàlica de les vocals àtones del mot sobre la tònica i sobre elles mateixes que nosaltres plantejem implica bidireccionalitat. Pons-Moll *et alii.* (2019: 15), així mateix, fan també referència al concepte de bidireccionalitat en parlar de la influència mútua entre la vocal tònica i la posttònica d'un seguit de manlleus. D'altra banda, cal remarcar que Mascaró considera únicament la [i] posttònica com a factor obridor de la vocal mitjana tònica i les vocals [u] i [ə] com a elements neutrals quant a l'obertura de la mitjana tònica. Això contrasta amb el que nosaltres hem assumit a les hipòtesis del treball, que està en consonància amb l'observació de Pons-Moll (2015: 90), que apunta que tant [i] com [u] i [ə] a les posicions àtones poden afavorir l'ocurrència de vocals mitjanes tòniques obertes per tal com aquelles tres integren l'inventari àton regular del català central. Finalment, Mascaró (2011) planteja una idea que va molt d'acord amb el nostre procediment analític en l'apartat de discussió dels nostres resultats (veg. el §6): el domini en què la metafonia o harmonia vocàlica ocorre té a veure amb la prosòdia perquè, quan aquest fenomen s'analitza en manlleus trocaics, el seu efecte és categòric, mentre que quan a l'estructura

trocaica se li afegeix una nova síl·laba, aleshores la metafonia no es produeix de manera regular.

3.2. Explicació i justificació de les hipòtesis plantejades

En primer lloc, fem la consideració de partida que els manlleus no han sofert els fenòmens d'evolució fonològica històrica del català. Per tant, la interdependència entre el timbre de les vocals i les característiques dels segments consonàntics adjacents que la diacronia explica en els mots patrimonials no té lloc en els manlleus si no és per pressió analògica, és a dir, perquè els manlleus imiten el lèxic patrimonial. Però el parlant difícilment percep totes aquestes implicacions que hi ha en les característiques dels segments adjacents del lèxic natiu i les podrà traslladar totes, per analogia, al lèxic manllevat o neològic. Amb tot, les característiques vocàliques sí que poden resultar molt perceptibles per al parlant: els elements més prominents dels mots són les vocals, que són els elements més sonants i, per tant, més perceptibles. Per això creiem que els fenòmens vocàlics (obertura de vocals mitjanes i reducció vocàlica) són els més perceptibles per als parlants i, per tant, són els fenòmens que més es tendeixen a traslladar per analogia del lèxic patrimonial als manlleus per part dels parlants. Les implicacions entre les consonants i semivocals i les vocals, en canvi, creiem que es traslladen molt menys al lèxic dels manlleus i, per tant, l'estudi del timbre de les vocals en els manlleus en funció del context es redueix, en aquest treball, a tenir en compte el context vocàlic i no el consonàntic, i es deixa de banda la perspectiva diacrònica pel que fa als diversos contextos estudiats. Un exemple que aferma aquesta visió és el fet que a la hipòtesi 3 de Pi-Mallarach (1997: 21) es fa una suposició sobre l'efecte de la [u] posttònica sobre la vocal mitjana tònica independentment (l'autor ho diu explícitament) del context consonàntic que acompanya la [u].

Feta l'anterior consideració, destinem aquest apartat a explicar l'origen o els possibles fonaments bibliogràfics de les consideracions preliminars i d'algunes de les hipòtesis plantejades a §2.2, a amplificar-ne o aclarir-ne alguns aspectes i a explicitar-ne algunes implicacions destacables. Els blocs que hi ha a continuació segueixen l'ordre dels de les hipòtesis de §2.2.

SOBRE LES CONSIDERACIONS PRELIMINARS

Pel que fa a les consideracions preliminars fetes a §2.2, creiem que una nativització absoluta d'un

manlleu pel que fa a l'obertura de la seva vocal mitjana tònica es correspon amb la condició *b* per motius de pressió analògica amb el lèxic natiu, potser amb l'excepció dels manlleus monosíl·labs. Pi-Mallarach (1997), d'acord amb les consideracions que va fer Fabra sobre la qüestió a fi de justificar els seus criteris d'accentuació ortogràfica, afirma que "s'ha de preveure que l'alternança dins de les vocals anteriors i dins de les posteriors es concentri sobretot en els mots aguts i plans, ja que els esdrúixols contenen les vocals mitjanes obertes" (Pi-Mallarach, 1997: 19). Queda clar, per tant, que en els mots nadius proparoxítons les vocals mitjanes tòniques es realitzen obertes, i, de fet, Fabra només en recull vuit excepcions. Per aquest motiu, pensem que de manera anàloga els manlleus proparoxítons nativitzats també es realitzaran amb les vocals mitjanes obertes.

Pel que fa als paroxítons, com explica Pi-Mallarach (1997), Fabra diu que els que acaben en consonant molt rarament tenen vocals mitjanes tancades, com passa amb els proparoxítons, i en compta tan sols deu excepcions. Dels paroxítons acabats en vocal, en canvi, Fabra assegura que són igualment freqüents els que tenen la vocal mitjana tònica oberta com tancada, tant si es comparen els casos amb les dues vocals mitjanes anteriors entre ells com si es fa amb els casos de les dues posteriors. D'aquestes dues consideracions de Fabra sobre els mots nadius paroxítons se n'infereix com a conseqüència directa que hi són més freqüents les vocals mitjanes tòniques obertes que les tancades. Això ens fa pensar que, per analogia amb el lèxic natiu, en els manlleus paroxítons, una realització absolutament nativitzada implicarà que les vocals mitjanes tòniques es tendeixin a fer obertes. Mascaró (2011: 411-412) es refereix a les mateixes consideracions de Fabra que Pi-Mallarach (1997: 19) i també a d'altres que posen el focus en l'obertura de les vocals mitjanes en les formes verbals; i, més enllà d'això, aporta dades pròpies sobre la qüestió. Pel que fa als mots paroxítons acabats en consonant amb vocal mitjana tònica, Mascaró (2011) obté unes dades que corroboren l'afirmació de Fabra que les vocals mitjanes tòniques més freqüents en aquest cas són les obertes, bé que potser no d'una manera categòrica pel que fa a la mitjana anterior: un 62,1% per al cas de [é] i un 85,7% per al cas de [ó].

Pel que fa als mots oxítons amb vocal mitjana tònica, tant Pi-Mallarach (1997) com Mascaró (2011) reporten l'afirmació de Fabra que diu que, en els que acaben en consonant, són igualment freqüents els que tenen la vocal mitjana tònica oberta com els que la tenen tancada (tant per a l'oposició [ó]-[ó] com per a l'oposició [é]-[é]). Per al cas complementari dels mots oxítons amb vocal mitjana tònica, aquells en què la vocal ocupa la posició de final de mot, Mascaró (2011: 414) n'ofereix les següents dades estadístiques (prenent només els casos amb la vocal mitjana en posició final també a la forma

subjacent): un 19,8% de mots tenen [é] i no [é] i un 42,9% tenen [ó] i no [ó].² Aquestes dades, juntament amb l'afirmació de Fabra per als mots oxítons acabats en consonant, ens farien tendir a formular com a hipòtesi que els manlleus oxítons, per analogia amb els mots patrimonials oxítons, s'haurien de considerar nativitzats quan es realitzen amb la vocal mitjana tònica tancada: aquesta ha estat la nostra manera de raonar en el cas dels manlleus paroxítons. Tanmateix, hi ha un altre element decisiu en la nostra formulació d'hipòtesis, que és la percepció preliminar i no exhaustiva que tenim envers l'articulació dels manlleus en el nostre entorn comunicatiu, la qual ens fa inclinar a formular la hipòtesi per als manlleus oxítons absolutament nativitzats que n'hi ha d'haver amb vocals mitjanes tòniques tancades i obertes en una proporció comparable. Assumir això pot no ser discordant amb les dades de Mascaró i la consideració de Fabra (referides als mots oxítons) analitzades conjuntament si es donés el fet que els mots oxítons acabats en vocal són considerablement menys nombrosos que els que no acaben en vocal: en efecte, la nostra condició és totalment congruent amb la consideració de Fabra i, per tant, si la proporció de casos que responen a les dades de Mascaró fos relativament baixa, la incidència d'aquests casos en un còmput total en els mots oxítons seria baixa i, per tant, la nostra condició continuaria sent raonable.

Finalment, pel que fa als monosíl·labs, Mascaró (2011: 414), en els casos en què aporta dades separades per a monosíl·labs, veiem un domini quant a la freqüència estadística de les vocals mitjanes obertes per damunt de les tancades, d'una relació de 10 casos a 7 en les vocals anteriors i de 8 casos a 2 en les posteriors. Novament, creiem que, per analogia amb el lèxic natiu, els manlleus monosil·làbics amb vocal mitjana es tendiran a realitzar amb la vocal mitjana oberta, i així ho hem establert com a part de la condició *b* de la definició del concepte de nativització absoluta que hem plantejat a §2.2.

SOBRE LA PRIMERA HIPÒTESI

Creiem que les causes que fan que un manlleu estigui més nativitzat o ho estigui menys són, principalment, tres: en primer lloc, considerem que hi ha causes diacròniques com l'antiguitat i la consolidació del manlleu dins el cabal lèxic del català; en segon lloc, que hi ha la productivitat del manlleu, la seva freqüència d'ús, els contextos d'ús, si es tracta d'un mot d'ús habitual per al parlant (com ara *simulacre*, *Coca-cola* o *somier*) o, per contra, si li resulta un mot relativament estrany (com ara *tungstè* o *Telèmac*), etc.; i en tercer lloc, creiem que hi ha causes internes del manlleu

---

² Cal tenir en compte que les dades de Mascaró inclouen també els mots monosil·làbics, mentre que nosaltres tractem en un grup a part els manlleus monosil·làbics.

referents a la seva estructura fonològica (quin és el nombre de síl·labes del manlleu, quina és la combinació de vocals a les diverses síl·labes del manlleu, a quina síl·laba recau l'accent, etc.). Així doncs, suposem que els manlleus d'incorporació més recent, els més desconeguts pel parlant o d'ús inhabitual, juntament amb els que tinguin una estructura fonològica més procliu a la no nativització, seran els manlleus menys nativitzats, i, per tant, els manlleus més perifèrics en el lexicó. A més, pensem que les tres característiques que acabem de llistar són independents entre elles, és a dir, que un mateix manlleu pot presentar o no cadascuna d'aquestes característiques de manera independent.

D'altra banda, també suposem que en les capes més superficials del lexicó és on l'antiguitat o la freqüència d'ús dels manlleus seran més baixes i, per tant, tindran menys incidència en el grau de nativització, cosa que permetrà veure més clarament l'efecte en el grau de nativització del factor estructura fonològica interna del manlleu. En altres paraules, a les capes més nuclears del lexicó, amb manlleus molt nativitzats, s'hi situarien manlleus com per exemple *torero* [turéru], el qual està molt nativitzat pel que fa a les síl·labes àtones, que s'articulen amb reducció vocàlica, però que creiem que, en canvi, té una estructura fonològica que el faria reticent a fer reducció vocàlica, com veiem reflectit per exemple en el cas d'*Otel·lo* [otélo] (malgrat la *l* geminada de la grafia del mot, que podria ser una factor nativitzador), amb la mateixa combinació de vocals i posició de l'accent. Així com el nom d'aquesta obra de Shakespeare no és un mot d'ús habitual ni és conegut per capes importants de la població, el manlleu *torero* és d'ús més habitual i es tracta d'un mot més conegut. Per tant, pensem que l'estudi de l'estructura fonològica dels manlleus com a factor determinant per al seu grau de nativització que ens proposem fer amb aquest treball tindrà més possibilitats d'anàlisi en les capes menys nuclears del lexicó, en les quals el factor de l'estructura fonològica creiem que no estarà tan emmascarat pels altres factors de nativització com l'antiguitat o la freqüència d'ús del manlleu.

SOBRE LA SEGONA HIPÒTESI

Mascaró (2015) descarta la idea molt comuna que assenyala la influència del castellà com a única causa de l'ocurrència d'excepcions lèxiques a la reducció vocàlica: per Mascaró aquesta idea no s'adequa a la complexitat que el tema revela tan sols en ser analitzat superficialment i, juntament amb el factor de la influència del castellà en l'adaptació o no adaptació fonològica de neologismes, assenyala altres factors que hi poden ser determinants. Aquests factors estan relacionats amb el parlar dels sectors més cultes al llarg del temps i són, d'una banda, la pronúncia del llatí, i, de l'altra, "els models d'elocució del català escrit, fortament influïts per la grafia i per la idea que s'ha de ser

fidel a la grafia" (Mascaró, 2015: 65). En aquest punt, la coincidència amb Cabré (2009a) és total: l'autora afirma que l'atribució de la manca de reducció vocàlica en els manlleus a la influència del castellà és fruit d'una anàlisi reduccionista del tema i addueix un seguit d'exemples de manlleus precisament provinents del castellà que han estat totalment adaptats fonèticament al català, els quals són, sobretot, mots masculins acabats en *o*, com *fallo*, *enterro*, *abono*, *Francisco* o *Rosendo* (i els seus corresponents hipocorístics, també d'influència castellana, *Cisco* i *Sendo*). La segona hipòtesi que hem plantejat en aquest treball es veu abonada per aquestes consideracions de Mascaró i Cabré.

SOBRE LA TERCERA HIPÒTESI

Wheeler (2005: 43), deixant de banda algunes possibles excepcions formades per un grup molt minoritari de substantius i per formes verbals rizotòniques del Present de Subjuntiu d'alguns verbs, estableix com a llei que l'inventari vocàlic per a la síl·laba tònica d'un mot en el qual la síl·laba posttònica adjacent a la tònica té un vocoide alt anterior, [i] o [j], està reduït als següents cinc elements: /i, ε, a, ə, u/. Wheeler arriba a aquesta conclusió a partir de resultats previs de Mascaró i de Pi-Mallarach. Mascaró (1976: 14) enuncia una llei, desenvolupada en treballs posteriors de l'autor, que diu que les vocals mitjanes altes, /e/ i /o/, que pertanyen a l'arrel del mot esdevenen mitjanes baixes quan aquesta arrel va seguida d'un sufix preaccentuat. De fet, Mascaró, a través d'alternances com les de *número* ~ *numèric*, *esfera* ~ *esfèric*, *director* ~ *directori*, postula que la presència d'aquests sufixos preaccentuats, en primer lloc, desplaça l'accent de l'arrel a la síl·laba immediatament precedent al sufix, i, en segon lloc, exerceix un efecte d'obertura a la vocal tònica si es tracta d'una mitjana. Els sufixos preaccentuats a què es refereix Mascaró són sufixos derivatius àtons tals com /i/ ([kærβó] ~ [kærβóni]), /ik/ ([kærβó] ~ [kærβónik]) o /grəf/ ([fótu] ~ [futóyrəf]). Així, Mascaró (1976), arriba a la conclusió que el conjunt de vocals que poden ocupar la posició tònica en mots amb sufixos preaccentuats és /i, ε, a, ə, u/ i que /e/ i /o/ no en formen part en cap cas perquè són substituïdes sistemàticament per /ε/ i /ə/, respectivament. Wheeler (2005) para esment en el fet que la major part dels sufixos preaccentuats apuntats per Mascaró tenen una /i/ àtona (val a dir, endemés, que la major part són molt productius), i, d'altra banda, que queda fora de la llei de Mascaró el sufix preaccentuat flexiu /+i/ del Present de Subjuntiu (cf. *imperi* [impéri] (substantiu) amb *imperi* [impéri] (verb)), segons Wheeler (2005), probablement per la pressió analògica exercida per la resta de formes del paradigma verbal. D'altra banda, Pi-Mallarach (1997: 21), a propòsit dels neologismes, relaciona la llei de Mascaró amb el fet que una /i/ posttònica sol comportar en aquest tipus de mots que la vocal mitjana tònica és normalment oberta, és a dir, que és /ε/ o bé /ə/, i no pas una de les corresponents vocals mitjanes tancades, /e/ o /o/, i estableix, bo i

donant-ne nombrosos exemples, que això ocorre en la majoria de contextos consonàntics (cosa que ens fa pensar que ocorre amb independència del context consonàntic). Així, Pi-Mallarach (1997), en primer lloc, s'adona que la major part dels sufixos preaccentuats a què es refereix Mascaró (1976) amb la seva llei tenen una /i/ com a nucli sil·làbic, i, en segon lloc, atribueix a la presència d'aquesta /i/ posttònica en els neologismes (la major part dels quals són manlleus i cultismes) l'obertura regular de les vocals mitjanes tòniques. El fenomen que addueix Pi-Mallarach (1997) com a causant d'aquesta obertura és una dissimilació a distància pel que fa a l'obertura de les vocals que es produeix planificadament „de manera anticipatòria“ (Pi-Mallarach, 1997: 22). D'acord amb la descripció dels trets vocàlics representada a Bonet i Lloret (1998: 35), la dissimilació a què es refereix Pi-Mallarach afecta el tret de l'avançament de l'arrel de la llengua, [$\pm$ AA]: la vocal alta anterior, /i/, comparteix el tret [+AA] amb /e/ i /o/ i, en canvi, / ϵ / i / ω / no presenten avançament, són [-AA]. A partir d'aquestes constatacions de Mascaró (1976) i Pi-Mallarach (1997), Wheeler (2005: 42) fa un pas més en la generalització del fenomen i postula que l'obertura de vocals mitjanes tòniques a causa d'una [i] o una [j] posttòniques no es produeix només bé a causa dels sufixos preaccentuats o bé restringida en els neologismes, sinó que es produeix també de manera regular en els mots patrimonials i formula així la llei que anomenem, seguint Mascaró (2011), *llei de Wheeler*. L'explicació que dona Wheeler (2005: 43) per a aquesta llei també recorre, com la de Pi-Mallarach (1997), al concepte de dissimilació. Tot i això, Wheeler (2005) reconeix que, si s'accepta aquesta explicació, aleshores caldria explicar també per què les vocals tancades /i/ i /u/ de l'arrel no són també objecte de dissimilacions que els produeixin un abaixament (obertura).

A banda de la constatació de Pi-Mallarach (1997) de la /i/ posttònica com a factor obridor de les vocals mitjanes tòniques, l'autor també assenyala que la /u/ posttònica pot exercir igualment sobre aquestes un efecte obridor (Pi-Mallarach, 1997: 20-22). Nosaltres, en aquest treball, semblantment a Pi-Mallarach, ens plantejem que, en el cas dels manlleus, no només la /i/ posttònica determina el caràcter obert de la vocal mitjana tònica sinó que també ho fan la /u/ posttònica amb el mateix grau de productivitat i la /a/ posttònica en menys mesura. El fet que ens ha portat a plantejar aquesta hipòtesi és, pel que fa a la /i/ i la /u/, que aquestes vocals no experimenten reducció en posició àtona deguda al fenomen de la reducció vocàlica del català central, atès que formen part del grup de les tres vocals a les quals es redueixen el conjunt de fonemes vocàlics que experimenten reducció: [i], [u] i [ə]. Pensem, per tant, que aquest fet afavoreix una realització fonològica nativitzada dels manlleus, atès que la presència a les posicions àtones de les vocals del sistema vocàlic àton habitual del català central i no d'altres sons vocàlics fa que el parlant assimili un manlleu determinat amb el paradigma vocàlic àton dels mots patrimonials, nadius, que és un paradigma conegut, i és el no marcat en el lèxic del parlant. Aquesta nativització fonològica dels manlleus, com s'ha dit a la

cinquena hipòtesi de §2.2, implica, per definició, que les vocals mitjanes tòniques dels mots paroxítons i proparoxítons es realitzin obertes, [ɛ] i [ɔ]. Convé aclarir que, a diferència de Pi-Mallarach (1997), considerem que la /u/ posttònica efectivament es troba a la forma subjacent de mots com *fetus* o *quètxup* però en canvi no tenen una /u/ posttònica a la forma subjacent mots com *còlon* o *kimono*, en els quals la grafia ja mostra que, en la llengua donant, el timbre d'aquestes vocals no és [u] sinó el de vocal mitjana posterior i que, en qualsevol cas, una part dels parlants catalans els realitzen amb vocal mitjana posterior. Aquesta diferència en el punt de partida pot explicar que obtinguem resultats diferents respecte dels de Pi-Mallarach (1997) pel que fa a la /u/ posttònica com a causa del caràcter obert de les vocals mitjanes tòniques. Quant a la /a/ posttònica, cal assumir unes consideracions semblants: en la major part dels manlleus, la grafia *a* ens marcarà una /a/ a la forma subjacent, atès que el so, en la llengua originària, sovint serà [a] o, si no, serà percebut com a [a] per part dels parlants catalans a causa de la grafia. És prova d'això el fet que, en català central, en molts casos, una part dels parlants no farà la reducció vocàlica en aquesta vocal i la realitzarà com a [a]. Per tant, per bé que en el lèxic d'un cert grup de parlants i per a un cert grup de manlleus hi pot haver una vocal neutra subjacent, /ə/, per a la *a* posttònica, en el cas general, tenint en compte tots els parlants (i, per tant, totes les gramàtiques possibles), considerarem que la *a* posttònica equival a una /a/ posttònica a la forma subjacent del manlleu. D'altra banda, manca encara explicar per què creiem que una /a/ posttònica pot causar l'obertura de les vocals mitjanes en posició tònica. A diferència dels casos de /i/ i /u/ posttòniques, una /a/ àtona es pot veure reduïda en la forma superficial per acció de la reducció vocàlica, i, per tant, si no es redueix, esdevé [a] i, si es redueix, esdevé [ə]. Aquest fet acostava el cas de /a/ al cas de les vocals mitjanes subjacents, que podem representar de la següent manera atès que en molts casos no sabem amb certesa si són obertes o tancades a la forma subjacent: /E/ i /O/.³ En efecte, com es mostra a la figura 1, mentre que la /i/ i la /u/ subjacents només poden prendre una sola forma superficial, [i] i [u], respectivament, la /a/, la /E/ i la /O/ en poden prendre més d'una. Tanmateix, la vocal baixa només pot prendre dues formes superficials i, en canvi, les vocals mitjanes en poden prendre tres, i això és, creiem, un factor determinant: si la vocal baixa es redueix en posició àtona, només té una opció, reduir-se a la vocal neutra, mentre que les vocals mitjanes en posició àtona tenen cadascuna dues opcions: ser objecte d'una reducció parcial (en cas que siguin subjacentment obertes; si no, el que es dona és un manteniment del tret d'obertura) i esdevenir [e] i [o], o bé, d'acord amb la regla de reducció vocàlica del català central, reduir-se del tot i esdevenir [ə] i [u]. Si a això hi afegim que la vocal baixa és la més prominent de tot el sistema vocàlic i, per tant, és la que encaixa pitjor en una

³ La notació de /E/ i /O/, com hem explicat a §2.2 per al cas de /E/, indica que aquestes vocals són vocals mitjanes subespecificades pel que fa al tret d'obertura [±AA] i, doncs, subjacentment, poden tractar-se tant d'una /e/ com d'una /ɛ/ i tant d'una /o/ com d'una /ɔ/, respectivament, tal com s'explica a Bonet i Lloret (1998: 56).

síl·laba àtona i és, doncs, la que requereix més prioritàriament la reducció, ens adonem que la correspondència (*mapping*) de /a/ subjacent amb la vocal neutra superficial en posició àtona serà preferent per damunt de la possible correspondència de /E/ amb la vocal neutra superficial, de manera que /E/ s'associarà preferentment a [e].

A continuació portem a col·lació aportacions de diversos estudis previs que d'una o altra manera reforcen l'anterior idea. En primer lloc, Bonet i Lloret (1998: 45-46), precisament per explicar d'una manera globalitzadora tots els casos d'excepcions a la reducció vocàlica, tant del lèxic natiu com dels préstecs lèxics, divideixen la regla de reducció vocàlica (que les autores anomenen *regla de reducció vocàlica major*) en tres subregles o processos diferents. Amb aquesta divisió es veu clar que la reducció de /a/ a [ə] va per la seva banda i és un procés diferent i independent de la reducció de les vocals mitjanes, la qual cosa presta suport a la nostra explicació. Mascaró (2002) també fa una mena de divisió de la reducció vocàlica en tres tipus de reduccions vocàliques, però, a diferència de Bonet i Lloret (1998), ho fa per explicar totes les reduccions vocàliques del català i no pas la del central i dels seus casos excepcionals. Tot i això, en el cas de Mascaró (2002) la reducció de [ɛ], [e] i [a] a vocal neutra no se separa, no es descompon. També presta suport a la nostra consideració el que observa Wheeler (2005: 61-62), que és que hi ha mots patrimonials que són excepcions de la reducció vocàlica, com *creador*, *aeròbic*, *idealisme*, *israelià*, etc. en què tenim les vocals *a* i *e* en contacte i totes dues s'haurien de reduir a neutra teòricament però per dissimilació la *e* no ho fa (es redueix a [e] (reducció parcial)) mentre que la *a* sí. Per tant, sembla que l'associació entre la /a/ i la vocal neutra és molt més forta i sistemàtica que entre la *e* i la vocal neutra perquè en tots els casos la que es redueix a neutra és la *a*. Aquesta tendència, o aquest patró, que es dona en mots patrimonials que són excepcions a la reducció vocàlica es traslladaria, segons la nostra hipòtesi, als manlleus. També Mascaró (2015: 63) presta suport a la nostra idea: l'autor explica que hi ha varietats del central que redueixen la *a* a vocal neutra i altres que no. També hi presta suport Wheeler (2005: 70) quan diu que en posició posttònica i pel que fa als manlleus, la *a* es redueix com ho sol fer de manera regular, mentre que la *e* i la *o* ho fan a [e] i [o], respectivament (reducció parcial). Finalment, Cabré (2009a: 4) estableix, també, molt clarament la relació entre la *a* gràfica i la vocal neutra, per davant de la relació de la *e* gràfica i la vocal neutra.

El que hem proposat adés, doncs, farà que la /a/ posttònica, juntament amb la /i/ i la /u/ posttòniques, sigui també un factor nativitzador del manlleu i, per tant, provoqui una obertura en la vocal mitjana tònica, en cas que el manlleu en qüestió tingui una vocal mitjana en aquesta posició. Tot i això, creiem que la /a/ no serà un factor tan productiu com la /i/ i la /u/ quant al caràcter obert de la vocal mitjana tònica a causa de la possibilitat de no reduir-se per evitar l'ambigüitat amb una /E/ subjacent

(totes dues es poden reduir a vocal neutra) i, per tant, d'afegir la vocal [a] a l'inventari vocàlic àton del català central en els manlleus, una vocal que no en forma part en el lèxic patrimonial. Aquesta possibilitat de tenir una [a] àtona en un determinat manlleu pensem que seria percebuda com un cas estrany per part del parlant i això afavoriria la realització no nativitzada del manlleu i, per tant, l'articulació tancada de la vocal mitjana tònica.

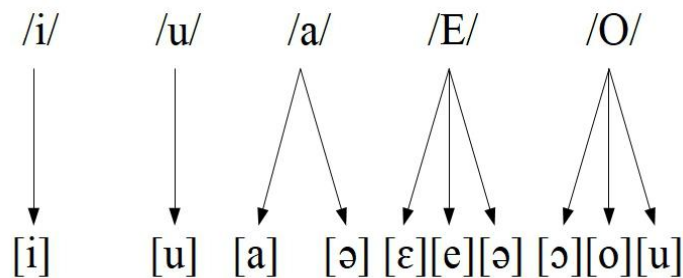

Figura 1. Formes subjacents de les vocals en català central i les seves corresponents possibles formes superficials.

La idea que l'aparició en les posicions àtones de vocals que formen part de l'inventari vocàlic resultant del fenomen de la reducció vocàlica implica l'afavoriment del caràcter obert de les vocals mitjanes tòniques ja apareix a Pons-Moll (2015): "un procés genuí (com ara la reducció vocàlica) ha de conviure amb una estructura genuïna (com ara les vocals mitjanes obertes en posició tònica)" (Pons-Moll, 2015: 90). L'autora, a més, suggereix que, fora de l'àmbit dels manlleus i tocant als sufixos preaccentuats, l'obertura de les vocals mitjanes tòniques que estableix la llei de Mascaró, a la qual ens hem referit més amunt, es pot deure al fet que els sufixos preaccentuats, que són àtons, sempre tenen [i], [u] o [ə] (per exemple, *-ic*, *-fon* o *-graf*) i, com que aquestes vocals són les que formen el sistema àton genuí del català central, la vocal mitjana tònica també pren la forma més genuïna, que és l'oberta. Aquesta consideració de Pons-Moll (2015), doncs, presta suport a l'extensió que fem en aquesta hipòtesi de les esmentades contribucions de Mascaró, Pi-Mallarach i Wheeler: la presència de /i/, /u/ i /a/ posttòniques fa que les vocals mitjanes tòniques dels manlleus siguin obertes.

SOBRE LA VUITENA HIPÒTESI

Sobre la vuitena hipòtesi de §2.2, convé explicar, a més del que ja s'ha dit en aquell apartat, quina seria per a nosaltres una possible justificació del factor 4, que assumeix que la distància d'una

síl·laba d'un manlleu a la seva síl·laba tònica també té un pes en el balanç de nativització. La justificació es basa en el fet que la síl·laba tònica és la síl·laba més prominent del mot (veg. Lloret i Jiménez (2008)) i per aquest fet creiem que actua com a centre de gravetat des del punt de vista de la nativització del manlleu: creiem, en primer lloc, que la nativització d'un manlleu serà més perceptible gràcies a la contribució de la síl·laba tònica que gràcies a la contribució de cadascuna de les síl·labes àtones a causa de la major prominència d'aquella, i, en segon lloc, creiem que és més probable que les síl·labes àtones més properes a la síl·laba tònica siguin coherents pel que fa a la nativització amb la síl·laba tònica que les síl·labes àtones que hi són menys properes, per una qüestió de continuïtat del tret de la nativització. En altres paraules, des del punt de vista de si una síl·laba es produeix amb nativització o sense, la correlació entre síl·labes és major com més properes són. Si la síl·laba més perceptible del mot és la tònica, resulta clau perquè el manlleu es percebi com a nativitzat o com a no nativitzat el fet que aquesta síl·laba tingui nativització o no en tingui, respectivament, i, pel motiu que hem dit adés, les altres síl·labes del manlleu tindran més pes en la decisió (que el parlant pren en el balanç de nativització) de si la tònica s'ha de nativitzar o no com més properes hi siguin. Per això el punt 4 de la nostra vuitena hipòtesi diu que com més propera és una vocal a la vocal tònica, més influent és pel que fa a la nativització o a la no nativització del manlleu.

D'altra banda, creiem també que la nativització també es donarà en funció de la distància a la síl·laba tònica: com més allunyada estigui una vocal de la vocal tònica, menys probable serà que es nativitzi. Com més clar i ampli sigui el balanç dels quatre punts explicitats a la vuitena hipòtesi a favor de la nativització, més força tindrà la nativització per escampar-se per tot el mot i la finestra de nativització arribarà a les vocals més allunyades. Si, en canvi, el balanç és igualment favorable a la nativització però de manera més feble, la finestra de nativització serà més estreta i no arribarà a les vocals més allunyades de la vocal tònica. Una possible analogia gràfica, allunyada del que entenem per una descripció científica prototípica però que podria servir per il·lustrar aquesta idea qualitativament, seria imaginar-se que damunt del manlleu hi ha un llençol estès. Aquest llençol s'aixecaria tan sols per un punt, just damunt de la vocal tònica, per exemple amb un pal vertical que el sostingués per sota, com en una tenda de campanya. Llavors, com més àmpliament favorable a la nativització fos el resultat del balanç de nativització més alt seria aquest pal i, per tant, més s'aixecaria el llençol, i com més s'aixequés el llençol més amplada tindria la part del manlleu que deixaria d'estar en contacte amb el llençol. Aquelles síl·labes que no estiguessin en contacte amb el llençol sinó que el tinguessin suspès a una certa distància damunt seu (les de dins de la finestra de nativització) serien les síl·labes amb nativització, mentre que les síl·labes en què el llençol es mantingués estès pla damunt seu serien les síl·labes no nativitzades (les de fora de la finestra de

nativització). Quan el balanç de nativització fos favorable a la no nativització, cap pal no aixecaria el llençol (o, el que és el mateix, ho faria un pal de longitud zero), el llençol restaria pla i el manlleu no es nativitzaria. Sigui com sigui, al marge d'aquest símil, més o menys útil des del punt de vista il·lustratiu, convé aclarir que en aquesta darrera consideració hem canviat conceptualment de domini respecte de la consideració del paràgraf anterior: abans parlàvem del domini vocàlic del manlleu que *determina* la nativització i ara ens referim al domini vocàlic del manlleu que *experimenta* la nativització, els quals són conceptualment diferents.

4. Marc teòric

En aquest treball, com es fa a Cabré (2009b) i a Pons-Moll *et alii.* (2019), assumim que el lexicó dels parlants segueix el model de lexicó estratificat en funció del grau de nativització fonològica de cada manlleu proposat per Itô i Mester (1999). Segons aquests autors, el fet de dividir el lexicó segons el grau d'adaptació dels manlleus a la llengua d'arribada és una idea que ja sorgeix en els primers treballs de la fonologia generativa. El model de lexicó d'aquests treballs era senzillament una partició (en el sentit matemàtic del mot) sense una relació jeràrquica entre els subconjunts. El model de lexicó estratificat que presenten Itô i Mester (1999), en canvi, és un model jerarquitzat en què hi ha una estructura progressiva que ells anomenen *nucli-perifèria*. Segons aquest model, cada estrat és un subconjunt del lexicó ordenat de manera jeràrquica respecte dels altres estrats el qual conté tots els estrats més nuclears que ell mateix. Si, seguint la nomenclatura d'Itô i Mester (1999), designem els estrats del lexicó com a $Lex^0, Lex^1, Lex^2, \dots, Lex^{max}$, dels quals Lex^0 és l'estrat més nuclear i Lex^{max} és l'estrat més superficial, la relació d'inclusió entre ells, com expliquen Itô i Mester (1999), és la següent: $Lex^0 \subset Lex^1 \subset Lex^2 \subset \dots \subset Lex^{max}$. Això vol dir que el nivell més nuclear, Lex^0 , conté el lèxic natiu, el següent, Lex^1 , conté els manlleus totalment nativitzats més el lèxic natiu, el següent, Lex^2 , conté manlleus menys nativitzats que els de l'estrat anterior més els manlleus totalment nativitzats de l'estrat anterior més el lèxic natiu, i així successivament, fins a arribar a l'estrat més perifèric, Lex^{max} , que conté els manlleus totalment no assimilats més tots els altres de tots els altres estrats. Segons els autors, el que implica aquesta estructura d'inclusió successiva és que els manlleus que estan en un determinat estrat Lex^n estan subjectes a l'efecte d'una determinada restricció fonològica R^n , i també ho estan a l'efecte d'una altra restricció fonològica R^{n+1} , mentre que els manlleus que estan subjectes a l'efecte de la restricció R^{n+1} , que són els que pertanyen a l'estrat Lex^{n+1} , no estan subjectes a l'efecte de la restricció R^n . Això vol dir que, donat un seguit de restriccions fonològiques d'una gramàtica, els manlleus situats al nucli del lexicó estaran subjectes a l'aplicació de totes les restriccions i, a mesura que ens anem desplaçant pels estrats del lexicó cap a la superfície, els manlleus de cada estrat que trobarem cada vegada estaran subjectes a menys restriccions d'aquella gramàtica, fins al punt que, en arribar a l'estrat més perifèric, els manlleus que hi trobarem no estaran subjectes a l'aplicació de cap de les restriccions.

Itô i Mester (1999), a més, conjuminen aquest model de lexicó amb la Teoria de l'Optimitat i, per tant, les restriccions que hem esmentat més amunt s'equiparen a les restriccions pròpies d'aquesta teoria. En assignar un ordre de prioritat a cada restricció d'aquest conjunt de restriccions, es caracteritza una determinada gramàtica i es pot preveure quina forma superficial generarà aquesta

gramàtica a partir d'una determinada forma subjacent. La forma superficial generada (el candidat òptim) és escollida entre totes les possibles en funció de l'ordre de prioritats establert entre les restriccions. Per poder fer encaixar el seu model de lexicó estratificat amb el marc teòric de la Teoria de l'Optimitat, Itô i Mester (1999), concretament, proposen que les restriccions de marcatge (que ells en aquest cas designen com a *wellformedness constraints* per tal com són les que provoquen la nativització dels manlleus) tinguin un ordre jeràrquic fix a tots els estrats del lexicó, i que sigui la posició de les restriccions de fidelitat (que són les que inhibeixen la nativització dels manlleus) en aquest ordre jeràrquic el que vagi variant en funció de l'estrat del lexicó en què ens trobem. Pons-Moll *et alii.* (2019) aplica un procediment equivalent mitjançant el marc teòric de la Gramàtica Harmònica en comptes del de la Teoria de l'Optimitat. En la Gramàtica Harmònica, en comptes d'establir un ordre jeràrquic de prioritat per a un determinat conjunt de restriccions, el que es fa és assignar un determinat pes a cada restricció. En aquest context, doncs, el que es fa a Pons-Moll *et alii.* (2019) és aplicar un model de restriccions de fidelitat escalades proposat per Hsu i Jesney (2017), que consisteix a variar els pesos que reben les restriccions de fidelitat en funció de l'estrat del lexicó que s'estudia multiplicant-los per un cert factor diferent per a cada estrat.

Per al tema d'interès d'aquest treball, que és la nativització vocàlica dels manlleus, assumim, en el model de lexicó estratificat proposat per Itô i Mester (1999), un seguit d'estrats que es caracteritzen per unes restriccions de marcatge com les de Pons-Moll *et alii.* (2019: 22), que són (segons la nomenclatura dels autors) $*e, \sigma_{\text{TÒNICA}}$, que fa que a la síl·laba tònica d'un manlleu les vocals mitjanes siguin obertes, i $*e, \sigma_{\text{ÀTONA}}$, que fa que hi hagi reducció vocàlica a les síl·labes àtones d'un manlleu (si obviem la possibilitat d'ocurrència de vocals mitjanes baixes a les posicions àtones). Les restriccions que ens interessin són aquestes perquè, a §2.2 hem definit la nativització absoluta dels manlleus precisament com la concurrència de la reducció vocàlica a les síl·labes àtones amb l'obertura de les vocals mitjanes a la síl·laba tònica.

5. Metodologia

La part experimental del treball s'ha basat en el disseny i l'execució d'una enquesta de producció de manlleus per part d'un grup d'informants, així com en el buidatge i l'anàlisi de les dades que s'hi han recollit.

5.1. Selecció i característiques dels informants

Han respost la nostra enquesta un total de 10 informants, 5 homes i 5 dones, els quals han viscut com a mínim fins a l'entrada a l'edat adulta a la plana de Vic, una àrea geogràfica pertanyent a la comarca d'Osona que en concentra els municipis més poblats juntament amb la seva capital, Vic. El nostre treball experimental, per tant, des del punt de vista diatòpic, s'emmarca dins la parla d'aquesta àrea geogràfica, que constitueix un subdialecte del català central. Els informants sondejats tenen el català com a llengua d'ús quotidià i tots llevat d'un el tenen com a L1. D'altra part, tots han nascut entre els anys 1984 i 1986 i, per tant, han rebut l'escolarització en català.

5.2. Característiques del corpus

Pel que fa a les unitats que integren el corpus de l'enquesta, en total en són 266 entre bases lèxiques o locucions (258) i formes derivades, com *lobbista* de *lobby*, o bé homònimes, com *Jaguar*, una marca de cotxes, que és homònim de *jaguar*, l'animal (8 entre formes derivades i homònims). La majoria d'aquestes 266 unitats lèxiques són substantius, hi ha algunes locucions (sobretot llatines), alguns acrònims, molt pocs adjectius i una interjecció (*al·leluia*). Pel que fa als substantius, val a dir que una bona part són noms propis, els quals poden ser antropònims, topònims, noms de marques comercials, noms d'obres literàries, etc. També cal consignar que la immensa majoria de les unitats lèxiques de l'enquesta són manlleus, excepte dos antropònims catalans, *Víctor* i *Fàbregas*, un topònim d'un riu vigatà, *Mèder*, els mots patrimonials homònims *solar* (terreny) i *solar* (del Sol), i algun acrònim, com *USTEC* (*Víctor*, *Fàbregas* i *Mèder* s'han inclòs a l'enquesta pel fet de ser

pronunciats sovint sense reducció vocàlica i els acrònims com *USTEC*, pel fet que poden representar mots nous per al parlant de la mateixa manera que els manlleus).

El criteri de selecció de les unitats lèxiques del corpus de l'enquesta segueix dues directrius: d'una banda, la consulta de la bibliografia catalana sobre el tema ha suscitat motius per a l'anàlisi de molts dels manlleus que hi són inclosos, i, d'altra banda, s'ha buscat una mostra representativa de manlleus d'acord amb un seguit de característiques, que són el nombre de síl·labes del manlleu, la posició de la síl·laba accentuada dins el mot, la presència de vocals mitjanes àtones o de /i/, /u/ o /a/ àtones i la seva posició dins el mot, i la presència de vocals mitjanes tòniques. Si ens fixem únicament en el factor de la posició de l'accent dins el mot, l'enquesta inclou un total de 96 mots oxítons (incloent-hi els monosíl·labs), 131 mots paroxítons i 39 mots proparoxítons, cosa que és coherent, d'altra banda, amb el fet que molts dels casos que hem considerat *a priori* interessants per a aquest treball i que han set objecte d'estudi de treballs anteriors són paroxítons. Dins de cadascun d'aquests tres grups diferenciats segons la posició de l'accent es poden fer subgrups si ens atenem al nombre de síl·labes dels mots, de manera que al grup dels oxítons hi ha monosíl·labs, bisíl·labs i mots de tres síl·labes o més, al grup dels paroxítons hi ha bisíl·labs, trisíl·labs i mots de més de tres síl·labes, i al grup dels proparoxítons hi ha trisíl·labs i mots de més de tres síl·labes. I, dins de cadascun d'aquests subgrups, creiem que hi ha un nombre suficient de mots per representar els diversos contextos de combinacions de vocals mitjanes i no mitjanes tant en les posicions àtones com en les tòniques que ens hem proposat de representar. Les publicacions que, per l'interès de les seves discussions, han servit com a font d'alguns dels manlleus inclosos a l'enquesta són Bonet *et alii.* (2007), Cabré (2009a), Mascaró (2011 i 2015), Faust i Torres-Tamarit (2017) i Pons-Moll *et alii.* (2019). D'altra banda, encara tocant a la descripció del corpus de l'enquesta, per afavorir un major grau de generalització dels resultats i per reduir-ne el possible biaix inherent a tota tria, s'ha procurat que les llengües de les quals provenen els manlleus escollits siguin diverses i amb sistemes vocàlics molt diferents: anglès, francès, llatí, grec clàssic, rus, italià, castellà, japonès, alemany, suec, malai, amazic, àrab, etc. També hem procurat tenir una mostra representativa de la realitat de la llengua des del punt de vista de la novetat d'incorporació dels manlleus al català i hem inclòs a l'enquesta des de mots de flamant actualitat, com *coronavirus*, o d'incorporació recent, com *Google*, *Messi* o *newsletter*, fins a manlleus d'incorporació remota com *hipèrbole*, documentat ja al segle XIV pel *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*. Alguns dels manlleus que s'han escollit probablement no són percebuts com a tals per part dels parlants, com ara en el cas de *fetus* o *nuclear*, tots dos cultismes. Aquest fet, juntament amb el llarg interval temporal d'incorporació al català dels manlleus seleccionats, respon a la voluntat que tenim de caracteritzar els diversos nivells d'adaptació fonològica que poden tenir els manlleus en el model de lexicó estratificat del qual

partim en aquest treball, en aquest cas en funció del factor diacrònic (tot i que n'hi ha d'altres; vegeu la primera hipòtesi del §2.2). Tal com hem vist suara amb els exemples de *fetus* o *nuclear*, doncs, en aquest treball considerem els cultismes com a manlleus del grec i del llatí i per això hem inclòs diversos cultismes al corpus de l'enquesta. Així mateix, també hi hem inclòs locucions llatines, com per exemple *vox populi* o *urbi et orbi*, les quals creiem que són percebudes pels parlants com a elements lèxics no patrimonials més àmpliament que no pas els cultismes.

Finalment, cal aclarir que de l'extens corpus de manlleus inclosos a la nostra enquesta de producció, per les limitacions de temps i extensió pròpies d'un treball final de grau, tan sols se n'ha pogut analitzar una part.

5.3. Disseny i execució de l'enquesta

L'enquesta es va dur a terme entre el 28 de març i el 3 de maig del 2020. La manera de procedir amb les preguntes es va basar en el mètode indirecte de demanar per la unitat que es busca que l'informant produeixi a través d'una imatge i d'una explicació. En l'explicació no es pronuncia la l'expressió per la qual es demana ni cap que en derivi i que pugui condicionar la resposta des del punt de vista fonològic. Quan l'informant no sabia a quina expressió ens referíem, finalment se la hi mostrava escrita en majúscules i sense accent gràfic ni altres signes. En els manlleus la grafia dels quals està adaptada ortogràficament al català es va optar per mostrar el manlleu escrit amb aquesta forma gràfica adaptada. Les enquestes es van fer a través de videotrucada i es van enregistrar íntegrament. Els resultats de cada pregunta s'han passat a través d'escoltes dels enregistraments a una base de dades amb totes les formes realitzades per a cada unitat lèxica. Els informants no coneixien *a priori* els objectius de l'enquesta i, almenys inicialment, podien pensar-se raonablement que es tractava d'una enquesta per conèixer el seu nivell cultural i de coneixement del món.

6. Anàlisi experimental

6.1. Anàlisi dels resultats i discussió

En aquest apartat analitzem algunes dades experimentals extretes de l'enquesta duta a terme i les utilitzem com a base sobre la qual, d'una banda, refermar o bé descartar les hipòtesis inicials plantejades en aquest treball, i, de l'altra, discutir sobre algunes propostes dels estudis previs que hi ha a la bibliografia sobre el tema. Tanmateix, convé aclarir d'antuvi que els resultats obtinguts a través del nostre treball experimental, si bé poden mostrar tendències, resultar il·lustratius quant als fenòmens estudiats, i permetre resoldre interrogants plantejats, no es poden prendre com uns resultats totalment representatius de la realitat, atès que la nostra enquesta s'ha dut a terme sobre una mostra de 10 informants, una xifra no gaire elevada des del punt de vista estadístic.

6.1.1. Monosíl·labs tònic amb vocal mitjana

A la nostra enquesta hi ha 6 manlleus monosíl·labs amb vocal mitjana anterior i 5 amb vocal mitjana posterior. Els resultats que hem obtingut per a aquests manlleus, presentats a les taules 1 i 2, són categòrics: el 100% de les realitzacions d'aquests manlleus per part dels informants tenen vocal mitjana oberta, tant pel que fa a les anteriors com a les posteriors. Això confirma de manera clara la consideració que hem fet a §2.2 com a corol·lari de la sisena hipòtesi que diu que els manlleus monosil·làbics s'han de realitzar majoritàriament nativitzats. De fet, segons aquests resultats, veiem que la nativització (que en el cas dels monosíl·labs es tradueix en el fet que les vocals mitjanes siguin obertes) és total, del 100% dels casos. L'explicació que donem per a aquest fet a la nostra sisena hipòtesi és que això passa perquè els monosíl·labs tenen dos factors nativitzadors: una síl·laba zero posttònica, que suposem que és un factor màximament nativitzador, i una de pretònica. Aquesta explicació a través d'aquesta hipotètica causa de la nativització dels monosíl·labs, doncs, si bé no es veu confirmada pel mer fet que tots els monosíl·labs s'hagin realitzat amb la vocal mitjana oberta, sí que s'hi veu reforçada perquè l'explicació planteja que el cas d'un monosíl·lab representa el context màximament causant de nativització possible i els resultats mostren que la nativització en aquest cas no té excepció. Per tant, de moment, els resultats són coherents amb la hipòtesi sisena;

caldrà veure en els següents apartats si la coherència es manté.

Pi-Mallarach (1997: 169) estableix que la pronúncia regular dels neologismes monosíl·labs amb vocal mitjana és amb [é] i [ó] perquè la majoria dels casos que l'autor recull experimentalment així li ho indiquen, i tan sols un grup reduït de neologismes en són excepció. Cap d'aquests casos excepcionals assenyalats per Pi-Mallarach no forma part dels casos objecte d'estudi del nostre treball, els de les taules 1 i 2, i possiblement una seva hipotètica inclusió (que fos representativa, des del punt de vista estadístic) en la nostra enquesta hauria abaixat una mica els percentatges del 100% que hem obtingut tant per a [é] com per a [ó], sense fer variar, però, les conclusions que n'hem extret més amunt. Com apunta el mateix Pi-Mallarach (1997), la raó per a aquests casos excepcionals podria ser la pressió analògica del lèxic patrimonial, com per exemple en el cas del manlleu *Ohm* (la unitat que el Sistema Internacional d'Unitats estableix per a la resistència elèctrica), que tendeix a ser homòfon del mot patrimonial *om*, l'arbre, que, a més, ha donat lloc a un cognom català, i que habitualment es pronuncia amb la vocal mitjana posterior alta, [ó]. De totes maneres, si ens hem de fer una idea de l'obertura de les vocals mitjanes en els monosíl·labs patrimonials a partir de les dades aportades per Mascaró (2011: 414), també en el lèxic patrimonial els monosíl·labs amb [ó] són majoritaris respecte dels monosíl·labs amb [é], amb una proporció de 4 a 1, i els monosíl·labs amb [é] són majoritaris respecte dels monosíl·labs amb [ó], amb una proporció de 10 a 7. Val a dir, però, que, igual com passa amb les nostres dades experimentals pel que fa als manlleus, no sabem fins a quin punt la mostra de monosíl·labs recollits per Mascaró és representativa del conjunt de monosíl·labs amb vocal mitjana que hi ha en català. D'altra banda, hem trobat que Cabré (2009a) transcriu uns quants manlleus monosíl·labs, *Zeus*, *ponx*, *shorts*, (*Nova*) *York* i (*ad hoc*), i, en tots els casos, la transcripció és amb la vocal mitjana oberta, la qual cosa referma, també, els nostres resultats.

	Realitzacions amb [é]	% [é]	Realitzacions amb [ó]	% [ó]
(Big) Ben	10	100%	0	0%
James (Bond)	10	100%	0	0%
Kíev ⁴	4	100%	0	0%
pen	10	100%	0	0%
tête (à tête)	10	100%	0	0%
zen	10	100%	0	0%
Total	54	100%	0	0%

Taula 1. Monosíl·labs amb vocal mitjana anterior.

⁴ Els resultats donats per al mot *Kíev* corresponen únicament a les realitzacions que l'han fet monosil·làbic, que han estat 4: [kjé]. La resta d'informants l'han fet o bé bisil·làbic pla i sense nativització, [kíef], o bé bisil·làbic agut amb la vocal mitjana anterior oberta, [kiéf], a parts iguals (3 informants de cada manera).

	Realitzacions amb [ɔ]	% [ɔ]	Realitzacions amb [ó]	% [ó]
clon	10	100%	0	0%
stop	10	100%	0	0%
gong	10	100%	0	0%
John	10	100%	0	0%
(James) Bond	10	100%	0	0%
Total	50	100%	0	0%

Taula 2. Monosíl·labs amb vocal mitjana posterior.

Val a dir, així mateix, gairebé com a postil·la, per reforçar encara més els resultats de la taula 2, que, pel que fa als monosíl·labs amb vocal mitjana posterior, a més caldria afegir-hi potser el cas de *foxtrot*, realitzat pel 100% dels informants com a dos mots monosíl·labs amb vocal oberta, [fɔkstrót], i el cas de *Hong Kong*, que en un 80% dels casos s'ha realitzat també com a dos mots monosíl·labs i aquests s'han pronunciat també sense excepció amb vocal oberta: [hɔŋkón].⁵

6.1.2. Mots de més d'una síl·laba

Els resultats que hem obtingut per als monosíl·labs han indicat una tendència molt clara a pronunciar-se amb les vocals mitjanes obertes. El següent pas que aconsella la lògica sembla que ha de ser, doncs, observar què passa quan a aquesta configuració bàsica des del punt de vista sil·làbic i accentual, el manlleu monosíl·lab (amb vocal mitjana), se li fa la modificació mínima possible, això és, se li *afegeix* una síl·laba, *anteposada* o *posposada* (si se'ns permeten aquests termes en aquest context, els quals pretenem que s'entenguin com una manera de descriure el nostre procediment i no pas com cap procés lingüístic). En aquest apartat ens situem, per tant, en primer lloc, en l'àmbit dels manlleus bisíl·labs. Ens interessa sobretot fixar-nos en l'efecte del fet d'haver-hi una síl·laba posttònica i de la vocal d'aquesta síl·laba i, per tant, ens centrarem en el cas dels bisíl·labs plans. Així mateix, analitzarem també l'efecte que poden tenir una o més síl·labes pretòniques i en la nativització dels manlleus i, per tant, obrirem el focus de l'anàlisi a un espectre més ampli de tipus de manlleus pel que fa al seu nombre de síl·labes: analitzarem manlleus de tres síl·labes o més.

⁵ Tant [fɔkstrót] com [hɔŋkón] poden ser interpretades com les pronúncies de dos mots monosil·làbics el primer dels quals no té accent de resultes del xoc accentual, que es produeix quan dues síl·labes accentuades entren en contacte.

6.1.2.1. Bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana tònica i vocal posttònica no mitjana

El context vocàlic que analitzem en aquest apartat és un dels contextos a què es refereix la nostra tercera hipòtesi (veg. el §2.2). En primer lloc volem parar atenció als casos de vocal mitjana tònica seguits de /i/ posttònica (taules 3 i 4). D'aquests casos, els que tenen vocal mitjana anterior globalment s'han fet amb [é] en un 91% de les realitzacions recollides (taula 3), i els que tenen vocal mitjana posterior s'han fet amb [ó] en un 96% de les realitzacions (taula 4). Aquests percentatges tan alts confirmen que les nostres dades, en manlleus bisíl·labs, reflecteixen molt clarament el que postula la llei de Wheeler (2005: 43): que la presència d'una /i/ posttònica (obviem aquí els casos de [j] posttònica) fa que la vocal mitjana tònica únicament pugui realitzar-se oberta, i, doncs, exclou les vocals mitjanes tancades de la posició tònica en aquest context. Aquests resultats globals, a més, no presenten una gran variància entre els diferents manlleus: els de la taula 3 tenen una desviació típica estimada d'11,26 punts percentuals, i la dels de la taula 4 és de 4,90 punts percentuals. Això, tenint en compte que les respectives mitjanes de realitzacions amb vocal oberta són del 91% i del 96%, molt més altes que les desviacions estàndard, indica un fet també observable directament a les taules: els manlleus d'aquestes dues taules, presos individualment, s'han comportat de manera molt semblant al valor global mitjà. És a dir, tots els manlleus han tingut percentatges alts d'informants que els han realitzat amb la vocal mitjana oberta. En els casos de vocal anterior veiem que el manlleu *Pepsi* és el que s'ha desviat més del comportament global atès que ha tingut el percentatge més baix d'informants que l'ha pronunciat amb [é], un 70%, el qual, amb tot, és un percentatge notablement alt.

	Realitzacions amb [é]	% [é]	Realitzacions amb [ó]	% [ó]
Brexit	10	100%	0	0%
Elvis	8	80%	2	20%
Kremlin	10	100%	0	0%
Messi	9	90%	1	10%
Netflix	10	100%	0	0%
Shakespeare	10	100%	0	0%
Pepsi	7	70%	3	30%
Total	64	91%	6	9%

Taula 3. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana anterior tònica i /i/ posttònica.

	Realitzacions amb [ó]	% [ó]	Realitzacions amb [ó]	% [ó]
lobby	10	100%	0	0%
Moby (Dick)	9	90%	1	10%
Oldfield (Mike)	9	90%	1	10%
Rocky	10	100%	0	0%
COVID(-19) ⁶	7	100%	0	0%
Total	45	96%	2	4%

Taula 4. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana posterior tònica i /i/ posttònica.

La primera part de la tercera de les nostres hipòtesis (veg. el §2.2) assumeix com a vàlida l'esmentada llei de Wheeler sobre el caràcter obert de les vocals mitjanes tòniques en el context en què hi ha una /i/ a la síl·laba posttònica. Per tant, en el cas dels mots bisíl·labs, la primera part d'aquesta hipòtesi es veu confirmada pels resultats que acabem de comentar, corresponents a les taules 3 i 4. La hipòtesi diu, però, a més, que una /u/ posttònica té el mateix efecte sobre les vocals mitjanes tòniques que una /i/ posttònica; és a dir, que provoca que es pronunciïn obertes amb una productivitat semblant com a factor obridor (o mantenidor de l'obertura, en cas que la vocal mitjana es consideri oberta a la forma subjacent del manlleu). Doncs bé, els resultats de la nostra enquesta pel que fa als manlleus que enclouen el context de mot bisíl·làbic amb vocal mitjana tònica i vocal alta posterior posttònica veiem que presten un clar suport a la validesa d'aquesta part de la hipòtesi. En efecte, els percentatges globals de realitzacions amb la vocal mitjana oberta per als manlleus amb /u/ posttònica, un 94% en els casos amb vocal mitjana anterior tònica (taula 5), i un 96% en els casos amb vocal mitjana posterior tònica (taula 6), són molt semblants (i, de fet, fins i tot una mica més elevats, en els casos de [é]) que en els manlleus amb /i/ posttònica, que hem vist més amunt. D'altra part, com hem vist en els casos amb /i/ posttònica, els manlleus amb /u/ posttònica de les taules 5 i 6 presenten també individualment, sense excepció, uns percentatges molt elevats d'informants que els han realitzat amb vocal mitjana oberta, sobretot en els casos de [ó], en els quals no s'ha baixat del 90%.

⁶ Per a aquest manlleu només hem comptat les realitzacions que s'han fet amb l'accent a la penúltima síl·laba, que han estat 7, totes amb la forma [kóβít], mentre que en les altres 3 s'ha articulat l'acrònim com a mot agut: [koβít].

	Realitzacions amb [é]	% [é]	Realitzacions amb [é]	% [é]
Facebook ⁷	8	89%	1	11%
fèmur	10	100%	0	0%
fetus	10	100%	0	0%
quètxup	8	80%	2	20%
Venus	10	100%	0	0%
Total	46	94%	3	6%

Taula 5. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana anterior tònica i /u/ posttònica.

	Realitzacions amb [ó]	% [ó]	Realitzacions amb [ó]	% [ó]
dònut	10	100%	0	0%
Goku	10	100%	0	0%
ONU	9	90%	1	10%
Opus (Dei)	9	90%	1	10%
tofu	10	100%	0	0%
Total	48	96%	2	4%

Taula 6. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana posterior tònica i /u/ posttònica.

Així mateix, la tercera hipòtesi de §2.2 diu, en tercer lloc, que al costat de /i/ i /u/ posttòniques, una /a/ posttònica és igualment un factor causant que les vocals mitjanes tòniques es pronunciïn obertes, però de manera menys productiva que aquelles. Globalment, aquesta part de la hipòtesi també podem afirmar que resulta afermada pels resultats: en els contextos amb vocal mitjana anterior tònica, un 62% dels casos han pronunciat aquesta vocal oberta (taula 7) i, en els contextos amb vocal mitjana posterior tònica, els casos de pronunciació oberta de la vocal mitjana són un 76% del total (taula 8). Es tracta, doncs, d'una majoria de casos amb vocal mitjana oberta, tant per a les anteriors com per a les posteriors, per bé que no s'arriba als percentatges del 91% o més que hem vist que s'han assolit en els casos amb /i/ i amb /u/ posttòniques sinó que els casos amb /a/ posttònica en què es produeix obertura de les vocals mitjanes són notablement menys freqüents. Així, doncs, la part de la nostra tercera hipòtesi que fa referència a la /a/ posttònica com a factor causant de l'articulació oberta de les vocals mitjanes tòniques es veu, per als mots bisíl·labs, confirmada pels resultats. Per tant, resumint el que s'ha vist en aquest apartat, veiem que tots els punts de la tercera hipòtesi de §2.2 es veuen afermats pels resultats.

Convé, però, més enllà d'aquesta constatació, analitzar amb detall les dades obtingudes per a aquest

⁷ Per a aquest manlleu només hem pogut tenir en compte 9 dels 10 informants que han contestat l'enquesta perquè la gravació en un d'ells no se sentia prou clarament en aquest punt.

darrer cas de /a/ posttònica. En primer lloc, cal assenyalar el fet que el percentatge de realitzacions obertes és considerablement major en el cas de [ó] que en el de [é]: com ja hem dit, un 76% i un 62%, respectivament. Això ens podria induir a pensar que una /a/ posttònica és un factor d'obertura més potent per a les vocals mitjanes tòniques posteriors que per a les anteriors. Tanmateix, atès el nombre relativament baix de manlleus que tenim com a representants de tots dos contextos, no pensem que això es pugui afirmar amb rotunditat perquè la diferència entre ambdós percentatges, 14 punts percentuals, no sembla suficient per ser significativa o conclouent des d'aquest punt de vista. És a dir, aquests 14 punts no ens semblen suficients per poder atribuir-los de manera unívoca a una diferència real entre tots dos contextos i no pas al possible pes que pot tenir-hi el biaix degut al fet que la mostra dels manlleus analitzats és limitada. En segon lloc, el context de vocal mitjana tònica i /a/ posttònica ofereix més possibilitats que els contextos anteriors perquè, a més de la pronúncia oberta o tancada de la vocal mitjana tònica, la /a/ posttònica pot mantenir-se com a [a] a la forma superficial o bé pot experimentar reducció vocàlica i esdevenir neutra, com passa en la majoria de mots patrimonials. Això ens mena directament a la quarta hipòtesi que hem plantejat a §2.2, la qual diu que les vocals /i/, /u/ i /a/ posttòniques no només són factors que provoquen que les vocals mitjanes es facin obertes, sinó que, de fet, són factors que provoquen l'articulació nativitzada de tot el mot. Segons la nostra definició del concepte de nativització absoluta, això implica que les vocals mitjanes dels manlleus de les taules 7 i 8 es facin obertes però també implica que la /a/ posttònica d'aquests manlleus experimenti reducció vocàlica. En els casos de /i/ i /u/ posttòniques, analitzats més amunt, una nativització absoluta del mot equival únicament a l'obertura de les vocals mitjanes perquè la /i/ i la /u/ àtones no són susceptibles d'experimentar reducció vocàlica. Per tant, en aquests casos, hem vist que la nativització absoluta del manlleu és sempre l'opció seguida per una majoria molt àmplia dels informants, pràcticament la seva totalitat. En el cas de /a/ posttònica, en canvi, veiem que la nativització absoluta (és a dir, les realitzacions amb vocal mitjana oberta i amb [ə] posttònica) suposa un 62% dels casos per a manlleus amb vocal mitjana anterior i un 76% dels casos per a manlleus amb vocal mitjana posterior, i que els casos de nativització parcial (és a dir, amb reducció vocàlica a la /a/ posttònica però amb la vocal mitjana tancada) suposen un 20% del total per a manlleus amb vocal mitjana anterior i un 16% del total per a manlleus amb vocal mitjana posterior. D'això en podem extreure dues conclusions. La primera conclusió és que aquestes dades encaixen totalment amb la nostra tercera hipòtesi en el sentit que, com hem vist, els manlleus bisíl·labs trocaics amb /a/ posttònica presenten uns percentatges d'obertura de la vocal mitjana tònica elevats però no tan elevats com els que presenten la /i/ i la /u/ posttòniques. Per tant, la idea que la /a/ posttònica és un factor obridor per bé que no tan potent com la /i/ i la /u/ posttòniques es veu reforçada per les dades de les taules 7 i 8. La segona conclusió que podem extreure d'aquestes dades és que, almenys pel que fa a la /a/ posttònica, sembla que es confirma el que diu la nostra

quarta hipòtesi, és a dir, que els factors obridors són, de fet factors nativitzadors. En efecte, els casos de no nativització de les taules 7 i 8 són molt poc freqüents, un 18% per als manlleus amb vocal mitjana anterior tònica i un 8% per als manlleus amb vocal mitjana posterior tònica. La resta de casos, o bé mostren una nativització parcial (un 20% per als manlleus amb vocal mitjana anterior tònica i un 16% per als manlleus amb vocal mitjana posterior tònica) o bé mostren nativització absoluta (un 62% per als manlleus amb vocal mitjana anterior tònica i un 76% per als manlleus amb vocal mitjana posterior tònica), i els casos amb nativització absoluta són clarament majoritaris. La /a/ posttònica, doncs, es manifesta com un factor encara més clarament nativitzador que no pas tan sols obridor. Ara cal veure a través de manlleus que aportin contextos diferents dels d'aquest apartat si la /i/ i la /u/ posttòniques, com acabem de veure per a la /a/ posttònica, són efectivament no només factors obridors, sinó factors nativitzadors. Doncs bé, pel que fa a la /i/ posttònica, a §6.1.2.2, a través dels exemples de les taules 9 i 10, en efecte, es comprova que es tracta d'un factor nativitzador per tal com moltes realitzacions es fan amb reducció vocàlica a la síl·laba pretònica. Amb tot, els casos amb nativització a tot el mot de les taules 9 i 10 són menys freqüents que els casos amb nativització de les taules 7 i 8: això, segons les nostres hipòtesis, és degut al fet que els manlleus de les taules 9 i 10 tenen factors antinativitzadors que n'abaixen el percentatge de nativització i la longitud de la finestra de nativització, mentre que els manlleus de les taules 7 i 8 no tenen factors antinativitzadors.

Finalment, també cal assenyalar que en cap de les 110 realitzacions recollides a les taules 7 i 8 no s'ha donat la concurrència en un mateix manlleu de vocal mitjana tònica oberta, [é] o [ó], i vocal baixa no reduïda, [a]. Sembla que aquesta combinació és molt infreqüent o, fins i tot, no es pot produir: és probable que la gramàtica del nostre grup d'informants impossibiliti tipològicament aquesta combinació. A Pons-Moll *et alii.* (2019) s'estudien també casos de manlleus plans bisil·làbics, en aquest cas, però, amb vocal mitjana tònica i vocal mitjana posttònica, i, segons els resultats que s'hi obtenen, les pronúncies amb la vocal mitjana tònica oberta i la vocal mitjana posttònica no reduïda, que nosaltres creiem que són equiparables als casos de vocal mitjana tònica oberta i vocal baixa no reduïda a què nosaltres ens referim en aquest punt, es qualifiquen com a casos *impossibles* o molt infreqüents i molt condicionats a un determinat manlleu en concret. En efecte, segons Pons-Moll *et alii.* (2019), aquests casos són els més infreqüents de tots, seguits de prop pels casos inversos, sense obertura de la mitjana tònica però amb reducció vocàlica a la vocal mitjana posttònica. Pons-Moll *et alii.* (2019), doncs, considera aquests dos patrons, que des del punt de vista de la nativització són patrons mixtos, com als patrons que els parlants tendeixen a evitar. Nosaltres equiparem aquests dos patrons de pronúncia a què fan referència Pons-Moll *et alii.* (2019) amb els patrons de les taules 7 i 8 representats, d'una banda, per les pronúncies $T[\acute{x}][a]s$ i $C[\acute{o}]n[a]n$,

i, de l'altra, per les pronúncies $T[\acute{e}]x[\text{ə}]s$ o $C[\acute{o}]n[\text{ə}]n$, respectivament, des del punt de vista de la nativització. Creiem que aquesta equiparació des d'aquest punt de vista és oportuna per tal com, tant pel que fa als casos estudiats a Pons-Moll *et alii.* (2019) com pel que fa als casos de les taules 7 i 8 d'aquest treball, el primer patró correspon a manlleus trocaics amb obertura de la vocal mitjana tònica i sense reducció vocàlica a la vocal posttònica, i el segon patró correspon a manlleus també trocaics però sense obertura de la vocal mitjana tònica i amb reducció vocàlica a la vocal posttònica. Així doncs, podem observar que la tendència esmentada consistent en el fet que el primer d'aquests dos patrons no es produeix i que el segon es produeix rarament, assenyalada per Pons-Moll *et alii.* (2019), es manifesta clarament en els resultats de les taules 7 i 8 d'aquest treball: els casos del tipus $T[\acute{e}]x[a]s$ o $C[\acute{o}]n[a]n$ són inexistents i els casos del tipus $T[\acute{e}]x[\text{ə}]s$ o $C[\acute{o}]n[\text{ə}]n$ són àmpliament minoritaris (un 20% del total amb vocal mitjana anterior a la posició tònica i un 16% amb vocal mitjana posterior a la posició tònica). Tanmateix, pel que fa als casos amb nativització absoluta i sense nativització, a diferència dels resultats de Pons-Moll *et alii.* (2019), referents a manlleus trocaics amb vocal mitjana tònica i vocal mitjana posttònica, els manlleus trocaics amb vocal mitjana tònica i /a/ posttònica estudiats aquí presenten com a opció majoritàriament preferent l'opció amb nativització absoluta (és a dir, les formes del tipus $T[\acute{e}]x[\text{ə}]s$ i $C[\acute{o}]n[\text{ə}]n$), i, en canvi, l'opció sense nativització (és a dir, les formes del tipus $T[\acute{e}]x[a]s$ i $C[\acute{o}]n[a]n$) és la menys freqüent, menys fins i tot que els casos mixtos del tipus $T[\acute{e}]x[\text{ə}]s$ o $C[\acute{o}]n[\text{ə}]n$, com veiem a les taules 7 i 8. Nosaltres això ho atribuïm al fet que considerem la /a/ posttònica com un factor nativitzador i, en canvi, les mitjanes posttòniques de casos com *pòster* o *euro*, que són els que estudia Pons-Moll *et alii.* (2019), els considerem factors antinativitzadors. Caldrà veure, doncs, a §6.1.2.3, l'apartat en el qual estudiem aquests casos, si obtenim els mateixos resultats que s'obtenen a Pons-Moll *et alii.* (2019), amb els casos no nativitzats (els del tipus $p[\acute{o}]st[e]r$ o $[\acute{e}]ur[o]$) com els més freqüents.

	R. amb [é] i [ə]	%	R. amb [é] i [ə]	%	R. amb [é] i [a]	%
ETA	9	90%	1	10%	0	0%
Evax	0	0%	0	0%	10	100%
grenya	10	100%	0	0%	0	0%
Greta	9	90%	0	0%	1	10%
(Thunberg)						
Texas	9	90%	1	10%	0	0%
Vespa	0	0%	10	100%	0	0%
Total	37	62%	12	20%	11	18%

Taula 7. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana anterior tònica i /a/ posttònica.

	R. amb [ó] i [ə]	%	R. amb [ó] i [ə]	%	R. amb [ó] i [a]	%
cobra	4	40%	6	60%	0	0%
(Coca-)cola	10	100%	0	0%	0	0%
Conan	4	40%	2	20%	4	40%
dòlar	10	100%	0	0%	0	0%
ioga	10	100%	0	0%	0	0%
Total	38	76%	8	16%	4	8%

Taula 8. Bisíl·labs plans amb vocal mitjana posterior tònica i /a/ posttònica.

6.1.2.2. Mots de més de dues síl·labes paroxítons amb vocal mitjana tònica i /i/ posttònica

El pas de §6.1.1 a §6.1.2.1 ha implicat un canvi mínim en el context analitzat pel que fa als trets fonològics de la posició de l'accent dins del manlleu i el seu nombre de síl·labes: hem passat de monosíl·labs (tònics) amb vocal mitjana a bisíl·labs plans amb vocal mitjana tònica i vocal no mitjana a la síl·laba posttònica. Per tant, el que hem fet és afegir una síl·laba posttònica (amb les vocals que creiem que són afavoridores del fet que la vocal mitjana tònica sigui oberta, és a dir, amb vocals no mitjanes) a la síl·laba tònica amb vocal mitjana. En aquest apartat, continuant amb el mateix procediment d'argumentació, fem un pas més en el desenvolupament del context analitzat i novament prenem l'estructura que teníem a l'apartat anterior (de fet una des les estructures que teníem a l'apartat anterior, la que té /i/ posttònica) i l'estenem: ara a l'estructura trocaica de §6.1.2.1 amb vocal mitjana a la posició tònica i amb /i/ posttònica hi afegim una o dues síl·labes pretòniques i analitzem com influeix aquest canvi de context en el caràcter obert o tancat de les vocals mitjanes tòniques i en la reducció vocàlica. Convé aclarir, d'altra banda, que en aquest apartat tractem les locucions llatines *in extremis* i *urbi et orbi* prosòdicament com si fossin un sol mot ja que pel que fa a l'accent no hem trobat diferències significatives en les pronunciacions dels informants amb mots que hi són estructuralment comparables com *Simoncelli* o *Montessori*, respectivament. El fet que un informant produís oberta la *e* d'*urbi et orbi* no ens fa pensar que necessàriament aquesta locució s'interpreti com tres unitats accentuals independents de manera general entre els informants; menys encara si tenim en compte que també un informant ha pronunciat [ʃɔstakóβitʃ] per al cas del manlleu *Xostakóvitx*, un cas que, en tant que es tracta d'un cognom no compost, molt difícilment pot ser interpretat pels parlants com a unitat lèxica complexa amb més d'un accent.

Atenent als resultats que mostren les taules 9, 10, 11 i 12, el primer que es fa palès és que l'efecte

obridor de la [i] posttònica sobre les vocals mitjanes tòniques que postula la llei de Wheeler (Wheeler, 2005: 43) i que Mascaró (2011: 410) qualifica de "categòric" no es produeix en el cas dels manlleus paroxítons amb síl·labes pretòniques ni de bon tros tan freqüentment com en el cas dels manlleus paroxítons sense síl·labes pretòniques. És a dir que la llei de Wheeler, pel que fa als manlleus i únicament pel que fa a [i] posttònica com a factor obridor (aquí deixem de banda els casos de [j]), si bé sembla que per a manlleus amb estructura trocaica sí que es verifica categòricament, per a manlleus igualment plans però amb síl·labes pretòniques no és categòrica. En efecte, mentre que a les taules 3 i 4 de §6.1.2.1, corresponents a manlleus sense síl·labes pretòniques, tenim uns percentatges globals per als casos de [é] del 91% i per als casos de [ó] del 96%, per a manlleus amb una síl·laba pretònica tenim uns percentatges globals del 73% per als casos de [é] (taula 9) i del 65% per als casos de [ó] (taula 10). I per a manlleus amb dues síl·labes pretòniques, com veiem a les taules 11 i 12, tenim per a [é] tan sols un 45% dels casos, i per a [ó] un 73%. Els quatre darrers percentatges són tots significativament més baixos que els dos primers, especialment el percentatge del 45%, corresponent als casos amb obertura per a la vocal mitjana anterior per a manlleus amb dues síl·labes pretòniques. Així, doncs, es fa patent que la presència de síl·labes pretòniques en un mot paroxíton amb vocal mitjana tònica i /i/ posttònica contraresta fins a cert punt però de manera notable l'efecte obridor de la /i/ posttònica que postula Wheeler. Això ens obre la porta a pensar que la llei de Wheeler, en l'àmbit dels manlleus, potser no té en compte tots els factors que determinen si la vocal mitjana d'un manlleu es tendirà a pronunciar oberta o tancada, i per això hi ha contextos, com els que acabem de veure, en què no es verifica de manera categòrica. Aquests factors que la llei de Wheeler no tindria en compte, segons la nostra vuitena hipòtesi (veg. el §2.2), són la resta de vocals àtones del manlleu. En particular, els resultats que es mostren a les taules 11 i 12 quant a la productivitat de les pronunciacions obertes són coherents pel que fa a les síl·labes pretòniques amb la vuitena hipòtesi: la idea que les vocals pretòniques exerceixen, també, un influx sobre la vocal mitjana es veu reforçada per aquests resultats. D'altra banda, el fet que la llei de Wheeler no sigui d'aplicació categòrica en els manlleus contradiu o, si més no, matisa, també, la següent afirmació de Pi-Mallarach (1997): "En els mots de creació recent (siguin derivats o no), una /i/ en posició posttònica coincideix normalment amb /ε, ə/ en la majoria de contextos consonàntics" (Pi-Mallarach, 1997: 21). Pi-Mallarach il·lustra aquesta afirmació donant a continuació diversos exemples de neologismes, la major part dels quals són manlleus, i els quals tenen /i/ posttònica i es pronuncien amb la vocal mitjana tònica oberta; però la gran majoria d'aquests manlleus són d'estructura trocaica, igual com els que hem analitzat a §6.1.2.1. Per tant, creiem que l'anterior afirmació de Pi-Mallarach es basa en l'observació de manlleus entre els quals predominen majoritàriament els casos sobretot com els de §6.1.2.1, en els quals, com hem vist, la productivitat de l'obertura de les vocals mitjanes no es pot veure rebaixada per l'acció de les vocals

pretòniques perquè es tracta d'un context sense síl·labes pretòniques. Sembla que queda, per tant, fora del focus d'estudi de Pi-Mallarach (1997) la incidència de les vocals pretòniques que nosaltres hem detectat: els exemples amb síl·labes pretòniques que l'autor escull (Pi-Mallarach, 1997: 21-22), a part de suposar una minoria del total, són exemples que, com passa amb alguns dels manlleus que nosaltres tenim a les taules 9, 10 i 12 (com, per exemple, *Obèlix*, *Txernòbil* o *Aristòtil*, que tots els informants han realitzat no només amb la vocal mitjana oberta sinó amb nativització absoluta a tot el mot), es tendeixen a fer oberts de manera generalitzada entre els parlants, és a dir, no presenten la variació de pronunciacions que poden realitzar els parlants que presenten casos com els de *Serengueti*, *in extremis*, *balconing*, *Eroski* o *pepperoni* (taules 10, 11 i 12).

	[beléti]		[beléti]	
Belletti	7	70%	3	30%
	[kumfėti]		[komfėti]	
confeti	9	90%	1	10%
	[uβéliks]			
Obèlix	10	100%		
Totals	Total amb [é]		22	73%
			Total amb [é]	
			8	27%

Taula 9. Trisíl·labs plans amb vocal mitjana anterior tònica i /i/ posttònica.

	[balkóniŋ]		[bəlkóniŋ]		[bəlkóniŋ]		[báلكoniŋ]	
balconing	5	50%	3	30%	1	10%	1	10%
	[eróski]		[eróski]		[əróski]			
Eroski	5	50%	3	30%	2	20%		
	[tʃərnóβil]							
Txernòbil	10	100%						
	[bəltónik]							
Valtònc	10	100%						
Totals	Total amb [ó]		26	65%	Total amb [ó]		14	35%

Taula 10. Trisíl·labs plans amb vocal mitjana posterior tònica i /i/ posttònica.

	[serɛŋgɛti]	[səɾɛŋgɛti]	[serɛŋgɛti]	[səɾɛŋgɛti]
Serengueti	6 60%	2 20%	1 10%	1 10%
	[simɔŋtʃɛli]	[simɔŋtʃɛli]		
Simoncelli	7 70%	3 30%		
	[dostojɛpski]	[dostojɛpski]		
Dostoievski	7 70%	3 30%		
	[inɛkstrémis]	[inɛkstrémis]	[inɛkstrémis]	[inɛkstrémis]
in extremis	3 30%	3 30%	2 20%	2 20%
Total	Total amb [é]	18 45%	Total amb [é]	22 55%

Taula 11. Tetrasíl·labs plans amb vocal mitjana anterior tònica i /i/ posttònica.

	[anətóli]	[ənətóli]	[anətóli]		
Anatoli	5 50%	4 40%	1 10%		
	[əristótil]				
Aristòtil	10 100%				
	[moŋtesóri]	[moŋtesóri]			
Montessori	7 70%	3 30%			
	[peperóni]	[peperóni]	[paperóni]	[pəpəroni]	
peperoni	5 50%	3 30%	1 10%	1 10%	
	[fɔstakóβitʃ]	[fɔstakóβitʃ]	[fɔstakóβitʃ]	[fɔstakóβitʃ]	
Xostakóvitx ⁸	4 45%	2 22%	2 22%	1 11%	
	[urβjetórβi]	[urβjetórβi]	[urβjetórβi]		
urbi et orbi	5 50%	4 40%	1 10%		
Total	Total amb [ó]	43 73%	Total amb [ó]	16 27%	

Taula 12. Tetrasíl·labs plans amb vocal mitjana posterior tònica i /i/ posttònica.

D'altra banda, a les taules 9-12 observem que hi ha manlleus, com *Obèlix*, *Txernòbil*, *Valtònc* o *Aristòtil*, en què tots els informants han coincidit en la mateixa pronúncia; en canvi, en els altres, especialment en els que han presentat fins a quatre formes diferents, hi ha molta variació de pronúncies entre els informants. Aquesta forta variació era d'esperar per tal com ha estat atestada per diversos autors (veg. el §3). A nosaltres ens sembla que és conseqüència de la multiplicitat de factors (fonològics, diacrònics, de freqüència d'ús, culturals, etc.) que intervenen en la nativització dels manlleus. Tot i això, a les dades d'aquestes taules s'hi observen tendències que desgranem a continuació i que molt probablement es poden atribuir a la contribució que tenen els aspectes fonològics en la nativització o no nativització d'un manlleu. A la taula 9 tots tres manlleus tenen una vocal mitjana a la síl·laba pretònica, la qual, segons la nostra vuitena hipòtesi de §2.2, és un factor antinativitzador que entra en disputa amb la [i] posttònica, un factor màximament nativitzador.

⁸ En cas d'aquest manlleu només hem pogut tenir en compte les realitzacions de nou dels deu informants perquè en una realització, que hem descartat per a aquest apartat, el mot s'ha pronunciat proparoxíton: [fɔstákoβitʃ].

Tanmateix, segons la nostra hipòtesi, la [i] hauria de tenir més pes en el balanç de nativització pel fet de ser posttònica i, per tant, aquests manlleus s'haurien de tendir a nativitzar, cosa que, efectivament, es verifica: un 73% de les realitzacions d'aquests manlleus són amb nativització. Amb tot, aquesta nativització no abasta tot el mot en el cas de *Belletti*: [beléti]. En aquest cas veiem, doncs, que, com hem postulat a la setena hipòtesi, efectivament hi ha casos en què la nativització no es dona a tot el mot sinó només dins d'un interval, que hem anomenat *finestra de nativització*. D'altra banda, aquest comportament global dels tres manlleus de la taula 9 no és reproduït per cada manlleu individualment, tot i tenir les mateixes vocals tòniques i posttòniques i compartir el fet de tenir una vocal mitjana pretònica. Mentre que *confeti* i *Obèlix* exhibeixen un índex molt alt de nativització, a *Belletti* predomina la no nativització. Pensem que aquestes diferències es deuen a la contribució dels factors no fonològics que intervenen en la nativització, com l'antiguitat de la incorporació d'un manlleu a la llengua (*confeti* ens sembla força més antic que els altres), la freqüència d'ús (molt baixa per a molts dels informants pel que fa a *Belletti*) o influències culturals (com la de la saga de dibuixos animats d'*Astèrix i Obèlix* traduïts al català, amb pronúncia nativitzada d'*Obèlix*).

Pel que fa a les dades de la taula 10, si ens fixem, en primer lloc, en els casos de *balconing* i *Valtònyc*, veiem que tenen una estructura vocàlica i accentual idèntica i molt semblant pel que fa a les consonants: la primera síl·laba és idèntica, la segona té una oclusiva que fa d'obertura i no té coda i la tercera té la mateixa obertura i és travada en tots dos manlleus. Doncs, bé, veiem que, tot i ser manlleus amb estructures fonològiques equiparables, els seus resultats són molt diferents: mentre que en el cas de *Valtònyc* tots els informants han fet una pronúncia amb nativització absoluta a tot el mot, en el cas de *balconing* la meitat dels informants han fet una pronúncia no nativitzada. Això implica necessàriament que hi ha d'haver un factor no fonològic que provoqui aquesta diferència de resultats. Potser es tracta, en el cas de *balconing*, de la necessitat d'alguns informants de marcar-lo fonològicament com a manlleu mitjançant una pronúncia no nativitzada en la mateixa direcció del que explica Cabré (2009a) que passa en alguns casos, o potser alguns informants han rebut aquest manlleu, que és d'incorporació molt recent, més aviat a través del castellà, cosa que els ha empès a fer-ne una pronúncia no nativitzada. I potser en el cas de *Valtònyc* s'ha tendit més a la nativització perquè els informants han rebut aquest nom a través de discursos o textos catalans o bé saben que la persona que té aquest nom artístic és de parla catalana i es diu *Josep*, un nom que a vegades precedeix el de *Valtònyc* en els contextos comunicatius en què apareix. En qualsevol cas, les dades de *Valtònyc* es comporten com seria d'esperar segons les nostres hipòtesis: el mot té un factor màximament nativitzador en posició posttònica, la /i/, reforçat per un factor nativitzador (però no màximament nativitzador) en posició pretònica, la *a* gràfica, que pot suposar una /a/

subjacent. Per tant, el resultat esperable seria una nativització molt elevada, com és el cas: el 100% dels informants l'han nativitzat. El manlleu que es desvia del que s'esperava és *balconing*, amb 5 casos de no nativització. La resta de realitzacions de *balconing* com a mot paroxíton es pot pensar que nativitzen tot el mot (és a dir que la finestra de nativització té longitud màxima), perquè la *a* pretònica es veu reduïda a vocal neutra en totes dues. En aquest supòsit, [bəl'kóniŋ] tindria una nativització parcial, amb reducció vocàlica però sense obertura de la vocal mitjana tònica, i [bəl'kóniŋ] tindria nativització absoluta. L'altra opció per a la forma [bəl'kóniŋ] seria pensar que la finestra de nativització només comprèn la primera síl·laba. En tot cas, podria ser que el que bloqueja la nativització absoluta per als tres informants que han realitzat la forma [bəl'kóniŋ] sigui la pressió analògica del substantiu *balcó*, que es pronuncia amb *o* tancada. D'altra banda, *Eroski* presenta un comportament força assimilable al que seria esperable segons les hipòtesis del treball: l'acció de la [i] posttònica, que és un element màximament nativitzador, es contraresta amb la de la *e* pretònica de manera que el 50% dels casos presenten nativització i l'altre 50% no. Tot i això, a les nostres hipòtesis hem establert que una vocal, tant si és un factor nativitzador com un factor antinativitzador, en posició pretònica té menys influència que en posició posttònica en la nativització o la no nativització del manlleu. Per tant, seria esperable que per a *Eroski* hi hagués més casos amb nativització que sense, tot i que relativament no gaires més. A més, en 3 dels 5 casos nativitzats, la finestra de nativització no ha estat de longitud màxima i no ha inclòs la primera vocal: [e'róski]. Això ens podria induir a pensar que, en el balanç de nativització que hem plantejat a la nostra vuitena hipòtesi, als factors antinativitzadors, les vocals mitjanes àtones, se'ls hauria d'assignar més pes que als factors nativitzadors, /i/, /u/ i /a/ àtones i l'absència de síl·laba o síl·laba zero. Finalment, cal dir que el cas de *Txernòbil* presenta unes dades una mica discordants amb les hipòtesis que hem plantejat: té una [i] posttònica i una [e] pretònica, la primera és un factor màximament nativitzador i la segona un de màximament antinativitzador, però, com que la [e] està en posició pretònica, hauria de tenir menys pes en el balanç de nativització i, per tant, els casos de nativització haurien de ser més nombrosos que els de no nativització. Tanmateix, com veiem a la taula 10, *Txernòbil* s'ha nativitzat en el 100% de les realitzacions amb nativització absoluta. El fet que aquest manlleu tingui la mateixa configuració vocàlica que *Eroski* (tot i que hi hagi força diferències entre tots dos manlleus pel que fa a les consonants i les estructures de les síl·labes) però, en canvi, els resultats siguin ben diferents, ens fa pensar que, novament, aquí hi poden tenir un paper dos tipus de factors: o bé factors fonològics que queden fora de l'anàlisi d'aquest treball, com els contextos consonàntics que acompanyen les vocals (tal com s'estudia a Pi-Mallarach (1997)), com ara el fet que l'última síl·laba del manlleu sigui travada o no, o bé factors no fonològics, com el fet que tots els informants poden haver conegut el manlleu *Txernòbil* a través del sistema educatiu amb una pronunciació regularitzada.

Els manlleus de la taula 10 tenen en comú amb els de la taula 12 que tots són casos amb /i/ posttònica i vocal mitjana posterior tònica i es diferencien tan sols en el fet que els de la taula 10 tenen només una síl·laba pretònica i, en canvi, els de la taula 12 en tenen dues. Per tant, probablement una anàlisi conjunta d'uns i altres seria pertinent pel que fa al comportament de la vocal mitjana posterior en posició tònica. Si, dels manlleus de la taula 10, com hem vist, dos (*Eroski* i *Valtònc*) mostren unes dades concordants amb el comportament fonològic esperable segons les hipòtesis plantejades, i dos no (*balconing* i *Txernòbil*), els manlleus de la taula 12 presenten tota poca desviació respecte del comportament esperat segons les principals hipòtesis, igual que els casos de *Eroski* i *Valtònc*. Vegem-ho: en primer lloc tenim *Anatoli*, que es nativitza en un 90% dels casos, amb una longitud de la finestra de nativització de 3 síl·labes en el 50% dels casos ([anətóli]) i amb una longitud de la finestra de nativització màxima (4 síl·labes) en el 40% dels casos ([ənətóli]). El manlleu, segons les nostres hipòtesis, té dos factors no màximament nativitzadors pretònics, les *a*, una a distància 1 de la síl·laba tònica (i, per tant, amb més pes en el balanç de nativització) i una a distància 2 (i, per tant, amb menys pes en el balanç de nativització), i un factor màximament nativitzador posttònic, la /i/, la qual cosa hauria de causar una nativització molt elevada, com és el cas. Tot i això, 1 informant ha realitzat el manlleu sense nativització i, a més, 5 informants no l'han realitzat amb la longitud de la finestra de nativització màxima: si bé a les 3 darreres síl·labes de la forma [anətóli] hi ha nativització absoluta, la /a/ inicial no s'ha reduït. Això, juntament amb el que hem vist que passava en el cas de *balconing*, podria indicar que la /a/ àtona, més que un factor nativitzador (encara que no màximament nativitzador), es podria tractar d'un factor amb un component nativitzador i un de no nativitzador que actuen al mateix temps. De fet, els resultats que hem vist a §6.1.2.1 pel que fa a la /a/ posttònica (taules 7 i 8) concorden amb aquesta idea: hi ha un cert percentatge no negligible de realitzacions de manlleus trocaics amb /a/ posttònica no nativitzades, i, en el cas dels manlleus trocaics, la no nativització no es pot atribuir a cap més factor que a la /a/ posttònica, sobretot si comparem aquests casos amb els casos trocaics amb /i/ i /u/ posttòniques, els quals mostren una nativització més alta, propera al 100%.

Aristòtil té la mateixa distribució vocàlica i accentual que *Anatoli* llevat de la vocal de la síl·laba pretònica adjacent a la tònica, que a *Anatoli* és una /a/ i a *Aristòtil* una /i/. Per tant, segons les nostres hipòtesis, *Aristòtil* hauria de presentar un major grau de nativització perquè la /i/ és un factor màximament nativitzador i la /a/ no. I això és, efectivament, el que passa: la nativització d'*Aristòtil* és del 100% i, a més, a diferència dels casos de nativització d'*Anatoli*, els casos d'*Aristòtil* tenen tots una longitud de 4 síl·labes a la finestra de nativització, la màxima longitud. Sembla, per tant, que un balanç dels factors nativitzadors i antinativitzadors més favorable a la nativització

tendeix a allargar la longitud de la finestra de nativització. Recordem que, en el cas d'*Eroski*, un manlleu amb menys factors nativitzadors (pretònics) que *Aristòtil* o *Anatoli*, un 30% dels informants han realitzat la forma [eróski], amb una longitud de la finestra de nativització de 2 síl·labes; per tant, menor que en aquells dos casos. Des del punt de vista d'un marc analític diferent del del nostre treball, es pot pensar que el cas [eróski], en comptes de mostrar nativització absoluta a les dues darreres síl·labes, com proposem nosaltres, senzillament mostra obertura de la mitjana tònica a causa del factor obridor de la /i/ posttònica. Tanmateix, la nostra proposta, com hem vist a §2.2, parteix de la hipòtesi que els factors nativitzadors, en aquest cas la /i/ posttònica, causen la nativització absoluta del mot o d'una part del mot. El fet que una part dels informants, el 20%, hagin realitzat la pronúncia [əróski], amb nativització absoluta a tot el mot, és l'element que dona consistència a aquesta hipòtesi. Llavors, segons el nostre marc explicatiu (sostingut sobre el terreny de les hipòtesis), la forma [eróski] presenta igualment nativització absoluta; el que passa és que no la presenta a tot el mot sinó només a la síl·laba tònica i a la posttònica, i aquest escurçament de la finestra de nativització en un 30% dels casos creiem que és una conseqüència del fet que *Eroski* no té un balanç de nativització amb una diferència favorable a la nativització gaire àmplia, almenys menys àmplia que en els casos d'*Anatoli* i *Aristòtil*. De fet, la resta d'informants, el 50%, han pronunciat [eróski], sense nativització, fet que, com ja s'ha dit més amunt, mostra que la /i/ posttònica com a factor obridor, que estableix la llei de Wheeler, no presenta un comportament categòric i, per tant, potser s'ha de matisar. I això presta suport a la idea de contribució distribuïda de les nostres hipòtesis, és a dir, la idea que la nativització (per tant, no només l'obertura de la mitjana tònica) o no nativització no es deu únicament a la presència de /i/ posttònica, sinó a un balanç global de totes les vocals del mot, algunes de les quals actuen com a factor nativitzador i les altres com a factor antinativitzador.

Montessori i *pepperoni* mostren uns percentatges de nativització més baixos que *Anatoli* i *Aristòtil*: un 70% dels casos i un 50% dels casos, respectivament. Aquestes dades són coherents amb les nostres hipòtesis perquè, a diferència d'*Anatoli* i, encara més, d'*Aristòtil*, *Montessori* i *pepperoni*, no tenen factors pretònics nativitzadors sinó antinativitzadors, i no en tenen un sinó dos: la /o/ i la /e/ en el cas de *Montessori* i la /e/ dos cops en el cas de *pepperoni*. La suma dels pesos d'aquests dos factors en els balanços de nativització creiem que contraresten el factor nativitzador que és la /i/ posttònica. Seria per aquest motiu, segons les nostres hipòtesis, que el nivell de nativització de *Montessori* i *pepperoni* és notablement menor que el d'*Anatoli* i *Aristòtil*. En el cas de *pepperoni*, vistos els resultats, sembla que la contribució antinativitzadora de la /e/ de la síl·laba pretònica contigua a la síl·laba tònica més la contribució (suposadament menor per ser més allunyada de la síl·laba tònica) antinativitzadora de la /e/ de la primera síl·laba igualen o, fins i tot, superen la

contribució nativitzadora de la /i/ posttònica: el 50% dels informants han pronunciat [peperóni], sense nativització, i l'altre 50% ho han fet amb nativització absoluta però només un informant amb aquesta nativització absoluta a tot el mot (és el cas de [pəpəróni], amb longitud màxima de la finestra de nativització). Un suposat domini dels factors antinativitzadors per sobre del factor nativitzador es podria deduir del fet que, tot i tenir un 50% de les realitzacions amb nativització, aquesta no es produeix a tot el mot. És a dir, els factors nativitzadors no tindrien prou força com per estendre la nativització a les vocals que poden realitzar-se no nativitzades, és a dir, amb reducció vocàlica parcial. D'altra banda, sembla que, com estem veient, ateses les dades de les taules 8 i 9, comparades amb les de les taules 10 i 11, quan un manlleu és més llarg (casos de les taules 10 i 11, amb manlleus tetrasíl·labs), o, potser, quan té dues síl·labes àtones seguides, i al mateix temps els factors nativitzadors són poc dominants o no són dominants, l'estratègia de pronúncia del parlant pot tendir més a dividir el mot en dues parts i restringir la nativització allà on resulta més fàcil dur-la a terme. Des d'aquest punt de vista, l'afirmació de Mascaró (2002) que el més habitual és que, en un manlleu, es redueixin totes les vocals del mot susceptibles de fer-ho o bé no se'n redueixi cap tindria més validesa com menys síl·labes té el manlleu. Nosaltres creiem que aquest comportament de tot o res efectivament es dona en casos com [ənətóli] (40% dels informants), [əristótíl] (100% dels informants), [pəpəróni] (10% dels informants) o [əróski] (20% dels informants), o, per exemple, en casos de la taula 11, que tenen la vocal tònica anterior, com [səɾəŋgétí] (20% dels informants) o [inəkstrémis] (20% dels informants). Aquests són casos en què, segons les nostres hipòtesis, el domini dels factors nativitzadors en el balanç de nativització ha tingut prou força com per escampar la nativització a tot el manlleu. Tanmateix, com veiem, com més pes tenen els factors no nativitzadors (casos de *pepperoni*, *Eroski*, *Serengueti* i *in extremis*, amb percentatges més baixos que *Aristòtil* i *Anatoli*) i com més síl·labes té el manlleu, menys probable és que la nativització es doni a tot el manlleu. Per tant, el comportament de tot o res que assenyala Mascaró (2002), en aquests casos, veiem que no es produeix de manera majoritària, sinó que les estratègies de pronunciació dels informants es diversifiquen i opten per diverses longituds de la finestra de nativització: zero síl·labes (que és la longitud mínima i correspon a una pronúncia no nativitzada), dues síl·labes, tres síl·labes o quatre síl·labes (la longitud màxima en el cas dels tetrasíl·labs).

D'altra banda, encara pel que fa als manlleus de la taula 12, cal dir que, mentre que *pepperoni* presenta un 50% de les realitzacions sense nativització, *Montessori* en presenta només un 30% tot i tenir, segons les nostres hipòtesis, un balanç de nativització idèntic. Ignorem si aquesta diferència es pot deure als factors no fonològics que intervenen en la nativització, a factors fonològics però que no són els que analitzem en aquest treball (com els contextos consonàntics, analitzats per Pi-Mallarach (1997)), o bé si caldria considerar la possibilitat que, en el marc de les nostres hipòtesis,

les vocals mitjanes anteriors i les posteriors tinguin pesos diferents com a factors antinativitzadors. En qualsevol cas, cal també matisar la diferència entre els resultats d'un i altre manlleus: fixem-nos que, si bé *Montessori* presenta només un 30% de realitzacions sense nativització, a totes les 7 realitzacions amb nativització que presenta la longitud de la finestra de nativització és de 2, mentre que *pepperoni* entre les realitzacions nativitzades en presenta una amb una longitud de la finestra de nativització de 4 síl·labes. Per tant, la diferència entre un cas i l'altre, en aquest sentit, no és tanta com es podria pensar i, possiblement, és poc significativa. A part d'això, també convé comentar que el cas de *pepperoni*, com el cas d'*Eroski*, podria indicar que un factor antinativitzador (en aquest cas la /e/) potser pesa més que un factor nativitzador (en aquest cas la /i/) en el balanç de nativització per tal com en tots dos manlleus sembla que hi ha un predomini lleuger de la no nativització (50% de casos sense nativització però amb els casos nativitzats amb longituds de la finestra de nativització curtes) malgrat el fet que els factors antinativitzadors, les /e/, estan en posició pretònica, la qual, segons les nostres hipòtesis, els assigna menys pes. Pel que fa a *Xostakòvitx* (taula 12), veiem que el 78% dels casos presenten nativització. Aquest percentatge queda entremig dels percentatges dels casos *Aristòtil* i *Anatoli* i dels percentatges dels casos *Montessori* i *pepperoni*, cosa que resulta coherent amb les nostres hipòtesis perquè *Xostakòvitx* té un factor nativitzador pretònic poc nativitzador, la /a/, i un altre d'antinativitzador, la /o/, i, per tant, suposa un cas intermedi entre els uns i els altres des del punt de vista del domini dels factors nativitzadors. *Urbi et orbi*, segons les nostres hipòtesis, també combina factors nativitzadors amb factors antinativitzadors a les posicions pretòniques, com *Xostakòvitx*, però a *urbi et orbi* la nativització hauria de ser menor perquè el seu factor antinativitzador, la /e/, és més a prop de la síl·laba tònica que el de *Xostakòvitx*, la /o/. Doncs bé, això efectivament és així: els casos de nativització d'*urbi et orbi* només són el 50% del total. Amb tot, el fet que aquest percentatge sigui el mateix que el de *pepperoni* i sigui més baix que el de *Montessori* no és coherent amb les nostres hipòtesis, segons les quals s'esperaria un grau de nativització una mica superior. Un possible factor que podria explicar-ho és el fet que els informants poden haver interpretat que l'expressió *urbi et orbi* es compon de tres mots, i, tot i que hagin col·locat un únic accent a tota la locució, poden haver identificat la conjunció llatina *et*, que normalment es pronuncia amb [e], com un element aïllat, i això podria haver afavorit una pronúncia no nativitzada de tota la unitat lèxica. Trobaríem un indici d'aquesta idea que pot ser que alguns informants percebin els elements d'*urbi et orbi* com a semiautònoms prosòdicament (que suposa una lexicalització feble de la locució) en la realització [urβjetórβi], en què hi ha una [ε] en una síl·laba no accentuada, com passa en els mots compostos. Tot i això, el mateix fet excepcional ha ocorregut a *Xostakòvitx*, que un informant ha pronunciat [ʃɔstakóβitʃ], amb [ɔ] en una síl·laba àtona; i, d'altra banda, no sabem si el fet que aquesta *e* sigui oberta es pot deure a la presència de la [j] immediatament precedent en l'obertura sil·làbica que podria desencadenar una possible dissimilació

(al capdavant, la [j] també és, juntament amb la [i], un factor obridor en la llei de Wheeler, quan estan en posició posttònica).

D'altra banda, els casos d'*Aristòtil* i *Anatoli* de la taula 12, amb uns percentatges de nativització del 100% i del 90%, són equiparables des d'aquest punt de vista als casos de la taula 4, com *lobby* o *COVID(-19)*, que en conjunt presenten una mitjana d'un 96% de realitzacions amb nativització. Això és totalment coherent amb la nostra sisena hipòtesi (veg. el §2.2), segons la qual la manca de síl·laba (sí·laba zero) adjacent a la síl·laba tònica, tant si és en posició pretònica com si és en posició posttònica, és un factor nativitzador amb el mateix grau d'efectivitat que la /i/ i que la /u/. Els manlleus trocaics de la taula 4 no tenen síl·laba pretònica, i *Aristòtil* i *Anatoli*, en canvi, sí que en tenen i hi tenen vocals nativitzadores (tant a distància 1 de la síl·laba tònica com a distància 2), la qual cosa ens fa pensar que, efectivament, la síl·laba zero actua igual sobre el balanç de nativització que les vocals nativitzadores. Això podria voler dir que potser l'absència de síl·laba i les vocals àtones nativitzadores són el context no marcat i que les vocals antinativitzadores són el context marcat, de la mateixa manera que la nativització seria el fenomen no marcat, i per això és el propi del lèxic patrimonial, i la no nativització seria el fenomen marcat. Això es veuria reflectit, per exemple, en el fet que, com s'ha vist, els manlleus monosíl·làbics es tendeixen a articular pràcticament sempre nativitzats. Partint d'aquesta base, podríem dir que les vocals mitjanes tòniques, en certs casos i per a certs parlants, grups de parlants o varietats dialectals, són obertes a la forma subjacent (com per exemple en molts manlleus monosíl·labs o trocaics com els que s'han analitzat més amunt), però en altres casos en què hi ha més variació pel que fa la nativització les vocals mitjanes tòniques serien tancades a la forma subjacent i experimentarien obertura en els casos en què es pronuncien nativitzades.

Pel que fa als manlleus de la taula 11, *Serengueti* ha donat uns resultats molt semblants als de *peperoni*, tots dos manlleus amb dues /e/ pretòniques: el primer amb un 60% de realitzacions sense nativitzar i una realització (per tant, un 10% més) amb una nativització molt feble que no inclou la síl·laba tònica, [səreŋgəti]. Això reforça les nostres hipòtesis perquè, segons aquestes, tots dos manlleus haurien de presentar un grau de nativització semblant. *Simoncelli* té un 70% de realitzacions sense nativització, una xifra equiparable amb les de *Serengueti*, però, segons les nostres hipòtesis, el fet que *Simoncelli* tingui la /i/ de la síl·laba inicial en lloc de la /e/ de la síl·laba inicial de *Serengueti* hauria de fer que *Simoncelli* tingués un nivell de nativització lleugerament superior. Diem *lleugerament* perquè el pes de la vocal pretònica a distància 2 de la tònica hem suposat que és molt baix precisament pel fet de ser pretònica i de no estar a distància 1 de la tònica. El fet que la nativització de *Serengueti* no sigui lleugerament més baixa que la de *Simoncelli*, com

era d'esperar segons les hipòtesis, sinó que, per contra, sigui lleugerament més alta (això es pot veure en el fet que, de les formes nativitzades, *Serengueti* en té un 20% amb una longitud de la finestra de nativització màxima i *Simoncelli* les té totes amb longitud 2) es podria explicar pel fet que *Simoncelli* és un manlleu pràcticament desconegut per la majoria dels informants i, en canvi, *Serengueti* és un topònim conegut d'incorporació més antiga al català. D'altra banda, el cas de *Dostoievski*, quant als resultats, és calcat al de *Montessori*: un 70% dels casos són amb nativització però tan sols amb una longitud de la finestra de nativització de 2 síl·labes. Finalment, el cas d'*in extremis*, que des del punt de vista de les nostres hipòtesis és equiparable als casos de *Xostakóvitx* o d'*urbi et orbi* perquè en posició pretònica té un factor antinativitzador, la /e/, i un de nativitzador, la /i/, presenta uns resultats que estan a mig camí dels d'aquests dos manlleus: té un 20% de realitzacions sense nativitzar però en té un 30% més amb la forma [inəkstrémis], que es pot interpretar que té una nativització no absoluta (perquè la vocal mitjana tònica no és oberta) amb una finestra de nativització amb longitud màxima, o bé que té una nativització absoluta molt feble perquè la finestra de nativització només inclou la primera síl·laba, que és molt allunyada de la síl·laba tònica i molt poc prominent.

A propòsit d'això darrer, és interessant preguntar-se si la finestra de nativització, quan no té longitud màxima, se situa preferentment damunt la síl·laba tònica i les que l'envolten, sobretot la posttònica, les més prominents del mot, o bé si senzillament es tendeix a situar damunt de les vocals que tenen més facilitat per experimentar reducció vocàlica no parcial o que no es redueixen, això és, /i/, /u/ i /a/ àtones. Convindria examinar més contextos per comprovar-ho. D'altra banda, en totes les realitzacions dels manlleus que hem vist fins ara, la finestra de nativització és contínua, tal com, suposàvem a la sisena hipòtesi. Només el cas de [bəl'kóniŋ] i una realització semblant d'*in extremis* podrien interpretar-se com a excepció a aquesta tendència: la primera síl·laba és dins la finestra de nativització (marcada en groc), la segona no hi és (si interpretem que la nativització és absoluta), i la tercera no sabem si hi és o no perquè /i/ només pot esdevenir [i] a la forma superficial, és a dir, no experimenta reducció vocàlica. En tot cas, hem marcat l'última síl·laba també en groc per mostrar com seria una finestra de nativització no contínua. La tercera possibilitat per a [bəl'kóniŋ] és que la finestra de nativització inclogui tot el mot perquè s'interpreta com un cas de nativització parcial, amb reducció vocàlica a les vocals àtones però sense obertura de la vocal mitjana tònica. En tot cas, caldria comprovar si en altres contextos se segueix verificant la propietat de la finestra de nativització de ser contínua.

Finalment, volem assenyalar que el fet que els manlleus *Obèlix*, *confeti*, *Valtònyc*, *Txernòbil* i *Aristòtil* s'hagin realitzat amb percentatges molt alts de nativització, gairebé en tots els casos del

100%, indica que aquests manlleus, per al grup de parlants que han respost la nostra enquesta, es troben a l'estrat més nuclear del lexicó. En alguns casos, concretament els d'*Obèlix*, *confeti* i *Txernòbil*, potser per causes no únicament fonològiques (causes diacròniques, culturals, etc.). En els altres casos, *Valtònyc* i *Aristòtil*, potser els factors fonològics estudiats en aquest treball hi han pogut jugar un paper més important. Els altres manlleus estarien situats en capes més superficials del lexicó, i, com menys nativització presenten, més lluny del nucli se situarien. Per exemple, els manlleus que no presenten obertura de la vocal mitjana tònica però sí reducció vocàlica a les vocals àtones estarien situats a una capa més superficial que la dels manlleus amb nativització absoluta però menys superficial que la dels manlleus no nativitzats. Al mateix temps, d'entre els manlleus amb nativització absoluta, aquells que presentessin una major longitud de la finestra de nativització es trobarien a una capa més nuclear del lexicó que aquells que presentessin una finestra de nativització més curta.

6.1.2.3. Bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana posttònica

En aquest apartat tornem a la configuració sil·làbica i accentual del troqueu i, particularment, ens fixarem en els casos en què a la posició àtona hi ha una /e/ o una /o/, les quals, segons les nostres hipòtesis són factors màximament antinativitzadors, que, a més, en aquest cas, estan a la posició que més pesa en el balanç de nativització, la posttònica. Pel que fa als resultats mostrats a les taules 13 i 14, cal aclarir, en primer lloc, que els casos amb nativització corresponen a formes del tipus *fr[á]s[ə]*, *m[é]rk[ə]l* o *p[ó]qu[ə]r* per a la taula 13 i *[á]fr[u]*, *p[é]st[u]* o *c[ó]l[u]n* per a la taula 14, és a dir, casos amb obertura de les vocals mitjanes tòniques, si en tenen, i amb reducció vocàlica; els casos etiquetats com a "No nativització" corresponen a formes del tipus *fr[á]s[e]*, *m[é]rk[e]l* o *p[ó]qu[e]r* per a la taula 13 i *[á]fr[o]*, *p[é]st[o]* o *c[ó]l[o]n* per a la taula 14, és a dir, sense obertura de les vocals mitjanes tòniques, si en tenen, i sense reducció vocàlica; i els casos etiquetats amb "Nat. parcial" (nativització parcial), que només es poden donar en els manlleus amb vocal mitjana tònica, corresponen als patrons mixtos tant del tipus *m[é]rk[e]l* i *p[ó]qu[e]r* per a la taula 13 i *p[é]st[o]* o *c[ó]l[o]n* per a la taula 14 (és a dir, casos amb obertura de les vocals mitjanes tòniques però sense reducció vocàlica) com del tipus *m[é]rk[ə]l* i *p[ó]qu[ə]r* per a la taula 13 i *p[é]st[u]* o *c[ó]l[u]n* per a la taula 14 (és a dir, casos sense obertura de les vocals mitjanes tòniques però amb reducció vocàlica). També hi hem inclòs el cas *[mérkəl]*, que representa un patró molt rar, sense ni tan sols reducció vocàlica parcial, i que ha tingut una sola ocurrència.

La primera observació a fer a partir de les dades de les taules 13 i 14 és que, contràriament als casos de §6.1.2.1, que són manlleus trocaics amb vocal mitjana tònica i vocal posttònica no mitjana, en els casos del present apartat, que també són trocaics però amb vocal posttònica mitjana, la pronúncia més freqüent és la no nativitzada: un 69% de les realitzacions pel als casos amb /e/ posttònica i un 89% de les realitzacions pel als casos amb /o/ posttònica. Aquests percentatges globals afermen clarament les nostres hipòtesis (especialment la vuitena hipòtesi) en el sentit que, com hem vist a §6.1.2.1, la /i/, la /u/ i, en menys mesura, la /a/ posttòniques mostren uns resultats en què la nativització dels manlleus és àmpliament majoritària i, en canvi, la /e/ i la /o/ posttòniques mostren uns resultats amb l'opció no nativitzada com a opció àmpliament majoritària.

En segon lloc, cal dir que aquests resultats coincideixen en gran mesura amb els resultats de l'experiment de percepció de Pons-Moll *et alii.* (2019) pel que fa a l'ordre de més freqüent a menys freqüent de les diverses pronúncies possibles dels manlleus que estudia. Segons els resultats del test de percepció de Pons-Moll *et alii.* (2019) corresponents a manlleus del tipus *euro* o *pòster*, l'opció més freqüent és la no nativització, la segona més freqüent és la nativització, la tercera més freqüent és la de nativització parcial sense obertura de la vocal mitjana tònica però amb reducció vocàlica (formes del tipus [é]ur[u] i p[ó]st[ə]r), i la més infreqüent és la de nativització parcial sense reducció vocàlica però amb obertura de la vocal mitjana tònica (formes del tipus [é]ur[o] i p[ó]st[e]r). En els nostres resultats globals quant als manlleus trocaics amb /e/ posttònica també es dona aquest ordre: l'opció sense nativització és la més freqüent i té un 69% de les realitzacions, la següent més freqüent és l'opció amb nativització, amb un 27% de les realitzacions, la següent és l'opció sense obertura i amb reducció vocàlica, amb un 3,5% de les realitzacions, i no s'ha produït cap realització amb obertura i sense reducció vocàlica (deixem aquí de banda la forma [mérkel], que té una realització). Pel que fa a manlleus trocaics amb /o/ posttònica, l'ordre de les opcions quant a la freqüència és el mateix que el que obté Pons-Moll *et alii.* (2019) llevat de les dues últimes opcions, que estan invertides: l'opció més freqüent és la no nativització, amb un 89% dels casos, seguida de lluny per l'opció amb nativització, amb un 7% dels casos, la tercera opció és la de la pronúncia amb obertura i sense reducció vocàlica (casos de [rékort] i [tókjo]), i l'opció sense obertura i amb reducció vocàlica no s'ha produït en cap cas. Tanmateix, val a dir que de manlleus trocaics amb /o/ posttònica (taula 14) en tenim menys casos i, per tant, les dades poden presentar un biaix superior al de les dades dels manlleus trocaics amb /e/ posttònica, un biaix inherent al fet de no tenir una mostra no infinita de casos i el qual, com més petita és la mostra, més s'acusa. A més, les dues opcions no nativitzades que nosaltres, per als casos de /o/ posttònica, tenim en ordre invers respecte del de Pons-Moll *et alii.* (2019), juntes sumen un 4% dels casos, és a dir, que corresponen a

molt poques realitzacions (concretament a 3) i, per tant, aquesta inversió de l'ordre és molt poc significativa. El que sí que és significatiu és que els casos mixtos (amb nativització parcial) per a Pons-Moll *et alii.* (2019) són els més infreqüents i també ho són per a nosaltres, que, de fet, hem trobat que són àmpliament minoritaris, marginals: representen un 4% de les realitzacions tant per als manlleus amb /e/ posttònica com per als manlleus amb /o/ posttònica.

Recordem, d'altra banda, que per a manlleus trocaics amb /a/ posttònica (taules 7 i 8) els casos mixtos, amb nativització parcial, representen un 20% del total per a manlleus amb /e/ tònica i un 16% del total per a manlleus amb /o/ tònica (veg. el §6.1.2.1). Això pot significar que la /a/ posttònica, a més de fer que l'opció amb nativització sigui majoritària (en els manlleus amb /e/ i /o/ posttòniques hem vist que l'opció majoritària és la no nativització), també pot ser un factor causant d'un augment dels casos mixtos (amb nativització parcial) o, dit d'una altra manera, el fet de tenir un factor nativitzador en un manlleu, fa que les pronúncies amb nativització absoluta creixin, però que també ho facin les pronúncies amb nativització parcial respecte els casos en què al lloc d'aquest factor nativitzador n'hi ha un d'antinativitzador. D'altra banda, el fet que els resultats mostrin que aquests casos mixtos són molt infreqüents, a part d'encaixar amb els resultats de Pons-Moll *et alii.* (2019), també ho fan en un cert sentit amb l'afirmació de Mascaró (2002) tocant a la reducció vocàlica que diu que el més habitual és que es redueixin totes les vocals d'un manlleu susceptibles de fer-ho o bé no se'n redueixi cap, tot i que admet que també és possible que una mateixa vocal en dues síl·labes àtones d'un mateix mot mostri en un cas reducció i en l'altre no. És a dir, l'afirmació de Mascaró (2002) és indicativa del fet d'haver detectat que la nativització, per bé que només pel que fa a la reducció vocàlica, tendeix a produir-se o bé a tot el mot o bé no es produeix, però el que no tendeix a fer és a aplicar-se de manera desigual en els diferents fonemes del mot. Això, com hem dit, encaixa amb el comportament que tant nosaltres en aquest apartat com Pons-Moll *et alii.* (2019) hem pogut atestar. Tanmateix, creiem que la validesa tant dels resultats de Pons-Moll *et alii.* (2019) com de l'afirmació de Mascaró (2002) queda restringida dins l'àmbit d'un cert grup de mots: el que diuen aquests dos autors es verifica per a mots curts (bisíl·labs, com els mots analitzats en aquest apartat) i per a les síl·labes tònica i posttònica; no obstant, quan els manlleus tenen més de dues síl·labes, veiem que en un mateix manlleu coexisteixen vocals mitjanes àtones amb reducció parcial, vocals àtones amb reducció vocàlica total i vocals mitjanes tòniques obertes (veg. §6.1.2.2). Això darrer nosaltres ho expliquem dient que les primeres queden fora de la finestra de nativització i les segones i les terceres hi queden a dins, i que, per tant, el que diuen Pons-Moll *et alii.* (2019) i Mascaró (2002) que els patrons mixtos són molt infreqüents és cert, en general, no en l'àmbit de tot el manlleu sinó dins de la finestra de nativització. Com que Pons-Moll *et alii.* (2019) se centra en l'estudi sobretot de bisíl·labs, com nosaltres en aquest apartat, el que diu es compleix en aquest cas

perquè la finestra de nativització, en els casos trocaics, sol incloure tot el manlleu sencer.

També cal fixar-nos, d'altra banda, que a les taules 7 i 8 (veg. §6.1.2.1), corresponents a manlleus trocaics amb /a/ posttònica, l'opció amb nativització parcial en què es produeix l'obertura de les vocals mitjanes tòniques i la reducció vocàlica parcial és una opció que no ocorre en cap de les realitzacions dels informants. Això mateix passa (deixant de banda el cas [mérkəl], sense reducció vocàlica ni tan sols parcial) en els manlleus de la taula 13 d'aquest apartat, però no en els de la taula 14. Això podria indicar que, com a mínim, per a mots bisíl·labs plans amb /a/ o /e/ posttòniques aquesta opció de nativització parcial amb obertura i reducció parcial és un cas que pràcticament mai es produeix en els parlars com el dels informants d'aquest treball i que, per tant, la gramàtica d'aquests parlants, segons el marc teòric de la Teoria de l'Optimitat i de la Gramàtica Harmònica, a través d'unes restriccions fonològiques jerarquitzades o associades a pesos diferents, impedeix que aquesta opció mixta es produeixi. Aquests casos són denominats per Pons-Moll *et alii.* (2019) com a *nativitzacions impossibles* i, segons aquests autors, diversos estudis lingüístics han tractat aquest fenomen.

	Nativització	%	No nativització	%	Nat. parcial	%
cràter	7	70%	3	30%	-	-
frase	3	30%	7	70%	-	-
làtex	0	0%	10	100%	-	-
Total	10	33%	20	67%	-	-
herpes	0	0%	10	100%	0	0%
Merkel ⁹	0	0%	9	90%	1	10%
semen	0	0%	10	100%	0	0%
Total	0	0%	29	97%	1	3%
índex	9	90%	1	10%	-	-
Lidl	10	100%	0	0%	-	-
Tippex	0	0%	10	100%	-	-
Total	19	63%	11	37%	-	-
còctel	4	40%	6	60%	0	0%
córner ¹⁰	0	0%	4	40%	6	60%
pòquer	1	10%	9	90%	0	0%
tòtem	0	0%	10	100%	0	0%
Total	5	12%	29	73%	6	15%
boulder	0	0%	10	100%	-	-
bucle	7	70%	3	30%	-	-
Google	5	50%	5	50%	-	-
túnel	0	0%	10	100%	-	-
Total	12	30%	28	70%	-	-
Total	46	27%	117	69%	7	4%

Taula 13. Bisíl·labs plans amb /e/ posttònica.

⁹ La realització amb nativització parcial d'aquest manlleu és [mérkəl], és a dir, sense reducció vocàlica ni tan sols parcial.

¹⁰ La realització amb nativització parcial d'aquest manlleu correspon a la forma [kórnrə], pronunciada per 5 informants, i la forma [kórnrə], amb elisió de /r/ final. Totes dues formes, doncs, presenten reducció vocàlica però no obertura de la /ó/.

	Nativització	%	No nativització	%	Nat. parcial	%
afro	0	0%	10	100%	-	-
cowboy ¹¹	0	0%	5	100%	-	-
Total	0	0%	15	100%	-	-
beisbol ¹²	0	0%	9	100%	0	0%
pesto	0	0%	10	100%	0	0%
rècord ¹³	0	0%	9	90%	1	10%
Total	0	0%	28	97%	1	3%
còlon	0	0%	10	100%	0	0%
Oslo	0	0%	10	100%	0	0%
Tòquio ¹⁴	5	50%	3	30%	2	20%
Total	5	17%	23	76%	2	7%
judo	0	0%	10	100%	-	-
Total	5	7%	66	89%	3	4%

Taula 14. Bisíl·labs plans amb /o/ posttònica.

Fins ara, en aquest apartat, ens hem fixat únicament en les dades globals dels dos grups de manlleus de les taules 13 i 14. Com hem vist §6.1.2.1 i tal com també assenyalen alguns autors (veg. el §3.1), hi ha molta variació pel que fa al comportament fonològic des del punt de vista de la nativització entre manlleus diferents, fins i tot entre manlleus amb la mateixa estructura sil·làbica, accentual i vocàlica. Com ja s'ha dit, aquesta forta variació l'atribuïm a la multiplicitat de factors (sobretot de naturalesa extrafonològica si parlem de manlleus amb estructures fonològiques comparables) que determinen la nativització o la manca de nativització d'un manlleu. Per tant, per poder fer emergir les tendències degudes a causes fonològiques, sobretot a les causes fonològiques hipotètiques que ens plantejem en aquest treball, cal eludir d'alguna manera l'emascament que la contribució dels esmentats factors extrafonològics (externs, independents de l'estructura fonològica del manlleu; idiosincràtics, per tant) exerceix sobre els factors fonològics. Doncs bé, vistos els resultats, sembla que una manera de fer-ho és prenent els valors mitjans d'un grup de manlleus com a objecte d'estudi més que no pas fent un estudi individual dels resultats de cada manlleu de manera aïllada. Creiem que la mitjana revela o estima millor la tendència general que s'amaga rere els resultats perquè les

¹¹ De les 5 pronúncies no nativitzades de *cowboy*, 3 han estat amb la forma [káwβoj] i 2 amb la forma [káwβój], aquesta darrera sense ni tan sols reducció vocàlica parcial, fet que potser es deu al caràcter compost del mot anglès. Les altres 5 pronúncies no les hem pogut incloure en aquest apartat per tal com no s'han realitzat amb estructura trocaica sinó iàmbrica: dues realitzacions han estat amb la forma [kəwβój], dues més amb la forma [kawβój] i una amb la forma [kawβój].

¹² Un informant ha realitzat el manlleu amb la pronúnciació [bəjsβój], com a mot oxíton, i, per tant, no l'hem inclòs a les dades de la taula 14.

¹³ La realització amb nativització parcial d'aquest manlleu és [rékort], és a dir, sense reducció vocàlica però amb obertura de la vocal mitjana tònica. D'altra banda, de les 9 realitzacions sense nativització, 7 són amb simplificació del grup consonàntic final, [rékor], i dues sense, [rékort].

¹⁴ La realització amb nativització parcial d'aquest manlleu és [tókjo], sense reducció vocàlica però amb vocal mitjana tònica oberta.

desviacions per sobre i per sota d'aquesta tendència produïdes pels factors extrafonològics queden compensades i, per tant, fins a cert punt anul·lades per efecte del càlcul del valor mitjà. Aquesta suposició parteix de la base hipotètica que, atesa la tria de manlleus que hem fet, les contribucions extrafonològiques tenen una distribució estadística aproximadament uniforme pel que fa a la nativització o a la no nativització. Tanmateix, a continuació ens fixarem en alguns manlleus individualment o en els grups de manlleus que hi ha a les taules 13 i 14 per poder observar algunes qüestions més que ens interessin.

Si a la taula 13 ens fixem en els grups de manlleus que hem establert segons la vocal de la forma gràfica (que, en general, podem fer correspondre amb una vocal a la forma fonològica del manlleu de manera unívoca) que hi ha a la posició tònica, veiem que els casos que presenten la manca de nativització amb un valor més alt són els casos en què la vocal tònica és també la /é/, amb un 97% de realitzacions no nativitzades, i els segueixen els casos en què la vocal tònica és la /ó/, amb un 73% de realitzacions no nativitzades. Per tant, els casos en què hi ha menys nativització són aquells en què les vocals tòniques són també vocals mitjanes. No podem dir que d'això se'n pugui extreure una conclusió amb gaire consistència, tenint en compte que el 73% dels casos amb /ó/ és molt proper al 70% dels casos amb /ú/ i al 67% dels casos amb /á/, i tenint en compte també que la mostra de manlleus de cada tipus és molt reduïda i que en els manlleus de la taula 14 aquest mateix fet no es produeix. El que sí que pot ser significatiu és que els manlleus de la taula 13 amb /é/ a la síl·laba tònica i /e/ a la síl·laba àtona mostren un percentatge de manca de nativització gairebé del 100% i considerablement més alt que el dels altres. Això ens porta a fixar-nos en l'efecte metafònic que Mascaró (2011) defineix com el fet que, "en mots plans, quan la vocal posttònica és una *e* o una *o* no reduïdes, si la tònica és mitjana no pot ser oberta" Mascaró (2011: 415-416). Aquest efecte es veu verificat per les dades de la taula 13, i només el cas de [mérkɛl], amb una sola ocurrència, en constitueix una excepció. Però, a més, atès l'alt percentatge de no nativització dels casos amb /é/ a la síl·laba tònica i /e/ a la síl·laba àtona, ens plantejarem si l'efecte metafònic no constitueix també un factor no nativitzador, si més no en el cas en què les dues vocals mitjanes són la mateixa, per tal com la concurrència de les dues vocals mitjanes altes és com un lligam que s'assumeix com a productiu i exerceix de focus gravitacional que tendeix a fer acostar les altres possibles opcions a la seva, i substituir-les, potser per pressió analògica. Dit en altres paraules, potser la força que exerceix la relació metafònica entre les dues vocals mitjanes, l'àtona i la tònica, aconsegueix causar que els casos que correspondrien a nativitzacions parcials (casos mixtos com [érpes]) no es produeixin i el seu lloc l'ocupin els casos amb metafonia, els casos del tipus [érpes]. No obstant, aquesta dissertació perd molt fonament si ens fixem en el fet que, a la taula 14, els manlleus amb vocal mitjana a totes dues síl·labes no són els que mostren el percentatge més alt de no nativització amb diferència

respecte els altres manlleus. Ara bé, els resultats de la taula 14 s'han de mirar amb certes reserves per tal com hi ha molt pocs manlleus de cada tipus i, per tant, el biaix pot ser més important. En qualsevol cas, en els manlleus de la taula 14 hem obtingut una realització de la forma [rékort] i dues de la forma [tókjo], les quals constitueixen clares excepcions al procés de metafonia que Mascaró (2011) postula i les quals suposen un 5% de totes les realitzacions de manlleus amb /o/ posttònica i vocal mitjana tònica.

Finalment, volem consignar el fet que, al costat del manlleu *còctel* (taula 13), també hem inclòs a l'enquesta dos mots derivats seus, *coctelera* i *cocteleria*, i també el derivat denominat *lobbista*, sufixat a partir del mot base *lobby* (taula 4). Tots tres mots derivats han estat pronunciats pels informants amb reducció vocàlica a totes les vocals mitjanes àtones i a totes les *a* i amb el timbre habitual dels sufixos derivatius adjuntats a l'arrel dels mots base, *còctel* i *lobby*. Dit altrament, tots els informants han articulat tots tres mots derivats amb una pronúncia totalment nativitzada i pròpia dels mots patrimonials. Aquest fet, doncs, concorda amb les constatacions que Bonet i Lloret (1998) i Mascaró (2002) fan en aquest sentit, com hem vist a §3.1: en els mots obtinguts per derivació a través de sufixos tònicos a partir de manlleus la reducció vocàlica s'aplica categòricament. Concretament, a Bonet i Lloret (1998: 42) s'explica per què els derivats com *opereta* o *operístic* (< *òpera*) fan la reducció vocàlica i el mot base (el manlleu) no: ho atribueixen a la regla de desaccentuació, que opera sobre l'arrel del mot derivat perquè el sufix derivatiu també està accentuat i el seu accent és el de més a la dreta de la forma fonològica del mot. El fet que aquesta regla operi en els mots derivats de préstecs igual com ho fa en els derivats de bases patrimonials a nosaltres ens sembla que podria deure's al fet que, com que a la base manllevada s'hi afegeixen afixos propis del català, el parlant ja no percep el mot derivat com un manlleu sinó com un mot integrat i, per tant, aplica la desaccentuació i la reducció vocàlica al mot derivat de manera sistemàtica. Ara bé, cal tenir en compte que totes les anteriors consideracions, tant dels nostres resultats com dels autors que han estudiat el cas, fan referència només a un tipus de derivació, la que es fa a través de sufixos lèxics. Tanmateix, pel que fa a la derivació per sufixació valorativa, hem obtingut uns resultats sensiblement diferents: al costat del manlleu *somelier*, hem inclòs al corpus de l'enquesta el manlleu *somelieret*, construït mitjançant el sufix diminutiu /ét/, i els resultats obtinguts per a aquest mot derivat han estat d'un 50% de casos amb reducció vocàlica a totes les vocals àtones ([suməljəré]) i l'altre 50% de les realitzacions sense reducció vocàlica a totes les vocals àtones. A més, en una realització, el sufix diminutiu no ha presentat la forma esmentada sinó la forma /ét/, amb la vocal mitjana tancada. Aquest resultat, per bé que prové tan sols d'un únic manlleu, podria obrir la porta a pensar que potser la sufixació valorativa no és tan categòrica pel que fa a crear mots fonològicament nativitzats a partir de manlleus com la sufixació lèxica. Això seria

coherent amb el fet que els sufixos valoratius són més febles que els sufixos lèxics en el sentit que aquells només matisen el significat de l'arrel però no el canvien substancialment i perquè en general no en canvien la categoria gramatical; per tant, la percepció per part del parlant que el mot derivat encara té en gran mesura naturalesa de manlleu seria elevada i, per aquesta raó, la nativització no es produiria categòricament, com en els derivats per sufixació lèxica.

6.2. Plantejament d'una possible explicació global de la distribució vocàlica observada en els manlleus: el Principi d'eficiència comunicativa

Com hem vist en els manlleus de les taules 13 i 14 (veg. el §6.1.2.3), els casos mixtos, amb nativització parcial, són estadísticament marginals, i a les taules 7 i 8 (veg. el §6.1.2.1), si no es poden considerar també casos marginals, com a mínim sí que suposen un patró fonològic molt infreqüent (de fet el cas mixt amb obertura de la vocal mitjana tònica i sense reducció vocàlica de la /a/ posttònica no registra cap ocurrència). Així mateix, mirat en conjunt, els manlleus de totes quatre taules, i els contextos que representen, mostren que els patrons dominants, els més productius, són dos: o bé es fa una nativització absoluta o bé no es fa nativització. Els casos de nativització parcial, amb obertura de les vocals mitjanes tòniques però sense reducció vocàlica i el cas invers, amb reducció vocàlica però sense obertura de les mitjanes tòniques, resulten, tots dos, casos molt menys afavorits per la gramàtica dels parlants que hem enquestat. Si ampliem el context més enllà de la configuració (sil·làbica i accentual) trocaica, veiem que aquests dos patrons preferents, la nativització absoluta i la no nativització, poden coexistir en una mateixa realització d'un manlleu (veg. el §6.1.2.2): la nativització absoluta té lloc dins el que hem anomenat *finestra de nativització* i la no nativització té lloc a la resta del mot. A la taula 15 veiem exemples d'això: *còctel* presenta un 40% de les realitzacions amb nativització absoluta a tot el mot, un 60% dels casos sense nativització, i cap cas mixt; *Eroski* presenta un 50% de realitzacions sense nativització, un 50% de realitzacions amb nativització absoluta, de les quals un 30% no inclou tot el mot i un 20% sí, i cap cas mixt; i *Serengueti* presenta un 60% de les realitzacions sense nativització, un 40% de les realitzacions amb nativització absoluta, de les quals un 20% inclou tot el mot i un 30% no, i cap patró mixt.

	[kóktəl]		[kóktel]					
còctel	4	40%	6	60%				
	[eróski]		[eróski]		[əróski]			
Eroski	5	50%	3	30%	2	20%		
	[serenǵéti]		[sərenǵéti]		[serenǵéti]		[sərenǵéti]	
Serengueti	6	60%	2	20%	1	10%	1	10%

Taula 15. Manlleus que presenten realitzacions nativitzades i realitzacions no nativitzades.

Aquest comportament es podria explicar a partir d'un principi hipotètic que proposem i que podem anomenar *Principi d'eficiència comunicativa*. Segons aquest principi, el parlant tendeix a dur a terme el màxim estalvi energètic en l'articulació dels sons, però, alhora, ha d'intentar produir un missatge el màxim de comprensible per al receptor, això és, un missatge codificat de tal manera que la probabilitat de ser descodificat des del punt de vista dels sons de manera errònia per part del receptor sigui mínima. Segons el Principi d'eficiència comunicativa, per tant, hi ha dos pols oposats que "estiren" cadascun en el sentit contrari que l'altre: un busca el màxim estalvi energètic i l'altre busca la màxima intel·ligibilitat. Portant aquesta idea a l'extrem per poder-la il·lustrar millor, el màxim estalvi energètic per part del parlant seria callar, però, en aquest cas, la intel·ligibilitat del missatge que es volgués transmetre seria nul·la. També es podria plantejar un cas extrem oposat en què la intel·ligibilitat fos màxima però la despesa energètica del parlant fos molt elevada (per exemple, parlar molt lentament i amb molta intensitat sonora, gairebé cridant). Aquests dos casos extrems, indesitjables per a una comunicació satisfactòria, mostren com necessàriament hi ha d'haver una solució intermèdia en què cap dels dos pols no assoleix el seu valor màxim, és a dir, en què tant l'estalvi energètic de la pronúncia com la intel·ligibilitat del missatge sonor resultant s'hagin de cedir terreny l'un a l'altre mútuament a fi d'obtenir una solució òptima, una solució d'equilibri a mig camí entre tots dos extrems. D'altra banda, el concepte de nativització absoluta dels manlleus que hem definit en aquest treball consisteix en la situació en què es donen dos fenòmens: l'obertura de les vocals mitjanes tòniques (de manera exclusiva en els mots paroxítons i proparoxítons i no exclusivament per als mots oxítons, cas en què una vocal mitjana tònica tancada també es considera nativitzada) i la reducció vocàlica de les vocals àtones susceptibles d'experimentar-la en català central. Si ens hi fixem, cadascun d'aquests dos fenòmens representa un dels dos pols oposats del Principi d'eficiència comunicativa: d'una banda, l'obertura de vocals mitjanes tòniques, és a dir, la selecció de [é] o [ó] en la forma superficial d'un manlleu en lloc de [é] o [ó], implica augmentar la despesa energètica en l'articulació de la vocal tònica per tal com [é] i [ó] són més sonants (i, doncs, més potents) que [é] i [ó], però, al mateix temps, implica augmentar la intel·ligibilitat de la vocal tònica, pel mateix motiu, això és, perquè la vocal és més potent i, per tant, més fàcilment identificable com a vocal mitjana anterior o posterior (el grau d'obertura de les vocals

mitjanes, en els manlleus, en general, no marca diferències quant al significat i, per tant, no és rellevant, no canvia la informació del missatge); de l'altra banda, la reducció vocàlica implica la substitució de vocals més sonants /a, e, o/ per vocals menys sonants [ə, u], la qual cosa implica un estalvi energètic per part del parlant en l'articulació d'aquestes vocals, però, alhora, implica una pèrdua d'intel·ligibilitat del missatge sonor per dos motius, perquè les vocals reduïdes són menys sonants, i, per tant, menys potents, i perquè la reducció de l'inventari vocàlic duta a terme crea ambigüitat (no sabem si una [ə] d'un manlleu prové d'una /a/ subjacent o bé d'una vocal mitjana anterior subjacent, i no sabem si una [u] àtona d'un manlleu prové d'una /u/ subjacent o bé d'una vocal mitjana posterior subjacent). Dit de manera sintètica, la reducció vocàlica augmenta l'estalvi energètic però redueix la intel·ligibilitat i, en canvi, l'obertura de vocals mitjanes tòniques augmenta la intel·ligibilitat però redueix l'estalvi energètic. En conseqüència, una pronúncia amb nativització absoluta, que implica que es produeixi tant la reducció vocàlica com l'obertura de vocals mitjanes tòniques, constitueix una solució d'equilibri a mig camí entre els dos pols del Principi d'eficiència comunicativa. Així mateix, una pronúncia no nativitzada d'un manlleu també constitueix una solució d'equilibri que queda a mig camí dels dos pols del Principi d'eficiència comunicativa: no hi ha reducció vocàlica i, per tant, no s'ha reduït la intel·ligibilitat de les síl·labes àtones però la manca de reducció alhora implica menys estalvi energètic; tanmateix tots dos factors es veuen compensats a la síl·laba tònica perquè, com que no hi ha obertura de la vocal mitjana tònica, a la síl·laba tònica sí que s'ha reduït la intel·ligibilitat i en aquest cas sí que hi ha hagut estalvi energètic.

Hem vist, doncs, que quan es donen les dues condicions de la nativització absoluta o quan no se'n dona cap (cas sense nativització), segons el Principi d'eficiència comunicativa, es produeix la situació òptima, que és la que els parlants prioritzen més freqüentment. En els casos mixtos, en canvi, això no es produeix perquè no es dona l'equilibri entre els dos pols oposats d'estalvi energètic i intel·ligibilitat: si en un manlleu només es produeix reducció vocàlica i no obertura de mitjanes tòniques, hi ha un desequilibri a favor de l'estalvi energètic que penalitza la intel·ligibilitat (no hi ha les vocals més sonants possibles, que són les més intel·ligibles, ni a les síl·labes àtones ni a la tònica), i, si, en canvi, en un manlleu només es produeix l'obertura de la mitjana tònica sense reducció vocàlica, la situació és de desequilibri a favor de la intel·ligibilitat però es penalitza l'estalvi energètic (s'està gastant molta energia per articular el missatge sonor tant a la síl·laba tònica com a les àtones). La taula 16 il·lustra aquests quatre casos amb un exemple. Nosaltres creiem, però, que aquest principi es produeix de manera general en tots els manlleus, no només en contextos trocaics; l'única diferència seria que en alguns manlleus de més de dues síl·labes, la nativització absoluta coexistiria amb la no nativització en el mateix manlleu (casos amb la finestra de nativització amb longitud inferior a la longitud màxima).

còctel	[kóktəl]		[kóktel]		[kóktəl]		[kóktel]	
	Tònica	Àtona	Tònica	Àtona	Tònica	Àtona	Tònica	Àtona
Estalvi energètic	x	✓	✓	x	✓	✓	x	x
Intel·ligibilitat	✓	x	x	✓	x	x	✓	✓
Balanç	Est. ener. + intel.		Est. ener. + intel.		Només est. ener.		Només intel.	

Taula 16. Exemple d'aplicació del Principi d'eficiència comunicativa segons les pronúncies del manlleu *còctel* amb nativització absoluta, sense nativització, i amb els dos patrons de nativització parcial possibles (casos mixtos).

Wheeler (2005: 314-326), a propòsit del concepte de lenició, i, en concret, per explicar l'espírantització, parla de la teoria de l'esforç desenvolupada per Kirchner (1998) i Boersma (1998). Segons Wheeler, l'esforç "refers to neuromuscular or biomechanical activity, and it is a function of mass, velocity and time" (Wheeler, 2005: 314). Segons això, l'esforç del parlant és major com més ràpids són i més amplitud tenen els moviments de l'aparell fonador. Nosaltres creiem, així mateix, que articular sons vocàlics més sonants i, doncs, més prominents, més potents, també implica més esforç per part del parlant. I, si bé les consideracions de Wheeler (2005) sobre la teoria de l'esforç estan restringides a l'àmbit consonàntic de la lenició, creiem que la nostra idea d'estalvi energètic per part del parlant a través de la pronúncia de vocals menys sonants pot tenir una explicació i unes causes semblants. D'altra banda, Wheeler (2005: 58) dona la següent escala de prominència per a les vocals:

$$(1) \quad a_{prom} > \varepsilon, \text{ɔ}_{prom} > e, o_{prom} > i, u_{prom} > ə$$

(Wheeler, 2005: 58)

Lloret i Jiménez (2008: 61) també estableixen aquesta mateixa escala de prominència per a les vocals del català, i la vinculen a la sonicitat i a la perceptivitat. A (1) veiem clarament, doncs, com, en produir-se la reducció vocàlica, la prominència de les vocals es redueix i, per tant, segons el Principi d'eficiència comunicativa també es redueix l'esforç articulatori perquè l'estalvi energètic augmenta. D'altra banda, a (1) també veiem que l'obertura de mitjanes tòniques suposa un augment de la prominència i, per tant, també de l'esforç articulatori perquè es redueix l'estalvi energètic.

Així mateix, Wheeler (2005: 316), assumint que el procés de lenició de l'espírantització en català s'explica a partir de l'esmentada teoria de l'esforç, admet que la reducció de l'esforç que fa el parlant emissor segons aquesta teoria provoca una disminució de la perceptibilitat dels sons per part del

receptor. Aquesta mateixa idea és la que hi ha darrere del nostre Principi d'eficiència comunicativa: com hem vist, la reducció vocàlica implica una disminució de la prominència i, per tant, de la perceptibilitat del so per al receptor (especialment si les condicions de la situació comunicativa són adverses a causa de sorolls, etc.); i, d'altra banda, com també hem vist, l'obertura de les vocals mitjanes tòniques implica un augment de la prominència i, per tant, també un augment de la perceptibilitat dels sons vocàlics tònic per al receptor. Sigui com sigui, en tot cas volem fer èmfasi en el fet que Wheeler (2005: 314-326), com hem vist, parla de dos conceptes, reducció de l'esforç i perceptibilitat, que entronquen amb els dos pols que hem establert com a definidors del Principi d'eficiència comunicativa: l'estalvi energètic articuladori en l'emissor i la màxima intel·ligibilitat del missatge sonor.

Encara sobre la idea de la intel·ligibilitat, volem afegir la reflexió que els parlants de català central, quan cal inserir una vocal epentètica a un mot, una vocal que, per definició, no aporta gens d'informació, trien la vocal neutra (la vocal central mitjana), que és la vocal que, com veiem a (1) i d'acord amb les nostres suposicions, implica menys despesa energètica articulatòria perquè és menys sonant, i alhora, pel mateix motiu, implica menys perceptibilitat. Per tant, creiem que la vocal neutra és un segment que, dins el sistema de la llengua, s'associa amb el fet d'aportar poca informació perquè és la vocal menys perceptible i perquè la seva inserció implica un augment mínim de la despesa energètica articulatòria; això fa que aquesta vocal sigui la vocal escollida com a epèntesi en català central. O, dit altrament, creiem que el fet que la vocal epentètica habitual en català central sigui [ə] abona la tesi que aquesta darrera es tendeix a associar amb una aportació baixa d'informació i amb una despesa energètica articulatòria també baixa. Aquesta idea es veu reforçada per la següent afirmació de Lloret i Jiménez (2008): la vocal neutra és "la vocal més pròxima a un no-segment, això és, a zero, de manera que, en les llengües que tenen [ə] en el seu inventari, és la vocal preferida com a diana de l'elisió i de la inserció alhora: en el primer cas, perquè eliminar-la suposa una pèrdua d'informació mínima; en el segon cas, perquè afegir-la del no-res per qüestions fonotàctiques suposa un acreixement mínim respecte del contingut inicial subjacent" (Lloret i Jiménez, 2008: 61-62). Endemés, en el discurs oral, quan un parlant oriental no troba de seguida la paraula o expressió que vol dir, fa un so que és precisament la vocal neutra, perquè, com hem dit, és la vocal més associada a no aportar informació i perquè és la vocal que menys energia costa de produir. Per tant, creiem que, quan els parlants fan la nativització absoluta d'un mot, en reduir les *e* i les *a* de les síl·labes àtones a vocal neutra, estan traient-los molta informació a aquestes síl·labes i per això la síl·laba tònica no es pot permetre de perdre gens de capacitat de transmetre informació (perquè el mot continuï sent reconoscible): la pèrdua d'informació i de perceptibilitat a les posicions àtones amb vocals reduïdes s'ha de compensar amb

un augment de la perceptibilitat de la vocal tònica perquè aquesta es pugui detectar correctament (amb menys probabilitat d'error en la detecció) i, per tant, el mot s'identifiqui correctament malgrat l'augment de la dificultat de detecció causat per la reducció vocàlica; i, perquè això passi, la vocal tònica ha d'esdevenir màximament sonant (és a dir, màximament potent, i, per tant, màximament perceptible). Creiem, doncs, que és per aquesta raó que les vocals mitjanes tòniques es produeixen obertes quan hi ha reducció vocàlica a les síl·labes àtones (no només pel que fa a les *e* i *a* àtones reduïdes a [ə], com hem argumentat en les línies precedents, sinó també pel que fa a les *o* reduïdes a [u]) i, en general, quan en aquestes síl·labes hi ha les vocals de l'inventari àton genuí del català central, [i, u, ə].

D'altra banda, la interpretació que Wheeler (2005: 55-56) dona sobre la reducció vocàlica es basa en els conceptes de la prominència i el de la perceptibilitat. Segons l'autor, la reducció vocàlica respon, d'una banda, a la necessitat d'augmentar els contrastos entre les vocals que queden en posició àtona, les anomenades *corner vowels*, per mantenir una perceptibilitat alta d'aquestes vocals, i de l'altra banda respon al fet que a les posicions àtones s'hi tendeixen a associar vocals poc prominents. El resultat d'aquests dos factors fa que les vocals de l'inventari àton siguin la [i], la [u] i la [ə]. Segons Wheeler (2005: 55-56), la [i] i la [u], juntament amb la [a], són les anomenades *corner vowels*, perquè són les vocals de les puntes, les més allunyades del centre de la constel·lació amb què se solen representar tant segons els eixos d'obertura (o avançament lingual) i d'anterioritat-posterioritat com segons els eixos dels dos formants freqüencials principals dels sons vocàlics, F1 i F2. Així, si es prenen les vocals més allunyades entre elles possible, les de les puntes, la probabilitat que el receptor les confongui amb una vocal veïna es redueix. Per això Wheeler (2005) diu que s'intenta augmentar el seu contrast a fi d'augmentar-ne la perceptibilitat. Com que la [a] és la vocal més prominent, (veg. (1)), i, per tant, la menys apropiada per estar en posició àtona, se substitueix en l'inventari vocàlic àton per [ə]. D'aquesta manera s'ha perdut perceptibilitat (perquè la [ə] és la vocal menys perceptible i, en canvi, la [a] és la que ho és més (veg. (1)), i perquè la [ə] és més propera a la [i] i a la [u] en el trapezi vocàlic i en l'espai F1-F2 que no pas la [a]) però s'ha guanyat adequació entre la prominència de les vocals i la prominència que requereix una posició àtona. En qualsevol cas, fet i fet, el que veiem és que en aquesta explicació de Wheeler (2005) hi tornen a entrar en joc conceptes com els que hem fet servir en el Principi d'eficiència comunicativa: d'una banda la perceptibilitat, que pot correspondre al que nosaltres qualifiquem d'intel·ligibilitat, i d'altra banda, la poca prominència de les posicions àtones, que no és un concepte gaire allunyat de la nostra idea de l'estalvi energètic articulatori. Així mateix, també volem donar compte que a Lloret (2002/2008: 197-200), per explicar la síl·laba com a unitat fonològica, també es fa ús de conceptes ben afins a conceptes als quals ens hem referit per explicar el Principi d'eficiència comunicativa: s'hi parla

d'esforç articulatori, de perceptibilitat, de prominència, del grau d'obertura dels sons o de tensió muscular. Que conceptes sobre els quals es fonamenten les explicacions de dos temes cabdals per a la fonologia com són la naturalesa de la síl·laba i el fenomen de la reducció vocàlica siguin també a la base del principi que proposem aquí ens sembla un fet destacable.

A part del que ja s'ha dit, també ens volem fixar en els possibles punts de contacte que hi ha entre la base teòrica del Principi d'eficiència comunicativa i l'explicació que dona Jiménez (2002/2008: 181) sobre l'harmonia vocàlica del valencià. D'una banda, en l'harmonia vocàlica, com passa en una pronúncia d'un manlleu amb nativització absoluta en què hi ha obertura de la vocal mitjana tònica, la perceptibilitat de la vocal tònica augmenta. Tanmateix, mentre que en l'harmonia vocàlica aquesta perceptibilitat augmenta reproduint els trets de la vocal tònica a la posició àtona (és a dir, allargant-ne de facto la durada pel fet que aquesta vocal torna a aparèixer a la síl·laba posttònica), en una pronúncia nativitzada d'un manlleu amb una vocal mitjana a la síl·laba tònica la perceptibilitat d'aquesta vocal mitjana augmenta a causa de la seva obertura (perquè, com hem vist, això implica que la vocal esdevé més prominent). D'altra banda, com explica Jiménez (2002/2008: 181), l'harmonia vocàlica redueix els contrastos a la síl·laba àtona, cosa que també fa la nativització absoluta en manlleus amb vocals àtones susceptibles d'experimentar reducció vocàlica; amb tot, si bé en l'harmonia vocàlica la reducció de contrastos a la síl·laba àtona es deu a l'impediment de l'ocurrència de [a] posttònica (l'harmonia vocàlica exclou la [a] de l'inventari àton de la síl·laba posttònica en el seu context d'ocurrència), en el cas de la nativització absoluta dels manlleus la reducció dels contrastos a la síl·laba àtona es deu a la reducció vocàlica (l'inventari àton es redueix a [i], [u] i [ə]). Convé posar de manifest, així mateix, que, a propòsit d'això, Jiménez diu que "l'eliminació de contrastos en les vocals àtones no suposa un cost excessiu" (Jiménez, 2002/2008: 181), afirmació que presta suport a la nostra idea que, en els manlleus, la pèrdua d'informació de les vocals àtones a causa de l'augment de l'ambigüïtat que implica la reducció vocàlica (deixant ara a banda la pèrdua de perceptibilitat de les vocals àtones reduïdes) és una pèrdua fins a cert punt reparable, que (com en l'harmonia vocàlica) es pot veure compensada augmentant la perceptibilitat de la vocal tònica, és a dir, conferint a la vocal tònica una major probabilitat de ser descodificada sense errors, i, per tant, conferint-li més capacitat de transmetre informació. Això no obstant, malgrat tots els punts en comú que hem assenyalat fins ara entre l'explicació de Jiménez (2002/2008) de l'harmonia vocàlica del valencià i el marc teòric del Principi d'eficiència comunicativa, que proposem en aquest treball per al vocalisme dels manlleus en català central, cal dir que els mots del valencià produïts amb harmonia vocàlica no representen una solució òptima del Principi d'eficiència comunicativa perquè les vocals mitjanes obertes de la síl·laba tònica suposen una despesa energètica articulatòria màxima que no es veu compensada a la síl·laba posttònica perquè en

aquesta síl·laba no hi ha una vocal reduïda (com passaria en els manlleus amb nativització absoluta) o ni tan sols una vocal mitjana tancada sinó una d'oberta. Per tant, des del punt de vista del Principi d'eficiència comunicativa, l'harmonia vocàlica suposa una solució subòptima perquè està en desequilibri, amb una descompensació que desafavoreix clarament l'estalvi energètic. Tanmateix, a l'anterior afirmació se li poden fer dues observacions que la poden matisar o ampliar: la primera és que en l'harmonia vocàlica, com que es passa d'una [a] a una vocal mitjana a la síl·laba posttònica, sí que s'està reduint la despesa energètica en aquesta síl·laba (veg. (1)) tot i no fer-ho en els termes del Principi d'eficiència comunicativa; la segona és que, si bé en l'harmonia vocàlica no hi ha vocals poc potents com [i], [u] i [ə] a la síl·laba posttònica, i, doncs, des d'aquest punt de vista (el del Principi d'eficiència comunicativa), no hi ha l'estalvi energètic que es dona en els manlleus nativitzats, l'esforç articulatori del parlant sí que es redueix perquè s'elimina un moviment articulatori atès que l'harmonia vocàlica implica repetir la mateixa vocal en dues síl·labes adjacents (hi ha, doncs, com explica Jiménez (2002/2008: 181), una simplificació articulatòria). Des d'aquest punt de vista, creiem que l'esforç articulatori en els sons vocàlics es podria descompondre almenys en dos components: un seria el de la despesa energètica a què ens referim en el Principi d'eficiència comunicativa quan parlem d'*estalvi energètic* (directament relacionada amb l'amplitud sonora de la vocal i, per tant, amb la seva potència, i, per tant, també amb la seva sonicitat), i l'altre seria el que es deu al fet d'anar canviant la posició dels òrgans fonadors o a no fer-ho (per exemple, repetint un so vocàlic, com passa en l'harmonia vocàlica). Aquest segon component és el que està més estretament relacionat amb la teoria de l'esforç de Kirchner (1998) i de Boersma (1998), a la qual ens hem referit més amunt. Per tant, el Principi d'eficiència comunicativa només fa referència al primer d'aquests dos components de l'esforç articulatori en les vocals, el que es deu a la potència sonora de cada vocal i, doncs, a la seva sonicitat. El segon d'aquests components queda fora del Principi d'eficiència comunicativa i, per tant, permet bastir un cert marc teòric que se superposa al del Principi d'eficiència comunicativa, és a dir, que hi funciona en paral·lel i que hi suma la seva contribució pel que fa a les explicacions teòriques de certs fenòmens. Així, a través d'aquest segon component de l'esforç articulatori, es podria donar compte de per què els parlants, en manlleus del tipus *Merkel* o *Oslo* (és a dir, manlleus amb repetició de la vocal mitjana tònica a la posició posttònica), opten més freqüentment per les pronúncies sense nativització, [mérkel] i [óslo], que per les pronúncies amb nativització absoluta, [mérkəl] i [óslu]: segons el Principi d'eficiència comunicativa, tant [mérkəl] i [óslu] com [mérkel] i [óslo] són solucions òptimes (per tant, igual de bones), però, en canvi, tenint en compte aquest nou component de l'esforç articulatori, l'opció de [mérkel] i [óslo] seria millor perquè té la mateixa vocal repetida i, per tant, mentre que des del punt de vista de la intel·ligibilitat aquesta opció estaria empatada amb l'opció nativitzada, des del punt de vista de l'estalvi d'esforç articulatori guanyaria l'opció no nativitzada perquè té un suplement

d'estalvi degut a la repetició de la vocal. Això, d'una banda, seria coherent amb el fet que els informants han produït l'opció [mérkel] en un 90% dels casos i l'opció [óslo] en un 100% dels casos (veg. les taules 13 i 14 del §6.1.2.3), i de l'altra, seria coherent amb la idea de l'existència de la metafonia (o harmonia) que hem vist que diversos autors defensen. D'altra banda, val a dir que el que caldria demostrar a partir d'aquestes observacions és, en primer lloc, que els casos del tipus *Merkel* tenen un percentatge de pronúncies no nativitzades (és a dir, amb [e] posttònica) superior al dels casos del tipus *làtex*, *Tippex*, *còctel* i *túnel* (és a dir, els casos en què a la síl·laba tònica no hi ha una *e*), i, en segon lloc, que els casos del tipus *Oslo* tenen un percentatge de pronúncies no nativitzades (és a dir, amb [o] posttònica) superior al dels casos amb *o* posttònica i amb una vocal tònica diferent de la *o*. Per als exemples de la taula 13 (veg. el §6.1.2.3), això es compleix. Cal tenir en compte, però, que hi ha molt pocs exemples de cada cas per poder fer una afirmació categòrica respecte d'aquesta qüestió. Per contra, pel que fa als exemples de la taula 14, que corresponen a manlleus amb la vocal posterior a la síl·laba posttònica, això no es compleix: els casos del tipus *Oslo* no tenen més percentatge de realitzacions sense nativització (és a dir, amb [o] posttònica) que els casos amb vocals a la posició tònica diferents de *o*. En qualsevol cas, es fa evident que per fer llum sobre els dubtes que aquí plantejem cal estudiar aquesta qüestió amb més profunditat. Així mateix, convé plantejar-se si els casos de manlleus amb *o* tònica i *e* àtona o amb *e* tònica i *o* àtona produïts sense nativització, com el cas de la pronúncia [kóktel] del manlleu *còctel*, suposen també una reducció de l'esforç articulatori pel fet que les vocals comparteixen el tret [AA] (l'avançament de l'arrel de la llengua, tret que en la terminologia anglosaxona és designat per [ATR]), a diferència d'altres realitzacions en què les dues vocals implicades no comparteixen aquest tret, com ara la realització amb nativització parcial [kóktel].

Finalment, volem fer un parell de consideracions més en aquest apartat partint de la base del Principi d'eficiència comunicativa. En primer lloc, volem posar en qüestió l'explicació que dona Pi-Mallarach (1997) sobre el fet que la /i/ posttònica sigui un factor obridor de la vocal mitjana tònica (el que, seguint Mascaró (2011), hem anomenat *lleï de Wheeler*). Pi-Mallarach (1997: 22) atribueix aquesta obertura a un fenomen de dissimilació a distància planificada de manera anticipada pel parlant. El tret vocàlic que la dissimilació modifica és l'obertura (o avançament de l'arrel de la llengua, [AA]). Tanmateix, nosaltres pensem que aquesta dissimilació tindria sentit en els casos de vocal mitjana tònica anterior per tal com els trets dels sons vocàlics /e/ i /i/ els fan molt propers, però no veiem tan clar que el parlant necessiti dur a terme una dissimilació entre els sons vocàlics /o/ i /i/ atès que el primer és posterior i el segon és anterior, cosa que els diferencia notablement. Wheeler (2005: 43) també diu que la lleï es pot explicar com un fenomen de dissimilació però assenyala que assumir això genera l'interrogant de per què les /i/ i /u/ pertanyents a arrels no

experimenten una dissimilació semblant. Sembla, per tant, que es tracta d'una explicació que presenta problemes per ser generalitzada. De més a més, nosaltres plantegem un altre argument en contra d'aquesta explicació: si la causa de l'obertura és una dissimilació, en els contextos de manlleus amb síl·laba pretònica aquesta dissimilació s'hauria de produir igualment, però, per exemple, a les dades de la taula 15 veiem que *Eroski* s'ha pronunciat en un 50% de les realitzacions sense obertura (per tant, sense dissimilació) i *Serengueti* s'hi ha pronunciat en un 70% de les realitzacions. En segon lloc, volem manifestar que, si el Principi d'eficiència comunicativa, que nosaltres proposem, fos cert, tant la llei de Wheeler com l'efecte metafònic descobert per Pi-Mallarach (1997) i estudiat, entre altres, per Mascaró (2011), de fet, no serien sinó indicis en contextos particulars d'aquest principi general. Consegüentment, una i altre trobarien una explicació sobre per què es produeixen en aquest principi, i, per al cas de la llei de Wheeler, perdria consistència l'explicació basada en el concepte de dissimilació.

7. Conclusions

La manera de procedir, en aquest treball, tant en la formulació de les hipòtesis com en l'anàlisi de les dades, s'ha basat en un desenvolupament coherent que parteix del context més simple analitzable, els manlleus monosíl·labs amb vocal mitjana, i hi va afegint progressivament elements (síl·labes posttòniques i pretòniques amb determinats tipus de vocals) que van fent esdevenir aquest context cada vegada més complex. Aquest procediment permet analitzar separatament i per comparació amb el cas precedent els efectes tipològics que els nous elements afegits al context produeixen en el manlleu. Aquest apartat de conclusions, doncs, segueix el mateix desenvolupament lògic amb què hem procedit a tot el treball.

A través de l'anàlisi de les dades obtingudes, en aquest treball veiem, en primer lloc, que els manlleus monosil·làbics amb vocal mitjana analitzats s'han realitzat amb la vocal mitjana oberta en el 100% de les realitzacions, sense excepcions. Per tant, des del punt de vista de la nativització absoluta, que hem definit a les consideracions preliminars de §2.2, tots els monosíl·labs de la nostra enquesta s'han realitzat amb nativització absoluta (atès que aquesta es redueix tan sols a l'obertura de les vocals mitjanes tòniques en el context dels monosíl·labs). Aquesta constatació fa que prengui força la nostra sisena hipòtesi, en la qual plantejem que la manca de síl·laba (o *síl·laba zero*) és un factor màximament nativitzador, el qual, com els altres factors nativitzadors, quan està en posició posttònica, ho és més productivament, de nativitzador, i, quan està en posició pretònica, ho és menys productivament.

Pel que fa als manlleus bisíl·labs paroxítons, els resultats confirmen molt clarament la nostra tercera hipòtesi en aquest context específic: les vocals /i/ i /u/ posttòniques són factors màximament obridors de la vocal mitjana tònica i la vocal /a/ posttònica és també un factor obridor però amb menys productivitat. El fet d'haver confirmat la part de la nostra tercera hipòtesi que fa referència a la /i/ posttònica com a factor obridor equival a haver confirmat l'alta productivitat en els manlleus trocaics del postulat que, seguint Mascaró (2011), hem anomenat *lleï de Wheeler* (deixant-ne de banda l'aspecte referent a la [j] com a factor obridor). Així mateix, la confirmació de la part de la nostra tercera hipòtesi que fa referència a la /u/ posttònica com a factor obridor confirma un resultat ja obtingut per Pi-Mallarach (1997). D'altra banda, la nostra quarta hipòtesi també s'ha vist confirmada en el context dels manlleus bisíl·labs paroxítons. Aquesta hipòtesi diu que les vocals /i/, /u/ i /a/ posttòniques no són únicament factors obridors de la vocal mitjana tònica sinó que són factors nativitzadors de tot el mot, i que, mentre que la /i/ i la /u/ ho són màximament, la /a/ ho és en

menys mesura. El que diu la quarta hipòtesi, en el cas dels manlleus trocaics amb /i/ o amb /u/ posttòniques, queda confirmat pel fet que els manlleus han presentat uns percentatges molt alts d'obertura de les vocals mitjanes tòniques, la qual cosa, en aquests contextos en concret, correspon a una pronúncia amb nativització absoluta. I, en el cas dels manlleus trocaics amb /a/ posttònica, la quarta hipòtesi es veu confirmada, d'una banda, perquè els percentatges d'obertura de les vocals mitjanes tòniques mostren que l'obertura és clarament el cas majoritari, tanmateix, no tan àmpliament majoritari com en els contextos amb /i/ i /u/ posttòniques, i, d'altra banda, la quarta hipòtesi es veu confirmada perquè la reducció vocàlica de la /a/ posttònica s'ha donat en totes les realitzacions amb obertura de les vocals mitjanes tòniques i, encara en algunes realitzacions més, que presenten nativització parcial. Per tant, la /a/ posttònica sembla ser encara més clarament un factor nativitzador que tan sols un factor obridor de la vocal mitjana tònica.

Encara pel que fa als casos bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana tònica i /a/ posttònica, cal destacar que en cap de les 110 realitzacions recollides de manlleus d'aquest tipus no s'ha produït la concurrència en un mateix mot de vocal mitjana tònica oberta, [é] o [ó], i vocal baixa no reduïda, [a]. Aquests serien els casos representats per exemple pels manlleus T[é]x[a]s o C[ó]n[a]n. A Pons-Moll *et alii.* (2019), on s'estudien manlleus també bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana tònica però amb vocal també mitjana a la posició posttònica, es parla dels patrons amb obertura de la vocal mitjana tònica i sense reducció vocàlica a la vocal posttònica com a casos *impossibles* o molt infreqüents i molt condicionats a un determinat manlleu en concret. Els nostres resultats, doncs, malgrat que, com hem dit, no fan referència exactament al mateix patró vocàlic, abonen aquesta idea pel que fa als contextos amb /a/ posttònica: sembla que la gramàtica del nostre grup d'informants impossibilita aquest patró. L'altre patró mixt (o de nativització parcial), que són els casos del tipus T[é]x[ə]s o C[ó]n[ə]n, sense obertura de la mitjana tònica però amb reducció vocàlica, sí que han tingut realitzacions però aquestes són àmpliament minoritàries. Per tant, els resultats confirmen, per al context de manlleus trocaics amb vocal mitjana tònica i /a/ posttònica, que els parlants tendeixen a evitar aquests patrons mixtos, tal com també assenyalen els resultats de Pons-Moll *et alii.* (2019) per a manlleus trocaics amb vocal mitjana tant a la posició tònica com a la posttònica.

En fer el pas d'un context trocaic amb /i/ posttònica a un context de manlleus igualment paroxítons i amb /i/ posttònica però amb una o dues síl·labes pretòniques amb vocals mitjanes i no mitjanes, els resultats mostren que l'efecte obridor de la llei de Wheeler (deixant de banda la [j]), a diferència del que afirma Mascaró (2011: 410), en el cas dels manlleus no és categòric. Si bé per a manlleus amb estructura trocaica els resultats mostren que la llei de Wheeler és categòrica, per a manlleus

igualment plans però amb síl·labes pretòniques els percentatges de realitzacions amb obertura es redueixen notablement, i en el cas de manlleus paroxítons tetrasil·làbics amb vocal mitjana anterior tònica l'obertura no arriba ni a ser l'opció majoritària. Aquests resultats també matisen, o fins i tot, contradiuen, l'afirmació de Pi-Mallarach (1997: 21) segons la qual en els neologismes amb /i/ posttònica i vocal mitjana tònica, aquesta normalment és oberta.

Els aspectes més importants de la nostra vuitena hipòtesi, la hipòtesi de síntesi, a banda de veure's confirmats en els casos monosil·làbics i bisil·làbics ja comentats, es veuen confirmats pels resultats obtinguts en els manlleus paroxítons de tres síl·labes o més amb vocal mitjana tònica i /i/ posttònica. D'una banda, s'ha vist que les vocals mitjanes pretòniques fan de contrapès de la /i/ posttònica i abaixen notablement la productivitat de la nativització que hem observat en els casos trocaics; per tant, la idea que hi ha un balanç de nativització en el qual intervenen les vocals àtones del mot ha pres força. A més, s'ha vist que les vocals mitjanes, almenys en posició pretònica, són factors antinativitzadors i que els factors nativitzadors en posició pretònica també tenen una contribució nativitzadora en el balanç de nativització. De més a més, els resultats també són coherents, d'una banda, amb la part de la vuitena hipòtesi que diu que les vocals pretòniques a distància de dues síl·labes de la síl·laba tònica tenen un pes més petit en el balanç de nativització, i d'altra banda, amb l'efecte de suma de pesos de les dues vocals pretòniques en el balanç de nativització (la comparació de casos com *Aristòtil* i *Anatoli* ho pot mostrar). A part d'això, la comparació dels casos de tres síl·labes o més amb els casos trocaics analitzats dona força a la hipòtesi que diu que la síl·laba zero (en aquest cas en posició pretònica) és un factor nativitzador.

També cal donar compte del fet que els resultats del manlleus paroxítons amb /i/ posttònica però amb una o dues síl·labes pretòniques amb vocals mitjanes o amb /a/ mostren més variació que els resultats dels casos anteriors. Els casos trocaics presenten, dins d'un mateix context, molta menys variació entre els diversos manlleus. Creiem que això es deu al fet que en els contextos de tres síl·labes o més hi intervenen més vocals i, per tant, més factors que juguen un paper en el balanç de nativització i que fan que aquest es decanti amb una diferència menor a favor de la nativització o bé a favor de la no nativització, i això fa que la variació augmenti. Així mateix, també creiem que la variació que mostren alguns casos (que són, tanmateix, minoritaris) en els nostres resultats es deu també a aspectes no fonològics que intervenen en la nativització dels manlleus (factors culturals, diacrònics, de freqüència d'ús, etc.), cosa que hem comprovat en veure, per exemple, que manlleus amb estructures fonològiques gairebé idèntiques com *balconing* i *Valtònyc* ofereixen resultats molt diferents des del punt de vista de la nativització. Per tant, hem pogut comprovar que els factors no fonològics també tenen un pes en la nativització dels manlleus. D'altra banda, hem comprovat que

l'efecte emmascarador dels resultats que poden tenir aquests factors no fonològics es pot eludir quan s'observen en conjunt els valors mitjans de grups de manlleus, en comptes dels d'un únic manlleu: aquests valors mitjans han estat en bona mesura coherents amb les nostres hipòtesis, suposem que perquè la mitjana fa que es compensin les contribucions per excés i per defecte dels factors no fonològics en la nativització. Ens sembla rellevant assenyalar que un estudi amb mots inventats en el tema dels manlleus seria molt útil per dur a terme una anàlisi dels factors fonològics estudiats en aquest treball perquè, amb l'ús de mots inventats, la contribució en la nativització dels factors no fonològics desapareix.

Els resultats d'alguns casos poc nombrosos sembla que poden apuntar a un doble ajustament a fer a la nostra hipòtesi vuitena: d'una banda, podria ser que els factors màximament antinativitzadors, és a dir, les vocals mitjanes àtones, tinguessin més pes en el balanç de nativització que els factors màximament nativitzadors, és a dir, la /i/ i la /u/ àtones i la síl·laba zero, i, d'altra banda, potser caldria veure la /a/ àtona com un factor nativitzador que alhora també té un component antinativitzador, menys potent, però, que el nativitzador.

D'altra banda, un dels resultats més importants d'aquest treball és la validació de la nostra setena hipòtesi: sobretot en els mots de més de dues síl·labes, es posa de manifest que, en molts casos, la nativització no es produeix a tot el manlleu sinó que es restringeix només a algunes síl·labes, les que queden incloses dins la finestra de nativització. Els resultats mostren que, com més àmpliament favorable a la nativització és el balanç de nativització, més longitud té la finestra de nativització i, en canvi, quan el balanç s'inclina per la nativització amb un marge més estret, la finestra de nativització inclou menys síl·labes. Segons les nostres suposicions, això passa perquè els factors nativitzadors, amb un marge favorable estret, no tenen prou força com per estendre la nativització a les vocals que poden realitzar-se no nativitzades, és a dir, amb reducció vocàlica parcial, però, en cas contrari, sí que tenen prou força per fer-ho. En els casos en què la finestra de nativització no té longitud màxima, sembla que l'estratègia del parlant és partir el mot en dues parts (sovint deixant la síl·laba tònica i la posttònica separades de les pretòniques) i aplicar nativització absoluta a una part i no nativització a l'altra. També sembla que la síl·laba tònica actua com una barrera que sovint impedeix ser travessada per la nativització. D'altra banda, cal consignar, també, dues constatacions més: en primer lloc, com més síl·labes té el manlleu, més probable és que la finestra de nativització no tingui longitud màxima, i en segon lloc, totes les realitzacions de manlleus estudiades en aquest treball han mostrat tenir una finestra de nativització contínua, tal com planteja la nostra setena hipòtesi. Encara tocant a la finestra de nativització, els resultats mostren que quan no té longitud màxima, se situa preferentment damunt de la síl·laba tònica i les que l'envolten, sobretot la

posttònica, les més prominents del mot.

Els manlleus bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana posttònica mostren clarament que la /e/ i la /o/ posttòniques són factors antinativitzadors molt productius, i complementen la confirmació de la nostra vuitena hipòtesi que s'ha fet a partir dels altres contextos. D'altra banda, els resultats posen de manifest que, en els mots bisíl·labs plans amb /a/ o /e/ posttòniques, el patró de nativització parcial amb obertura de la vocal mitjana i reducció vocàlica parcial és un cas que pràcticament mai es produeix. Això coincideix amb els resultats que es donen a Pons-Moll *et alii.* (2019) també per a mots bisíl·labs, en què aquest patró de nativització parcial és designat com un patró impossible en la gramàtica dels informants. D'altra banda, els resultats també confirmen que en els manlleus bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana posttònica els patrons mixtos, amb nativització parcial, són marginals, i que, com assenyala Pons-Moll *et alii.* (2019), l'opció més freqüent després de l'opció de la no nativització és l'opció de la nativització absoluta. Altrament, Mascaró (2002) afirma que el més habitual és que la reducció vocàlica es produeixi a tot el mot o que no es produeixi a cap vocal del mot, afirmació que està en consonància amb l'esmentada infreqüència dels patrons mixtos. Tanmateix, en contextos de manlleus amb més de dues síl·labes, els nostres resultats contradiuen l'afirmació de Mascaró. Tampoc les consideracions sobre els patrons mixtos de Pons-Moll *et alii.* (2019) semblen coherents amb els resultats obtinguts en mots de més de dues síl·labes, en què la finestra de nativització ha tingut sovint una longitud per sota de la màxima. Així mateix, l'efecte metafònic que explica Mascaró (2011: 415-416), es veu confirmat pels resultats obtinguts en els manlleus bisíl·labs paroxítons amb vocal mitjana posttònica. Aquest efecte és, però, per a nosaltres, tan sols un cas particular del fet que considerem que les vocals mitjanes àtones constitueixen un factor antinativitzador.

Pel que fa a la segona hipòtesi d'aquest treball, que diu que la influència de les llengües que estan en contacte amb el català, com el castellà, no pot donar compte de manera exclusiva de la nativització o la manca de nativització d'un manlleu, creiem que queda provada amb la confirmació de tots els factors fonològics que hem vist que s'han revelat com a factors nativitzadors o antinativitzadors en els manlleus a través dels resultats.

Vistos tots els resultats del treball, el model de lexicó estratificat de Itô i Mester (1999) que hem assumit per explicar la nativització dels manlleus, amb dues restriccions de marcatge que en determinen els estrats, una de corresponent a la reducció vocàlica i una de corresponent a l'obertura de vocals mitjanes tòniques, té una estructura nucli-perifèria que es veu reflectida en el concepte de finestra de nativització: al nivell més nuclear del lexicó, la finestra de nativització té la longitud

màxima, és a dir, inclou tot el manlleu, i, a mesura que canviem de nivell en direcció cap a la superfície del lexicó, la longitud de la finestra de nativització es va reduint (en aquests casos hi ha vocals sense reducció vocàlica o bé hi ha manca d'obertura en la vocal mitjana tònica si la finestra de nativització no la inclou), fins que, al nivell més superficial, la longitud de la finestra de nativització és zero, fet que correspon al cas de no nativització.

A partir dels resultats obtinguts, hem plantejat una possible explicació per al comportament dels manlleus, en què la nativització absoluta, dins la finestra de nativització, i la no nativització, a fora, són els dos patrons més productius amb diferència i en què els patrons mixtos, amb nativització parcial, en general ocorren molt rarament. Hem designat aquesta explicació teòrica amb el nom de *Principi d'eficiència comunicativa*. Segons aquest principi (veg. el §6.2), en primer lloc, l'elaboració del missatge sonor que fan els parlants està condicionada per dues forces oposades: una és la tendència a maximitzar la intel·ligibilitat del missatge sonor i l'altra és la tendència a maximitzar l'estalvi energètic en articular-lo. En segon lloc, cadascuna d'aquestes dues tendències es veu afavorida per un dels dos fenòmens que defineixen la nativització absoluta dels manlleus i es veu desafavorida per l'altre: la reducció vocàlica afavoreix l'estalvi energètic articulatori per tal com les vocals que es redueixen, en fer-ho, esdevenen menys sonants i, per tant, menys potents, però, alhora, la reducció vocàlica disminueix la intel·ligibilitat del missatge sonor perquè, en esdevenir menys sonants, aquestes vocals esdevenen menys perceptibles; l'obertura de les vocals mitjanes tòniques, en canvi, fa exactament el contrari, això és a saber, afavoreix la intel·ligibilitat del missatge sonor per tal com les vocals mitjanes obertes són més sonants que les tancades i, doncs, més perceptibles, però alhora disminueix l'estalvi energètic articulatori perquè les vocals més sonants són més potents. En tercer lloc, el Principi d'eficiència comunicativa, estableix que, d'acord amb aquestes dues tendències oposades, les solucions òptimes, això és, els missatges sonors comunicativament més eficients, són aquelles solucions que es troben a mig camí entre tots dos pols, és a dir, aquelles que satisfan parcialment totes dues tendències i, doncs, que representen una situació d'equilibri. Això, en relació amb els dos fenòmens que defineixen la nativització absoluta dels manlleus, la reducció vocàlica i l'obertura de les vocals mitjanes tòniques, es tradueix en el fet que les solucions òptimes són o bé la nativització absoluta (en l'exemple del manlleu *còctel*, una nativització absoluta correspon a la realització [kóktəl]) o bé la no nativització ([kóktel]), i que els casos amb nativització parcial ([kóktəl] i [kóktel]) no són solucions òptimes. Per aquest motiu, els dos patrons més productius són el de la nativització absoluta i el de la no nativització, els quals a vegades coexisteixen en un mateix manlleu, i els patrons amb nativització parcial són, en canvi, molt infreqüents. Així mateix, el que estableix el Principi d'eficiència comunicativa és també coherent amb el fet que la finestra de nativització sigui contínua perquè, si una pronúncia d'un manlleu

presentés una finestra de nativització composta per síl·labes separades, probablement es tractaria d'una pronúncia no òptima des del punt de vista del Principi d'eficiència comunicativa.

Finalment, volem consignar per a hipotètiques futures direccions de recerca afins a la que hem proposat en aquest treball que resultaria sumament interessant, en primer lloc, poder analitzar força més contextos, com per exemple els dels manlleus oxítons i proparoxítons, amb diferent nombre de síl·labes àtones i amb diferents combinacions vocàliques a les síl·labes àtones; en segon lloc, poder recollir dades de corpus amb moltes mostres de manlleus de cada context; i, en tercer lloc, dur a terme enquestes amb un nombre elevat de parlants. Això permetria estendre (i, eventualment, modificar o fer evolucionar) els resultats que hem obtingut a més àmbits del tema de la nativització vocàlica dels manlleus.

8. Bibliografia

BOERSMA, Paul (1998), *Functional Phonology. Formalizing the interactions between articulatory and perceptual drives*, tesi doctoral, La Haia: Holland Academic Graphics, University of Amsterdam.

BONET, Eulàlia, i Maria-Rosa LLORET (1998), *Fonologia catalana*, Barcelona: Ariel.

BONET, Eulàlia, Maria-Rosa LLORET i Joan MASCARÓ (2007), "Domain and directionality in Catalan ATR harmony", pòster presentat al *workshop* Harmony in the languages of the Mediterranean, dins el marc de la 4th Old World Conference on Phonology, Rodes.

CABRÉ, Teresa (2002/2008), "Altres sistemes de formació de mots", dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol.1, *Fonètica i fonologia*, cap. 9.

CABRÉ, Teresa (2009a), *El sistema vocàlic del català central i l'adaptació de manlleus*, manuscrit disponible a través de la URL següent: <http://filcat.uab.cat/clt/publicacions/reports/pdf/GGT-07-15.pdf>.

CABRÉ, Teresa (2009b), "Vowel reduction and vowel harmony in Eastern Catalan loanword phonology", dins VIGÁRIO, FROTA i FREITAS (eds.), *Interactions in Phonetics and Phonology*, Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

FAUST, Noam i Francesc TORRES-TAMARIT (2017), "Stress and final /n/ deletion in Catalan: Combining Strict CV and OT", dins *Glossa: a journal of general linguistics*, 2(1): 63.

HOLDEN, Kyril (1976), "Assimilation Rates of Borrowings and Phonological Productivity", dins *Language*, vol. 52, Linguistic Society of America.

HSU, Brian, i Karen JESNEY (2017), "Loanword Adaptation in Québec French: Evidence for Weighted Scalar Constraints", dins KAPLAN *et alii.* (ed.), *Proceedings of the 34th West Coast Conference on Formal Linguistics*, Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.

ITÔ, Junko, i Armin MESTER (1999), "The phonological lexicon", versió revisada per aparèixer

com a capítol dins TSUJIMURA (ed.), *A Handbook of Japanese Linguistics*, Oxford: Blackwell.

JIMÉNEZ, Jesús (2002/2008), "Altres fenòmens vocàlics en el mot", dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol.1, *Fonètica i fonologia*, cap. 4.

KANG, Yoonjung (2011), "Loanword phonology", dins VAN OOSTENDORP, EWEN, HUME i RICE (eds.), *The Blackwell companion to phonology*, Malden, MA, i Oxford: Wiley-Blackwell.

KIRCHNER, Robert (1998), *An Effort-Based Approach to Consonant Lenition*, tesi doctoral, LA: University of California.

LLORET, Maria-Rosa (2002/2008), "Estructura sil·làbica", dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol.1, *Fonètica i fonologia*, cap. 5.

LLORET, Maria-Rosa, i Jesús JIMÉNEZ (2008), "Marcatge posicional i prominència en el vocalisme àton", dins *Caplletra 45*, València i Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASCARÓ, Joan (1976), *Catalan phonology and the phonological cycle*, tesi doctoral, Boston, MA: MIT.

MASCARÓ, Joan (1982/1983), *La fonologia catalana i el cicle fonològic*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

MASCARÓ, Joan (2002/2008), "El sistema vocàlic. Reducció vocàlica", dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dirs.), vol.1, *Fonètica i fonologia*, cap. 2.

MASCARÓ, Joan (2011), "Efectes accentuals i sil·làbics sobre la distribució de les vocals mitjanes en català central", dins LLORET i PONS-MOLL (eds.), *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català; volum d'homenatge a Max W. Wheeler*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

MASCARÓ, Joan (2015), "Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques", dins LLORET, PONS-MOLL, BOSCH-ROURA (eds.), *Clàssics d'ahir i d'avui en la gramàtica del català*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

MUÑOZ-ESPÍ, Rafael, i Carolina BASTIDA-SERRA (2019), "Anàlisi de l'especificitat morfològica i semàntica de la neologia andorrana", dins *Caplletra 66*, València i Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PI-MALLARACH, Josep (1997), *L'obertura de les vocals mitjanes en una mostra de neologismes del català*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

PONS-MOLL, Clàudia (2011), "Underapplication of vowel reduction to schwa in Majorcan Catalan productive derivation and verbal inflection", dins BERNIS, JAKOBS, SCHEER (eds.), *Romance Languages and Linguistic Theory 2009. Selected papers from 'Going Romance' Nice 2009*, Amsterdam/Filadèlfia: John Benjamins.

PONS-MOLL, Clàudia (2013a), "(Des)obediències de la reducció vocàlica en el català de Mallorca", dins *Caplletra 55*, València i Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PONS-MOLL, Clàudia (2013b), "Underapplication of vowel reduction to schwa in Majorcan Catalan. Some evidence for the left syllable of the stem as a prominent position and for subparadigms", dins KAN, MOORE-CANTWELL, STAUBS (eds.), *Proceedings of the 40th Annual Meeting of the North East Linguistic Society*, Cambridge, MA: GLSA.

PONS-MOLL, Clàudia (2015), "Comentaris a «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques», de Joan Mascaró", dins LLORET, PONS-MOLL, BOSCH-ROURA (eds.), *Clàssics d'ahir i d'avui en la gramàtica del català*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

PONS-MOLL, Clàudia i Francesc TORRES-TAMARIT (2018), "Catalan nativization patterns in the light of Weighted Scalar Constraints", comunicació presentada al *Going Romance 2018*, Utrecht Institute of Linguistics - OTS.

PONS-MOLL, Clàudia, Francesc TORRES-TAMARIT i Vlad MARTIN-DIACONESCU (2019), *Nativitzacions (im)possibles en la fonologia del català central. Estudi experimental i anàlisi formal*, manuscrit.

SOLÀ, Joan, Maria Rosa LLORET, Joan MASCARÓ i Manuel PÉREZ SALDANYA (dirs.) (2002/2008), *Gramàtica del català contemporani*, 3 vols., Barcelona: Empúries.

WHEELER, Max (2005), *The phonology of Catalan*, Oxford: Oxford University Press.

Nota al marge

Amb aquesta nota tan sols volem deixar constància d'una molt petita descoberta feta durant el procés d'elaboració del treball. En els estadis inicials d'aquest procés, ens plantejàvem l'opció d'estudiar fenòmens fonològics en els manlleus que finalment han quedat fora de l'interès del treball. Un d'aquests fenòmens és l'elisió de /n/ final. Wheeler (2005: 328), a propòsit d'aquest fenomen, dona una llista de dotze mots del català que presenten elisió de /n/ final i, tanmateix, són plans. Aquest petit grup de mots, doncs, són excepcions al fenomen d'elisió de /n/ final, i Wheeler és l'autor que hem trobat que en dona una llista més completa. La nostra petita aportació consisteix a ampliar aquesta llista amb dos mots més, *vime* i *orde*. *Orde* alterna amb *ordenar*, cosa que palesa la presència de *n* final a la forma subjacent, i tant pot ser entès com la cerimònia d'ordenar-se sacerdot com en el sentit de societat de religiosos, com per exemple l'orde dels franciscans. Pel que fa a *vime*, la presència de *n* subjacent es posa de manifest a través de les alternances amb *vimenar*, *vimenera*, etc. En els diversos parlars del català, segons el DCVB, el mot pren les formes *vímet*, *vímec*, *vimen*, etc.

Agraïments

Vull agrair, en primer lloc, el guiatge lúcid i engrescador, l'ajuda oferta en tot moment i l'empenta transmesa per dur a terme el treball a la meva tutora, la Clàudia Pons Moll. En segon lloc, vull agrair a tots els informants que s'han sotmès a l'enquesta del treball la seva valuosa contribució, la seva predisposició i la paciència que han tingut. I, finalment, vull agrair l'inestimable suport de tota llei que m'ha ofert la Mariona Bigas durant tot el procés d'elaboració del treball. Gràcies de cor a tots.

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que soc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18 del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 12 de juny del 2020.

Signa

